

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 6 (430) 12 – 18.02.2016 р.

Роберт
Ондрейчак
про місію
Вишеградської
групи

Чому «застрягли»
мінські угоди

Як Газпром намагається
втриматися в Європі

Як США і ЄС відновлюють
взаємодію

Пожежники Європи

Nous sommes
profondément
préoccupés!

Wir sind sehr
besorgt!

We are deeply
concerned!

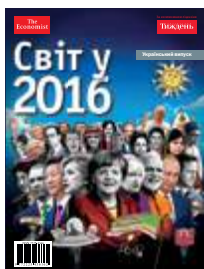
The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

«Світ у 2016» – українська версія щорічного спецпроєкту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже шостий рік поспіль спільно із The Economist видає проєкт «Світ у...», п'ятий рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друк цього спецпроєкту. Змістову частину спецпроєкту «Світ у 2016» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2016 році.

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПРОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

«Світ у 2016» – 50 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»		
		26009000022321	35392656	
		поточний рахунок отримувача		
		код отримувача		
	Назва установи банку	300023		
		МФО банку		
	ПАТ «Укрсоцбанк»			
	Прізвище, ім'я та по батькові платника			
	Адреса платника, телефон			
	Вид платежу: за передплату на журнал -----*			
Касир	Період:			
			сума, грн	
Платник (підпис)				

* У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

- НА ЧАСІ**
- 4 Ціна старого друга
Як виникла політична криза
- 7 Едвард Лукас
про оборону Балтії
- 8 Роман Безсмертний:
«Нам треба готуватися
до серйозного
й довготривалого
протистояння з Росією»
Представник України на
переговорах у Мінську про
труднощі дипломатичного
врегулювання конфлікту

- 10 Хто отримає Ясинувату?
Як розуміти чергове
загострення всередині «ДНР»
- 12 Колос на глиняних ногах
і його піщані замки
Чому PR Газпрому
обертається блефом

ТЕМА НОМЕРА

- 16 Переломний момент
Як змінювався ЄС за останні
60 років
- 19 Думки про майбутнє
Європейські експерти
про те, чого найбільше
бояться в Євросоюзі
- 22 Усі чомно в чергу
Як контролювати
міграційну хвилю
- 26 Фортеця на семи вітрах
Чому досі немає єдиної
європейської прикордонної
політики
- 28 Шви розходяться
Чому не можуть
порозумітися між собою
держави ЄС
- 30 Утрачений імідж
Як українська влада дискредитує
себе в очах Заходу

- СВІТ**
- 32 Роберт Ондрейчак:
«Вишеградська четвірка підтримає
Україну в інтеграції до НАТО,
якщо ваша країна вирішить
ступити на цей шлях»
Словацький експерт про співпрацю
в Центрально-Східній Європі
- 34 Мечі й щити
Сполучені Штати і Європейський
Союз домовилися про обмін
інформацією
Як нова угода про обмін даними
вплине на довіру між США та ЄС
- 36 На допомогу ведмедю
Як привид Ostpolitik впливає
на німецьку дипломатію
- 37 Час переоцінки
Як Україні розвинути перспективне
партнерство з Німеччиною

СПАДОК

- 38 Іслам у Західній Україні:
традиційна релігія?
Як виникла і сформувалася
мусульманська громада Волині

КУЛЬТУРА

- 42 Тигрові надії
Про головні тенденції цьогорічного
Роттердамського кінофестивалю
- 44 Русотуристоїдентофобія
Як упізнати російських «отдыхаючих»
і не уподібнюватися їм
- 46 ОНУХ про дерадянїзацію
та «художню цінність»
щоденники окупації
- 48 Бізнес за окупації
«Нове життя» кримських підприємців
- 49 У гості додому
Про що говорять «чорашні» луганчани
- P. S.**
- 50 За рибу гроші-3
Юрій Макаров про білінгвізм

Тиждень

№ 6 (430) 12 – 18.02.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-0285
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 10.02.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Ціна старого друга

Богдан Буткевич

За останній тиждень Банкова й особисто президент дістали кілька дуже болючих ударів, які якщо не повністю змінили ситуацію в політикумі, то принаймні можуть істотно послабити позиції Порошенка. Тим більше що удари були як зсередини, так і ззовні: коливання в правлячій партії і фактично ультимативний тон закордонних партнерів виявили в країні політичну кризу, і приховати її, списати на війну вже не вдасться. »

ФОТО: УНІАН

Інформаційна бомба, яка вибухнула після відставки міністра економіки Айвараса Абронавичуса та його звинувачень на адресу Ігоря Кононенка, найближчого соратника й особистого друга Петра Порошенка, стала холодним душем для президента. Адже справа тут не тільки в репутаційних втратах, а й у тому, що литовський експат зірвав фактично виграну комбінацію Банкової з прилучення прем'єр-міністра Арсенія Яценюка. Все йшло до того, що найближчий звіт уряду мав перетворитися на чергове його шмагання, після чого президент дістав би всі моральні права та голоси в парламенті для повного перетрушування його кадрового складу. У своїх інтересах. І тоді Яценюк перетворився б, по суті, на короля без королівства. У команді «камікадзе» істотно побільшало б людей президента, і коаліційною вона залишалася б суто номінально.

Але заяви Абронавичуса про те, що Ігор Кононенко разом з АП намагалися здобути контроль над низкою провідних державних підприємств, просуваючи на посаду заступника міністра економіки Андрія Пасішника, перевернули все догори дригом. Президент втратив будь-яке моральне право на нападки на Яценюка. Понад те, скандал навколо його найближчого друга Ігоря Кононенка поставив під удар самого главу держави. Якщо донедавна звинувачення в корупції сипалися на очільника уряду, то тепер увесь гнів і підозри перемкнулися на президента.

Наслідки скандалу з відставкою міністра економіки не забарилися. У понеділок, 8 лютого, фракцію БПП покинув Єгор Фірсов, колишній ударивець, який завжди мав окрему думку. Він уже давно увійшов в жорсткий клінч із президентською гвардією: Кононенком, Березенком, Грановським і Третяковим, які є очільниками фракції в парламенті. Член так званої Антикорупційної платформи в БПП

МАЮЧИ ШАЛЕНИЙ СТАРТОВИЙ РЕЙТИНГ, П'ЯТИЙ ПРЕЗИДЕНТ РОЗМІНЯВ ЙОГО НА PR І ЗБАГАЧЕННЯ АРМІЙСЬКИХ ДРУЗІВ. ТОМУ ЙОГО НИНІШНІЙ ЦУГЦВАНГ АБСОЛЮТНО ЗАКОНОМІРНИЙ

заявив, що не хоче асоціюватися з корупційними схемами Ігоря Кононенка й перебувати з ним в одній фракції. Найбільше ж обурило одного з наймолодших депутатів парламенту те, що його колеги відмовилися голосувати за необхідність складення мандата Кононенком. Тобто фактично не помітили чи не схотіли помітити корупційну складову в поведінці одного з лідерів БПП.

На додаток буквально через кілька годин після Фірсова ще один депутат БПП екс-журналіст Сергій Лещенко опублікував sms-листування між Абронавичусом і Пасішником, яке чітко підтверджує обвинувачення міністра: Кононенко справді намагався пропхати своїх людей на хлібні посади. Щоправда, вийти з фракції Лещенко наразі так і не ризикнув. Як і решта «антикорупційників»: Мустафа Найєм, Світлана Залішук та ін. Але президентські ряди відчутно похитнулися. Зрозуміло, що згадані депутати свідомі того, що або їм доведеться вчинити так само, як Фірсов, або невдовзі в них уже не буде жодних виправдань для свого перебування в БПП.

У Порошенка виникла дуже неприємна «виделка». Залишити у фракції Кононенка — означає стати мішенню для постійної принизливої критики, яка зжиратиме й без того дедалі менший рейтинг. Тим більше що за своїм складом БПП не є монолітом, яким була, наприклад, Партія регіонів часів Януковича. І багато хто скористається можливістю красиво піти з фракції. Насамперед ідеться про згадану «Антикорупційну платформу» та мажоритарників, які не схочуть нищити свій політичний імідж перебуванням у партії влади, що дедалі більше компрометує себе.

Викинути — означає показати свою слабкість. Адже Кононенко для Порошенка — це навіть не Азаров для Януковича. Це друг ще з армійських часів, колега по бізнесу, свідок, який надто багато знає, щоб його можна було так просто виключити з гри. Та й замінити його президент просто немає ким. Своя людина на такій позиції Порошенкові потрібна сьогодні ще більше, ніж раніше.

Однак є ще один аспект капкана, у який потрапила Банкова, — міжнародний. Відставка Абронавичуса та його корупційні викриття викликали жорстку критику Порошенка західними союзниками. Особливо США, які відчутно втомилися від імітації реформ та постійних спроб Банкової захопити всі важелі впливу. Посли Великої сімки дуже чітко дали зрозуміти президентові, що ні перетрушування Кабміну, ні перевибори, ні посилення влади Порошенка не схвалюють. А якщо він із чимось не згодний, то хай згадає про черговий кредит МВФ та дірку в бюджеті. І Петрові Олексійовичу довелося мовчки опустити голову й здати назад. Захід явно дратує дедалі більша схожість у поведінці Порошенка з Януковичем. У того була «Сім'я», а в цього «любі друзі 2.0», де замість сина на чолі стоїть армійський товариш Кононенко. Тому узурпувати владу йому не дозволять.

Чотири міністри відкликали свої заяви про відставку. А Яценюк гордовито заявив, що, мовляв, ми прийшли разом і підемо тільки разом. Скидається на чергову риторичну фігуру, продукувати яку прем'єр не втомлюється ще з часів Майдану. Бо осад усе одно лишається: головний «невдоволений» міністр Айварас Абронавичус заяви не відкликав і від своїх звинувачень не відмовився. Отже, відбілитися у влади в цій ситуації не вийшло.

Істотно змінити ситуацію в країні могли б дострокові вибори. Але, швидше за все, президент зробить усе від нього залежне, щоб вони не відбулися щонайменше цього року. Водночас що далі їх відтягувати, то катастрофічніші наслідки вони можуть мати для БПП. Адже президентська політсила вже починає впевнено повторювати шлях, який зовсім недавно пройшов Яценюк зі своїм «Народним фронтом», від перемоги на виборах до рейтингу на рівні математичної похибки. Щодо більшості інших політсил, то вони в дострокових перегонах вельми зацікавлені. До того ж у разі подальшого розколу в БПП ті, хто полишить фракцію, також поповнять табір лобістів відставки парламенту.

Петрові Олексійовичу в нинішній ситуації не позаздрити. Хоча винен у ній тільки він. Маючи шалений стартовий рейтинг, п'ятий президент розміняв його на PR і збагачення армійських друзів. Тому його нинішній цугцванг абсолютно закономірний. ■

Війна обійдеться дорого

Едвард Лукас

Нагнітання паніки в результаті непоінформованості не може не викликати обурення. Але нехтування серйозною проблемою ще гірше. Той факт, що НАТО в дуже складній ситуації в країнах Балтії, не є військовою таємницею. Репутація Альянсу тримається на збереженні суверенітету, свободи й територіальної цілісності Естонії, Латвії та Литви. Водночас йому бракує в регіоні військової сили для захисту цих країн.

Особливо яскраво проблему продемонстрували дві події останнього часу. На телеканалі BBC вийшла актуальна докудрама «Inside the War Room» («У командному пункті»). Автори фільму розмірковують над можливою реакцією британських політиків на народні протести, що відбуваються в Східній Латвії за фінансової підтримки Кремля. Їхньою кульмінацією стає російський ядерний удар по британських та американських бойових кораблях (результат: США застосує ядерну зброю у відповідь, британці — ні).

Другий сигнал тривоги надійшов від американського мозкового центру Rand Corporation: той оприлюднив результати масштабної серії військових ігор, що моделювали реакцію НАТО на несподіваний напад росіян на країни Балтії (відповідь: за будь-якої реакції Альянсу Росія перемагає протягом 60 год). З моделювання випливає, що стримати російську атаку може тільки розташування трьох бронетанкових бригадних груп у цьому регіоні, що обійдеться в \$2,7 млрд на рік, на тлі інших кардинальних нововведень деінде.

Критики стверджують, що BBC і Rand грають на руку Кремлеві. Росія прагне, щоб Естонія, Латвія та Литва почувалися не зовсім повноцінними членами Альянсу. А ще переконати решту членів НАТО в тому, що намагатися захищати ці три прифронтові держави марно. За таких передумов для «реалістичних» розмов про європейську безпеку Росія може повернути до своєї орбіти певні території, втрачені внаслідок розпаду Радянського Союзу.

RAND Corporation вважається першим у світі аналітичним центром. Він був оформлений як такий у 1948-му, проте фактично існував іще раніше як підрозділ досліджень при Військово-Повітряних силах США, фокусуючись виключно на питаннях національної безпеки країни. У своїй доповіді «Посилуючи стримування на східному фронті НАТО» за результатами ігрового моделювання американці зазначають, що агресія росіян проти України порушила стабільність між РФ та Заходом і зробила можливими такі сценарії, як атака на Литву, Латвію чи Естонію. Цей напад змусив би НАТО або проводити криваву контратаку з численними втратами серед цивільного населення (бо ж основні дії точилися б у містах), або визнати тимчасову поразку, що завдало б непоправної шкоди іміджеві Альянсу та становищу громадянам країн Балтії. Схожий сценарій уже могло бути реалізовано в 1980-х роках, коли в ролі Балтії була тодішня ФРН: військові навчання НАТО під назвою Able Archer 83 паралельно з розміщенням балістичних ракет Pershing II у Європі поставили світ під загрозу Третьої світової, цього разу ядерної.

Особливий резонанс фільм BBC мав у Латвії. Причини зрозумілі: у ньому перебільшена загроза сепаратизму на схильному до невдоволення сході країни. Неприємно дивитися, як будь-хто (нехай і актори) спалює твій прапор або трощить державний герб. До того ж рішення про майбутнє Латвії в стрічці приймали колишні британські високопосадовці, що вдавали із себе чинних. Деякі з них мали вигляд вкрай необізнаних і цинічних.

Але телепродукт має бути ефектним (я колись його створював, тому добре знаю). А гіпотетичні сценарії передбачають елемент формування правдоподібної ілюзії, і ключ тут у назві. Справжній меседж програми полягав не в тому, що країни Балтії приречені, а в тому, що помилкою є замирення Росії. Персонажі, які на початку критикували «надто гостру реакцію» на загадкові події в Східній Латвії, наприкінці видавалися поштитими в дурні. Велика Британія провалила випробування. А найважливіше (за версією сценаристів): США його успішно склали.

МИ МОЖЕМО ЗАХИСТИТИ КРАЇНИ БАЛТІЇ, ПРИЧОМУ САМОТУЖКИ. НАМ ПРОСТО ТРЕБА РЕТЕЛЬНІШЕ ОБМІРКУВАТИ, ЯК ЦЕ ЗРОБИТИ

Фільм «Inside the War Room» і дослідження Rand, безперечно, викликають тривогу. Вони порушують питання, на які бракує відповідей. Але насправді відповідь є. Ми можемо захистити країни Балтії, причому самотужки. Нам просто треба ретельніше обміркувати, як це зробити.

Для початку варто звернути увагу на панікерів. Rand уже розкритикував Сем Гарднер — один із найдосвідченіших американських аналітиків у питаннях оборони Балтійського регіону. На його думку, дослідження мозкового центру — гроші, викинуті на вітер, адже моделювання надміру зосередилося на наземних операціях, знехтувавши військово-морською перспективою.

Я критикував би їх за інше. По-перше, дослідження тільки побіжно згадує Швецію і взагалі не згадує Фінляндію. Розгляд питання безпеки Балтійського регіону без урахування цих країн викликає сумнів. Крім того, проігноровано розвідку: ми можемо й маємо знати, якщо Росія акумулює війська на кордоні. У такому разі несподіваної атаки не вийде, а тоді відпадає ідея про безпрограшні позиції РФ. І головне: реагування Заходу не повинно зводитися до балтійського театру воєнних дій або виключно до військових методів. Один із найважливіших меседжів, який ми можемо надіслати Владімірові Путіну, — шойно виникнуть проблеми, питання стоятиме так: «у нас ваші гроші, і якщо вони вам потрібні, руки геть». Чим не чудовий сюжет для телебачення? ■

Роман Безсмертний:

«Нам треба готуватися до серйозного й довготривалого протистояння з Росією»

Представник України в політичній підгрупі Тристоронньої контактної групи на переговорах у Мінську Роман Безсмертний розповів **Тижню** про причини кризи мінського процесу та шляхи її вирішення, загрози, які несе Росія для світу, і потребу в цілковитій зміні безпекових параметрів дій на європейському континенті.

Як вибратися з пастки мінських домовленостей і чи є взагалі перспективи та сенс перезапуску цього процесу у форматі так званого Мінська-3?

— «Мінськ-3» — це тривіальна фраза, яка означає лише те, що все, що було пов'язане з Мінськом-2, померло 1 січня 2016 року. І не випадково: відтоді стали відбуватися певні речі, які важко зрозуміти. Буквально за кілька днів після Нового року ми почули від Путіна фразу про якийсь новий план реалізації, а український президент сказав, що потрібна розлогіша дорожня карта. Вінцем напруження, а заодно й тупиком стала нова згадка про внесення змін до Конституції України, озвучена представниками окремих районів Донецької та Луганської областей. І цей сюжет, по суті, є відкиданням на старт позицій із реалізації мінських домовленостей.

Якщо український істеблшмент, український громадянин розглядав 1 січня як кінець мук, пов'язаних із мінським процесом, то в Москві вважали, що то лише їх початок. Ось діаметрально протилежна різниця в характеристиці цього процесу. Очевидно, що певною відповіддю на дискусію було рішення «нормандської четвірки» продовжити переговори, і вони поновилися. З'явилися нові завдання: спробувати впродовж такого-то терміну домовитися про те чи те, але... Не вирішивши питання безпекового блоку, а це перший, другий, третій пункти комплексу заходів, рухатися далі фактично означає працювати проти волі суверена й створювати додаткове напруження.

Вже зрозуміло, на яких засадах можливе перезавантаження процесу?

— У лютому має відбутися зустріч міністрів закордонних справ країн «нормандської четвірки», а через деякий час розмова чи відео-конференція і самої «четвірки». Обговорюватиметься подальший можливий рух із зазначених питань. Я нікому не

Спілкувався
Роман Малко

диктую ніякої волі, лише оцінюю ситуацію за тим, що бачу. Якщо не розв'язувати безпековий блок, далі не те що рухатися, а говорити про політичні питання й заходи неможливо. Бо що таке безпековий блок? Це припинення вогню та виконання першого й другого протоколів (про важку та легку зброю, плюс танки, процедура розмінування), які фактично торпедовані через відновлення не тільки обстрілів, а й сутичок та боїв на окремих ділянках лінії розмежування. Тому очевидно, що це позначилося на тій частині діалогу, який ведеться, і перспективах політичного процесу. Внесення пропозицій чи радше тексту, бо назвати його документом не можна, адже він без адресата, без підпису й поданий не учасником Тристоронньої контактної групи, я розцінюю як спробу Росії повернутися до старту реалізації мінських домовленостей і почати знову з процедури внесення змін до Конституції. Далі РФ на свій лад трактуватиме безпековий блок питань, а потім економічний, гуманітарний, політичний.

Як, на вашу думку, може відреагувати Україна в цій ситуації, зважаючи на відверто деструктивну позицію Росії?

— Я схильний навіть розглядати припинення обговорення політичних питань. Бо риторика російської сторони очевидна й зрозуміла, не видно її реальних кроків і бажання, виходячи з пропозицій, припинити конфлікт. Так, він перейшов зі стадії відкритих фронтних боїв у стадію конфлікту, де є сутички, дрібні зіткнення, але конфлікт триває, напруження не спадатиме. Сигналом про те, що Росія починає щось робити, стало б відкриття нею своїх гуманітарних конвоїв і демонстрація того, що вона заводить на територію України. Адже треба розуміти, що всі європейські міжнародні документи категорично забороняють закриті переміщення із судніх чи інших держав. Тим більше що це тягне за собою сіру зону, цілу низку загроз для європейського континенту, як-от, скажімо, розповсюдження через ту територію військових арсеналів, боєприпасів тощо. Це не тільки суперечить європейським документам, а ще й підпадає під норми Римського статуту.

Заяви деяких європейських політиків про можливе пом'якшення санкцій щодо Росії свідчать про нерозуміння ситуації та справжніх намірів Путіна чи вони все ще вірять у можливість про щось із ним домовитися?

— Очевидно, що сказаного вище достатньо, щоб продовжити санкції та припинити будь-які розмови про май-

бутне з Росією. І на цьому тлі я дуже важко сприймаю пов'язування проблематики Донбасу із санкціями. Невже недостатньо Криму, самого розповсюдження зброї, яке здійснює Росія на території сусідньої країни, щоб зрозуміти, що це колосальна загроза існуванню Української держави як такої та існуванню європейської спільноти в принципі?

Одному з європейських очільників я сказав: «Якщо ви ще раз у розмові зі мною використовуєте аргумент санкцій, вона буде останньою. Тут немає про що говорити». На мою думку, це внутрішньоєвропейська проблема, а не відповідь на суть питання. А тому нинішні розмови про можливе зняття санкцій взаємн певних зустрічних кроків з боку Росії є свідченням того, що європейський істеблшмент частково перекуплений нею, і це треба визнати та розуміти.

Чи означає це, що якихось радикальніших кроків, окрім санкцій, від наших західних партнерів найближчим часом очікувати не варто?

— Окрім того, що ми можемо розраховувати на допомогу, нам треба готуватися до серйозного й довготривалого протистояння з Росією. Не як з опонентом — як із ворогом. Слід почати називати звичними й зрозумілими іменами все, що відбувається. Чому? Тому що в нас військовополонені — це досі незаконно утримувані особи, бої на лінії фронту — анти-терористична операція, а заходи, яких вживає ООН, — гуманітарна акція. Звідси проблеми задіяння міжнародних силових компонентів. І тільки назвавши все своїми іменами, ми зможемо розраховувати на чесність та відвертість позицій і європейців, і міжнародної спільноти. Тільки тоді стане зрозуміло, що в геополітичному сенсі безпекова конфігурація потребує серйозних переглядів і змін на європейському континенті. Сьогодні вона не витримує критики, і якби не північноатлантичний блок, який підпирає ці координаційні безпекові європейські структури, взагалі не було б про що говорити.

Кроки, зроблені Росією на міжнародній арені, зокрема в Сирії, спроби відновити протистояння в Карабаху, ситуація в Придністров'ї та Молдові, абсолютно деструктивні акції на європейському континенті, підтримка ліво- й праворадикальних сил, втягування в процес російського православ'я, колосальна інформаційна експансія на європейському ринку — ось низка завдань, над якими треба думати. І насамперед знайти відповідь, як сьогодні убезпечити від подальшої російської агресії країни Міжмор'я, бо вони перші потрапляють географічно під цей удар.

Ці питання вже стоять на порядку денному європейських та світових політиків чи конфлікт у Сирії помалу відсуває українське питання на задній план, чого, здається, і домагалася Росія?

— На мою думку, у Європи є два шляхи. Або українсько-російський конфлікт зміцнить її, ще більш об'єднає, або вона просто розколеться на українськом питанні. Не слід забувати, що українське питання не стоїть на шальках терезів по той бік від сирійського. Усе це складові глобальної безпекової кризи. І не можна, міняючи Конституцію України, вирішувати питання Сирії. Воно так не вирішується. Оця нашарованість, багатоаспек-

тність створюють враження нерозв'язності проблеми. Але, по-перше, абсолютно всім діям необхідно дати чітку правову оцінку. Міжнародно-правові європейські документи дають змогу це зробити. По-друге, треба об'єктивно дивитися на те, що відбувається. Наприклад, коли ми говоримо про військовополонених, то їх не можна називати незаконно утримуваними особами й т. ін.

Ці суперечності насправді вже створили дуже багато проблем. А що буде далі, коли постане питання притягнення до відповідальності винних? Як класифікувати їхні правопорушення з погляду міжнародного та національного права? Адже не всі учасники від тієї сторони за власним переконанням і бажанням взяли зброю. Тільки ніхто про них не говоритиме, бо вони в нинішній ситуації терористи, а ми чудово розуміємо: з терористами розмову не ведуть, вони не підпадають під амністію. А тепер уявімо, що на якомусь етапі домовленостей такі треба буде говорити про амністію. Кого? Терористів? Ну тоді читайте Римський статут, ст. 6–8. І виникає безліч таких проблем. Назвавши це українсько-російською війною, ми визнаємо її міжнародним конфліктом, що миттєво позначається на участі в процесі ОБСЄ та ООН. Але, на мій погляд, тут краще бути чесним перед власним народом і називати все, що відбувається, своїми іменами. Чому? Бо якщо для українського народу це війна, то що тоді роблять Леонід Кучма, Євген Марчук, Ірина Геращенко, Роман Безсмертний у Мінську?

Взагалі все, що від самого початку вчинила Росія, є міжнародним злочиним, і тільки так це можна класифікувати, тільки так можна шукати відповіді на запитання завтра, післязавтра й далі. На всі ці речі починаючи з 1946 року в Женевській конвенції дана вичерпна відповідь. Там усе виписано в деталях. Який статус мають учасники конфлікту, люди, регулярні військові частини, добровольчі частини.

І все ж чи є якісь перспективи виходу з цього колапсу?

— Москва свідомо довела ситуацію до правового хаосу. Росія часто так робила, успадкувавши відповідну практику з Радянського Союзу. Тому світ мусить відповісти на це єдністю в кількох напрямках. Перший — нові підходи в питаннях глобальної безпеки, і РФ повинна мінімально впливати на них. Я не кажу, що вона не має бути учасником мирних процесів, але оте вето Радбезу ООН нікуди не годиться. Такі підходи треба змінювати. Тим більше що про це вже говорять останні роки п'ятнадцять. Другий — цілковита зміна безпекових параметрів дій на європейському континенті. Якщо це НАТО, то НАТО, і не треба починати з ОБСЄ та всіма іншими. Бо виходить як п'яте колесо до воза. Далі. Треба зрозуміти, що Україні не уникнути постійної стабільної підготовки до конфлікту. Це потребує дуже серйозних змін, починаючи від Конституції й закінчуючи доктринами та законодавством у сфері національної безпеки. Кожен українець після того, що сталося, і після того, що відбувається протягом останніх двох років, повинен уміти користуватися зброєю. А отже, перед нами стоїть ціла низка завдань: поміняти всю цю складову від загальної освіти до служби в Збройних силах. Вже очевидно, що ми маємо статус, у якому перебуває Ізраїль, і нам треба навчитися жити з цією проблемою. ■

Хто отримає Ясинувату?

Денис Казанський

Змагання за залізничний вузол біля Донецька, через який надходить вугілля до України, може стати черговою серією бойовика «Захарченко vs польові командири сепаратистів»

Маленьке містечко Ясинувата, про яке до війни мало хто чув, тепер стає центром драматичного протистояння. 2 лютого в ньому вирували нечувані тут політичні пристрасті. До Ясинуватої приїхав «народний губернатор» Павло Губарев, якого наприкінці січня ватажок «ДНР» Олександр Захарченко призначив главою місцевої адміністрації сепаратистів. Але, як виявилось, популярність Губарева останнім часом значно впала. Зустріли його не із захопленням, а з обуренням. Колишній «гауляйтер» Ясинуватої Юрій Яненко вивів на зустріч із гостем незадоволену масовку, яка не пустила його в будівлю адміністрації.

Протестувальники тримали в руках плакати з портретами Яненка, обзивали Губарева фашистом, кричали «Губарев, забирайся!», «Де ти був, коли нас бомбили?», «Що ти забув у нашому місті?». «Народному губернатору» не залишалось нічого іншого, крім як із ганьбою поїхати назад до Донецька.

Такий нехарактерний для ОРДІЛО сплеск політичної активності, вочевидь, стався не спонтанно. Не секрет, що за схожі фокуси на Донбасі тепер можна потрапити «на підвал». В організаторів мітингу мав бути серйозний «дах», щоб поводитися так із людиною, призначеною Захарченком.

Як тільки новина про вигнання Губарева з Ясинуватої з'явилася в соціальних мережах, заговорили про початок серйозного протистояння між ватажком бойовиків «ДНР» Олександром Захарченком і впливовим польовим командиром Олександром Ходаковським. Ясинувата, як відомо, є вотчиною останнього, бо в місті базуються бойовики бригади «Восток». Губарев зіграв у цьому конфлікті роль «торпеди», запущеної для того, щоб завдати удару по польовому командирові, який досі контролює потужні фінансові потоки й не хоче ділитися.

Важливість Ясинуватої пояснюється просто: через неї до України з ОРДІЛО йдуть потяги з вугіллям. Тому спроба відсторонити людей Ходаковського від керівництва містом і замінити їх на лояльного до Захарченка Павла Губарева передбачувано наразилася на опір бойовиків «Востока».

Після того як люди підконтрольного Ходаковському «мера» Ясинуватої Юрія Яненка вигнали Губарева з міста, «народний губернатор» виклав свою версію того, що відбувається. При цьому він досить різко «наїхав» на Ходаковського, звинувативши того в організації корупційної схеми, пов'язаної з ясинуватською залізницею, та інших махінаціях.

«26 січня 2016 року глава Донецької Народної Республіки запропонував мені обійняти посаду керівника Ясинуватського району (включно з містом Ясинувата). Мені навіть було окреслено першочергове завдання, яке попереднє керівництво виконувати відмовлялося. У Ясинуватій нова олігархія організувала корупційну схему, що пов'язана із залізницею, а також споживанням газу та розрахунками за нього. За своїм характером мені подобаються такі завдання. Тим більше коли замішані олігархи», — написав Губарев.

За його твердженням, люди, які виганяли його з міста, були тітушками Ходаковського з бригади «Восток».

«Вранці 2 лютого ми виїхали до Ясинуватої. Зі мною виїхало три людини: помічник, секретар і водій. Приблизно о 8-й годині ранку я вже знав, що попереднім керівництвом, яке, звісно, не бажає залишати свої крісла, був організований провокаційний мітинг — брудна політична технологія із залученням проплачених тітушків. Коли ми зіткнулися з мітингом, молоді спортивної статури люди перекрили мені вхід в будівлю. У мене виникло дежавю, адже не так давно подібні технології використовував український олігархат для утримання влади в регіоні перед загрозю народної хвилі «русской весни». Нев-

НЕГЛАСНА БОРОТЬБА ЗА ВУЗЛОВУ СТАНЦІЮ МІЖ ХОДАКОВСЬКИМ І ЗАХАРЧЕНКОМ ПОЧАЛАСЯ ДАВНО, А НИНІ ЛИШЕ ПЕРЕЙШЛА В ГОСТРУ ФАЗУ

же все повернулося на круги своя? Тітушки, підкуп, захист корупційних схем... Хіба за це на війні склали голови тисячі людей? Мітингувальників було близько 100–150 осіб. Із них гостро ангажованих — близько 30, решта були пасивними й становили масовку. Чітко ідентифікувати вдалося кілька груп: комунальники, працівники освіти, представники бригади «Восток» із шевронами на рукавах, працівники Ясинуватського машзаводу. Ангажована частина мітингу викрикувала задалегідь підготовлені речівки «Губарев — їдь!» і т. д., — описав Губарев протистояння в Ясинуватій.

За твердженням «мера»-невдахи Ясинуватої, люди Ходаковського погрожували Губареву розправою, якщо він спробує повернутися в місто ще раз. Звісно, такі одкровення не додали авторитету

Вигнання «мера». Бунт проти Павла Губарева в Ясинуватій може стати прологом до фізичного усунення командира бригади «Восток»

ватажкам «ДНР» і тільки вкотре підтвердили недобру репутацію «народних республік», які навіть колишні учасники «русской весни» сприймають як кримінальні бантустані.

Ще різкіше, ніж Губарєв, висловився відомий російський волонтер Александр Жучковскій, який допомагає бойовикам.

«Головні вигодонабувачі тіньового бізнесу в Ясинуватському районі — люди з відомої організації «Восток» та їхні ставленики в Ясинуватській адміністрації. Вони налагодили схему з продажу вугілля та газу українцям. Контролюють місцеву залізницю і повз бюджет «ДНР» переганяють вугілля на окуповані території. Вкрутили трубу, своє обладнання й крадуть російський газ, продаючи його як на місцевих заправах, так і на українську сторону (зокрема, Новокраматорському машинобудівному заводу). Донбастрансгаз, зрозуміло, в курсі цієї ситуації, але зробити нічого не може, представників компанії сюди просто не пускають.

Спроба вирішити питання кулуарно ні до чого не привела. Призначення в район інших чиновників, відправка контролерів закінчувалися нічим: людей або тупо ігнорували, або підкупували, втягуючи в місцеві незаконні схеми. При цьому велике незадоволення ситуацією вже давно висловлюють «куратори» з РФ, яким не до душі розкрадання російського газу. Хоча проблема ускладнена тим, що розкрадачі солідно «відстібають» і москвичам, тому «кураторам» варто було б для початку між собою розібратися», — повідомив Жучковскій.

Вкотре маємо підтвердження, що за ширмою боротьби проти «українського фашизму» ховалися зовсім інші процеси. «Русская весна» вилилася

в банальне пограбування Донбасу кримінальними угрупованнями. Причому цей факт не приховують навіть російські прихильники сепаратистів.

Стратегічна значущість Ясинуватої як залізничного вузла різко зросла ще в період бойових дій у районі Дебальцевого, коли інший найважливіший залізничний вузол Донбасу перестав працювати. Довгий час після цього перегін Ясинувата — Скотовата залишався єдиним залізничним сполученням між Україною та районами, підконтрольними незаконним збройним формуванням.

Контроль над Ясинуватою означав і контроль над вугільними потоками. Тому негласна боротьба за вузлову станцію між Ходаковським і Захарченком почалася давно, а нині лише перейшла в гостру фазу. Вочевидь, ватажок «ДНР» взяв курс на остаточне видавлювання норовливого конкурента, який не раз дозволяв собі критику на його адресу. Не виключено, що надалі протистояння взагалі виллється у вуличну стрілянину та вбивства, як це вже часто бувало раніше. Ходаковський залишається останнім впливовим польовим командиром, нелояльним до Олександра Захарченка. При цьому в його розпорядженні серйозне та озброєне до зубів кримінальне угруповання.

Очевидно, що підготовлене людьми Ходаковського повстання проти Губарева насправді було повстанням проти людини Захарченка. А отже, випадом проти ватажка «ДНР». Зазвичай такі фокуси так просто не минають для польових командирів у «народних республіках». Норовливих сміливців, як правило, ліквідує загадкова та невлвовима «українська ДРГ». І якщо Ходаковський піднімає ставки так високо, він, напевно, готовий до великого ризику. ■

Колос на глиняних ногах і його піщані замки

Олександр Крамар

Газпром намагається демонструвати впевненість у своєму «великому майбутньому» в умовах болісної втрати сподівань російських еліт на побудову «енергетичної імперії»

Поки російський газовий монополіст усе болісніше відчуває падіння цін на енергоносії, помножене на втрату ринків збуту, керівництво його експортного підрозділу розгорнуло масштабну рекламно-пропагандистську кампанію в Європі. Презентуючи своє паливо як безальтернативний у середньостроковій перспективі екологічно чистий ресурс, Газпром переконує громадянську думку й споживачів у ЄС збільшувати його закупівлі. «Газ є найкращим вибором, коли справа доходить до побудови низьковуглецевої економіки» — новий лейтмотив його маркетингової стратегії в чутливій до екологічної тематики Європі.

Газпром сподівається, що завдяки цьому, а також зниженню цін на нафту та прив'язаних до них цін на російський газ у блакитного палива загалом і його російських поставок зокрема відкриється друге дихання. Підстава для такого оптимізму — поверхове трактування результатів споживання газу в ЄС у 2015 році, яке справді зросло на 19 млрд м³, але після значно істотнішого зменшення в 2014-му — на понад 50 млрд м³. Натомість у Газпромі на цьому будують плани динамічного збільшення імпорту блакитного палива Європою до 2025-го щонайменше на 140 млрд м³ та обґрунтовують необхідність додаткових газогонів на кшталт «Північного потоку-2», аби наростити його поставки.

ЗРОСТАННЯ, ЯКЕ НАСПРАВДІ Є ПАДІННЯМ

Втім, уважніший аналіз засвідчує, що амбітні плани Газпрому не більше ніж піщані замки. 2015 року монополіст справді наростив обсяги збуту до «далекого зарубіжжя» (куди, крім держав Євразійського союзу, ніяк не «відпускають» й інші, чітко дистанційовані від Москви колишні радянські республіки, зокрема держави Балтії, Україну та Молдову) на 11,8 млрд м³ — до 159,4 млрд м³. А в 2016-му прагне довести цей показник до 162,6 млрд м³.

Однак, по-перше, і в такому разі поставки будуть приблизно на рівні 2013 року (161,5 млрд м³). А по-друге, і таке їх збільшення стало можливим переважно завдяки різкому зростанню закупівель газу на європейському ринку Україною: у 2013-му — лише 2,1 млрд м³, 2015-го — вже 10,3 млрд м³. Натомість Газпрому 2013-го вдалося продати їй 25,8 млрд м³ блакитного палива, а 2015-го — уже лише 6,1 млрд м³. Тобто якщо розглядати продаж російського газу до «далекого зарубіжжя» та України разом, то в 2013 році він становив 187,3 млрд м³, а в 2015-му — лише 165,5 млрд м³.

Тож і заплановане на 2016-й збільшення поставок російського палива до «далекого зарубіжжя» на 1 млрд м³ цілком можливе, лише якщо Україна так і не відновить закупівель газу з РФ, а компенсує їх додатковими закупівлями на ринку ЄС. Проте це означатиме, що Газпром не те що не збільшить продажів у 2016 році, а, навпаки, зменшить на 5 млрд м³. Причому все це відбуватиметься на тлі очікуваного самим монополістом падіння середніх цін реалізації із \$240 у 2015-му до \$200, а за песимістичного сценарію і \$170 за 1 тис. м³ у 2016-му.

МІРАЖ ЦІНОВОЇ ВІЙНИ

У певних експертних колах ЄС останнім часом також активно лякають здатністю Газпрому виграти цінову війну та викинути з європейського ринку американський скраплений сланцевий (поставки якого розпочинаються вже нинішнього року) чи будь-який інший газ приблизно так, як зараз це не надто успішно робить Саудівська Аравія на нафтовому ринку. Аргумент — США не зможуть постачати своє блакитне паливо дешевше ніж по \$150 за 1 тис. м³ з урахуванням вартості скраплення та транспортування, а Газпром гіпотетично може демпінгувати й значно нижчими, навіть на 20–25%, цінами.

Хоча насправді така загроза не зупиняє будівництва вже розпочатих терміналів скрапленого газу в США. А коли ті будуть готові, російський шантаж не матиме жодного сенсу.

По-перше, низка країн і компаній купуватимуть американський скраплений газ лише для того, щоб диверсифікувати надмірну залежність від російського монополіста, навіть коли він обходитиметься дещо дорожче. А вже демпінг Росії для них не зможе компенсувати загрози від його монопольних позицій.

По-друге, якщо внаслідок російського демпінгу обсяги поставок американського блакитного палива на певний час і зменшаться, то ніщо не завадить у разі підняття Газпромом цін знову їх наростити. А тримати довгий час занижені ціни на газ РФ не вдасться: компанія обтяжена великими боргами в іноземній валюті, яка ще більше подорожчає, якщо доходи від експорту блакитного палива зменшаться внаслідок затяжної цінової війни.

Тому Газпрому, звісно ж, доведеться знижувати ціни на газ для європейських споживачів через заострення конкуренції з американським паливом, однак це буде не зумисна цінова війна, спрямована на викидання заокеанських постачальників із ринку, а

лише відчайдушна спроба загальмувати втрату власних обсягів поставок на європейський ринок. Навіть ціною значних збитків.

Тільки так Газпром матиме шанси зберегти домінуючі позиції в Німеччині, Італії, Австрії, Угорщині чи Словаччині, куди традиційно продає блакитне паливо за пільговими цінами й має значні логістичні переваги перед поставками морським шляхом із США.

Однак у країнах приатлантичної смуги (Іспанія, Велика Британія, Франція, Бельгія, меншою мірою Італія та Північно-Західна Німеччина) шанси Газпрому протидіяти приходу американського газу набагато менші через більші логістичні витрати на доставку російського трубопровідного газу й водночас уже наявні термінали з прийому скрапленого газу зі США морським шляхом.

Якщо говорити про такі країни, як Польща, Литва, інші держави Балтії та Центральної Європи, зокрема й Україну, купівля американського скрапленого, а не російського трубопровідного газу матиме додаткову мотивацію через позитивний вплив на національну безпеку.

ВТРАТА СПОЖИВАЧІВ ТРИВАЄ

Нещодавно стало відомо, що вже 2016-го Литва імпортуватиме з Норвегії більше газу, ніж із Росії, яка донедавна була її єдиним постачальником. І приклад цієї маленької балтійської держави, що досі мала майже 100% залежність від російського газу, не поодинокий. Так само відмовилася від нього ще з 2011 року Хорватія, а з 2016-го, ймовірно, це зробить і Румунія, де 2008-го частка російського палива становила 25% усього споживання, а 2015-го — лише 3%. Принаймні наприкінці 2015-го керівник Національної агенції з регулювання в енергетиці Ніколае Гаврілец заявив, що «є всі передумови починаючи з наступного року повністю відмовитися від імпорту російського газу».

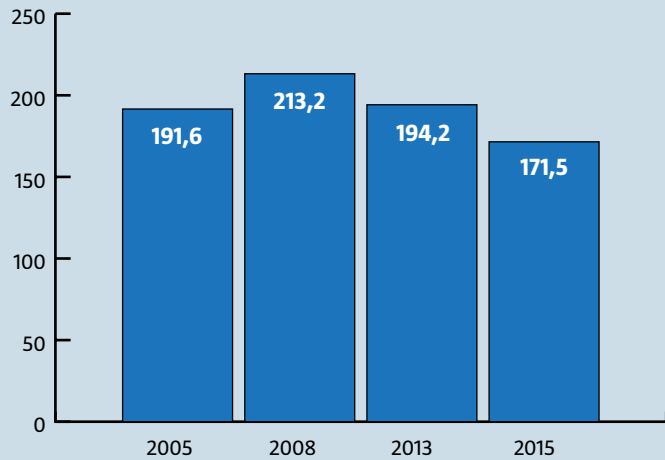
Газпром не засвоїв уроків і втрачає дедалі більше споживачів. І важливо не так те, що ці споживачі імпортували порівняно незначні обсяги його палива, як те, що йдеться про брак гнучкості, нездатність чути партнерів, розділяти геополітику й бізнес. У російського держмонополіста це не виходить, і споживачі в Європі не можуть таке ігнорувати. Їхньою природною реакцією стало прагнення будь-що подолати тотальну залежність від Газпрому, який демонстративно зловживав своїм становищем.

Крім порівняно невеликих споживачів на кшталт Румунії, Хорватії чи Литви Газпром утратив і колись найбільшого імпортера свого палива — Україну. У 2015-му наша країна все ще придбала в нього 6,1 млрд м³ газу проти 28–35 млрд м³ кілька років тому, однак уже 2016-го має змогу цілком відмовитися від закупівель у російського монополіста. Власне, часткові закупівлі можливі лише за умови, якщо він запропонує вигідніші від європейських ціни на своє паливо, але вони вже жодним чином не впливатимуть на здатність України забезпечити свої потреби.

Запущено ланцюгову реакцію, яку не вдасться спинити одним-двома кроками чи зниженням цін, навіть якщо воно на межі з демпінгом. Натомість керівництво Газпрому та РФ ніяк не може змінити світосприйняття, породжене в 2000-х роках, коли

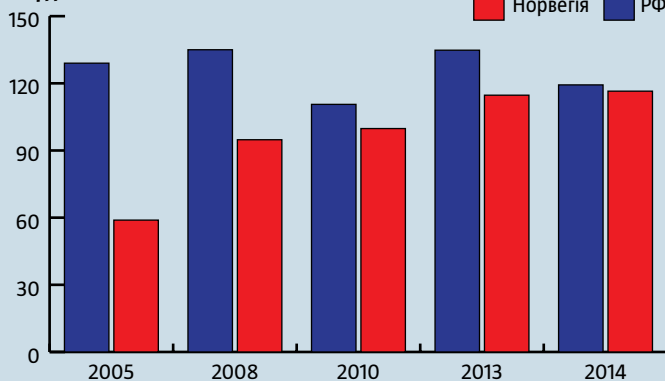
Втрачаючи позиції

Сукупні обсяги експорту Газпрому до країн Європи* та Туреччини, млрд м³

*Включно з колишніми республіками СРСР, окрім Білорусі

Динаміка постачання газу до країн Європи** найбільшими експортерами, млрд м³

**Без колишніх республік СРСР і Туреччини

Розрахунки автора за даними корпоративної звітності Газпрому

споживачі газу змушені були задобрювати постачальника, терпіти його шантаж і монополізм, постійне зростання цін.

У 2022-му завершується термін контракту на постачання до 10,2 млрд м³ російського газу польській PGNiG, і остання активно шукає альтернативу йому. Зокрема, на початку січня стало відомо про входження її дочірньої компанії в чотири проекти з видобутку блакитного палива на норвезькому шельфі Північного, Норвезького та Баренцового морів. Там не приходять, що до 2022 року мають намір отримувати з півночі щонайменше кілька мільярдів кубів. Водночас Польща та країни Балтії домовилися про будівництво газогону для перекидання обсягів газу між собою.

Газпром повторює українську помилку й із Туреччиною. Ця країна останнім часом фактично замістила Україну в переліку найбільших споживачів російського газу поряд із Німеччиною та Італією (Білорусь зі зрозумілих причин тут не розглядаємо). Проте конфронтація з Туреччиною та ведення проти неї агресивної економічної війни не можуть не змусити владу країни, яка сьогодні залежить від російського

газу більш як на 55%, шукати альтернативні джерела забезпечення своїх потреб в енергоресурсах.

Зокрема, 7 грудня 2015 року міністр економіки Туреччини Мустафа Еліташ заявив, що уряд активно працює над тим, щоб зменшити надмірну залежність від російського газу. А в січні 2016-го Газпром відмовив у знижках на 10,2% шести приватним турецьким компаніям, які щороку купують у нього близько 10 млрд м³ палива — понад 35% усіх поставок до Туреччини. Зайве пояснювати, що такі ігри з країною, яка безпосередньо межує з великими дійсними чи потенційними добувачами й експортерами газу, не обцяють нічого доброго для Газпрому.

Лише питанням часу є надходження газу до ЄС із «каспійської трійки»: Ірану, Туркменистану та Азербайджану, яких поки що немає на європейському ринку. У цьому дедалі більше зацікавлені як відповідні постачальники, так і споживачі в Європі. А сукупні експортні ресурси цих трьох країн не просто зрівняні, а набагато перевищують ті російські 160–170 млрд м³, які Газпром зараз постачає до Європи та Туреччини.

Тож значною мірою реалістичні прогнози, що на ринку ЄС у найближчі 10–20 років з'явиться додатковий попит на кількадесят, а можливо, й 100 млрд м³ блакитного палива, аж ніяк не означають, що ним суттєво вдасться скористатися Газпрому. Цілком імовірно, його поставки, навпаки, навіть дещо зменшаться.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ НА РІВНІ БОРГУ

Таким чином, попри відчайдушні спроби зберегти обличчя, Газпром і далі втрачає позиції. І навіть якщо фізичні обсяги його поставок дещо зростуть за 10 чи 20 років завдяки активним маркетинговим зусиллям, системі преференцій для окремих споживачів і збільшенню використання газу в електроенергетиці ЄС, вони вже не будуть такими важливими для країн ЄС, України та Туреччини, як 5 чи 10 років тому. Так само як і перспективи російського газового монополіста не будуть подібними до тих, якими вони ще нещодавно бачилися російським архітекторам «енергетичної імперії».

ГАЗПРОМ ЗІ СВОЇМИ БОРГАМИ ТА ПОТРЕБОЮ В ІНВЕСТИЦІЯХ НЕЗАБОРОМ ПЕРЕТВОРИТЬСЯ З ІНСТРУМЕНТУ ВПЛИВУ КРЕМЛЯ НА ТЯГАР, ЩО ЗМУШУВАТИМЕ ЙОГО ДО БІЛЬШОЇ ПОСТУПЛИВОСТІ

У зв'язку з цим варто пригадати, що в травні 2008-го, коли обсяги видобутку та експорту російського газу значно перевищували теперішні, їхня динаміка була позитивною, а капіталізація Газпрому сягала \$365 млрд й очільник Газпрому Алексєй Міллер прогнозував її зростання станом на 2016-й до \$1 трлн. Натомість по факту, у лютому поточного року вона виявилася меншою від \$40 млрд і далі падає.

2014-го проти 2013-го чистий прибуток монополіста зменшився в 3,3 раза навіть у рублях, попри значне знецінення російської нацвалюти до провідних світових валют, і становив лише 188 млрд руб. А в другій половині 2015 року увійшов у червону зону: за результатами III кварталу зафіксував чистий збиток у розмірі 2 млрд руб.

Це сталося навіть попри те, що ціни на російський газ розраховуються за «нафтовою» формурою, яка передбачає часовий лаг у шість—дев'ять місяців. Тобто пікове здешевлення нафти взимку 2015–2016-го повною мірою позначиться на обсягах виручки Газпрому лише починаючи з літа 2016-го. Наскільки вони впадуть, можна лише здогадуватися, враховуючи, що в другій половині 2015-го, коли компанія вже почала фіксувати чисті збитки, ціни на її газ все ще визначалися відповідно до досить непоганого, як на сьогодні, рівня цін на нафту на межі 2014–2015 років.

І якщо російські бюджетні проблеми в умовах падіння цін на енергоносії великою мірою компенсуються за рахунок стрімкої девальвації рубля, то становище Газпрому це поліпшити не може. По перше, майже 60% фізичних обсягів та понад 1/3 виручки від продажу блакитного палива монополіст отримує на внутрішньому ринку в рублях. По друге, значну частину обладнання та матеріалів йому доводиться купувати за валюту. По-третє, переважно валютними є й борги компанії, розмір і вартість обслуговування яких у рублях стрімко зростає разом із курсом долара та євро.

Найсвіжіша фінансова звітність Газпрому свідчить про те, що за дев'ять місяців 2015 року його борг зріс із 1,65 трлн руб. до 2,02 трлн руб. переважно внаслідок знецінення російської національної валюти. А це означає, що зараз він має бути ще принаймні на 20% більшим, адже курс долара до рубля від початку жовтня 2015-го зріс із 65,4 до 79,2 руб./\$. Водночас уже зараз борги компанії (близько \$31 млрд) сягають 78% її вартості (капіталізація Газпрому на 9 лютого 2016 року становила \$39,8 млрд).

НЕПЕВНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Як бачимо, значні втрати обсягів фізичного експорту природного газу поєднуються для Газпрому з падінням вартості одиниці продукції. Це призводить до катастрофічного становища через очевидні ножиці цін, коли більшу частину кредитів і необхідного для підтримання видобутку й транспортування обладнання та матеріалів доводиться оплачувати в твердій валюті.

Якщо ситуація в найближчі роки кардинально не зміниться, то Газпром із його боргами та потребою в інвестиціях уже незабаром перетвориться з інструменту геополітичного впливу Кремля на тягар, який змушуватиме до більшої поступливості перед потенційними кредиторами.

Одним із варіантів виходу з критичної ситуації може бути більш або менш прихований перехід Газпрому під контроль потужного зовнішнього інвестора, наприклад із Китаю. Цей процес був би логічним на тлі загального тренду перетворення РФ в умовах наростаючої конфронтації із Заходом на енергосировинний придаток Піднебесної.

Тим більше що, як продемонстрували проблеми з реалізацією проекту «Сила Сибіру», реально зацікавити КНР розширенням співпраці з РФ здатне хіба що набуття нею статусу співвласника або й основного власника активів, які потребують її фінансових вливань та ринку збуту. Інакше Газпром просто не конкурент проектам Пекіна в країнах Центральної Азії, уряди яких зговорливіші щодо умов енергетичної співпраці. ■

Авіаперельоти з та ДО Івано-Франківська

Відень	від	1179	грн
Київ	від	1000	грн
Одеса	від	1100	грн
Харків	від	1375	грн
Дніпропетровськ	від	1250	грн
Мінськ	від	1254	грн

Якщо зима - то Буковель!

Пожежники Європи

Nous sommes
profondément
préoccupés!

Wir sind sehr
besorgt!

We are deeply
concerned!

Виклики для ЄС

Переломний момент

Майкл Бініон

За майже 60 років свого існування Євросоюз рідко стикався з більшими викликами чи сум'яттям, ніж нині. Чи не в кожній сфері між 28 країнами-членами виникають незгоди, внутрішні конфлікти, які разом з економічними проблемами та соціальним хаосом загрожують їхній єдності й самому існуванню ЄС. Масова міграція дестабілізує країни спільноти, тероризм і біженці змушують відновлювати прикордонний контроль, євро досі не оговталася від банкрутства Греції та економічної рецесії країн Південної Європи, а Британія погрожує взагалі вийти з ЄС і заявити про нього як про невдалий проект, із яким не хоче мати нічого спільного.

Європейський Союз починався з надзвичайного сплеску оптимізму та ідеалізму. Думка про об'єднання народів Західної Європи (країни Східної тоді перебували по інший бік залізної завіси) та співпраця у створенні матеріальних благ народилися після Другої світової війни. Кілька європейських державників, зокрема Вінстон Черчилль та французький міністр закордонних справ Робер Шуман закликали до започаткування «Сполучених Штатів Європи». Відтак у 1949 році постала Рада Європи, що мала на меті захист прав людини й просування демократії на континенті. Практична економічна взаємодія почалася з Європейського об'єднання вугілля і сталі, яке запропонував сформулювати Шуман і яке постало 1950 року. У ньому інтегрувалися дві ключові індустрії Франції та Німеччини — найбільших противників у двох світових війнах. Відтак цей тандем запросив приєднатися Італію, Бельгію, Нідерланди та Люксембург — у 1951-му шість країн підписали Паризький договір. Генеральним секретарем спільноти став французький дипломат Жан Монне.

Нове утворення забезпечило значний економічний поступ своїх членів, і в 1957-му вони створили розширений ринок, зменшивши торгові мита між собою. Того самого року підписано Римський договір, який поклав початок Спільному ринкові. Британія не вступила, боячись, що це створить торгову конкуренцію для країн Співдружності націй. Але кілька років потому вона з шістьма іншими європейськими країнами утворила конкурентний торговий блок — Європейську асоціацію вільної торгівлі. Однак більшість із них невдовзі таки приєдналися до динамічнішого Спільного ринку, і після тривалих переговорів у 1973 році Сполучене Королівство, Ірландія та Данію таки було прийнято теж. Згодом, спостерігаючи за скасуванням торгових мит і зростанням добробуту країн-членів, до Спільного ринку поступово приєднувалися інші: Греція в 1981-му, Іспанія та Португалія в 1986-му, через дев'ять років після подання заявок на вступ. Розширена спільнота перебрала на себе чимало нових

наднаціональних повноважень. У 1979 році створено Європейський парламент. Головною метою об'єднання стала інтеграція демократичної політики Західної Європи з координаційним секретаріатом й адміністративним центром у Європейській комісії в Брюсселі. Чільними двигунами майбутнього Європейського Економічного Співтовариства були Франція та Німеччина, а країни на кшталт Італії (де чергувалися слабкі національні уряди) вбачали в ЄС життєво необхідну стабілізуючу силу й радо підтримували «тіснішу інтеграцію спільноти». Британія, у якої довша історія незалежності й суверенітету, завжди більше вагалася.

Крах комунізму та постання східноєвропейських держав, що прагнули воз'єднатися із Заходом, стали серйозним, але сприятливим викликом для ЄС, повноваження якого на той час уже поширилися і на сектори оборони та безпеки, а назва змінилася на «Європейський Союз». Водночас до ЄС приєдналися колишні нейтральні країни: Австрія, Фінляндія та Швеція — і він зробив низку кроків для зняття всіх торгових бар'єрів та створення в 1992-му єдиного ринку. Тоді ж таки започатковано й амбітніший проект — єдиної валюти. Він передбачав відмову від національних грошових одиниць, полегшення й пришвидшення торгівлі, а до того ж мав реалізовуватися паралельно з інше одним дуже вирашним концептом — скасуванням внутрішніх кордонів ЄС у межах підписаної в люксембурзькому селищі Шенген угоди. У 2002 році члени Євросоюзу, хоч і не всі, переклучилися зі своїх національних валют на нову спільну — євро.

Після довгих і складних переговорів про перехідні умови для країн зі слабкою пострадянською економікою до спільноти у 2004 році приєдналися 10 колишніх держав соцтабору. Усі вони рівнялися на ЄС як на зразок демократії та спосіб відірватися від комуністичного минулого й укоренити в себе гарантії прав людини, свободи руху та незалежності правосуддя. Для них Євросоюз став символом нової доби, хоча саме тоді в декого з його найдавніших членів уже закрадалися сумніви. Паралельно спільнота почала переговори з іншими країнами, які хотіли діставати переваги від ефективнішої торгівлі та політичних зв'язків. У 1970-х заявку на Угоду про асоціацію подала Туреччина, але зрештою вона захотіла повного членства в ЄС. Єдиним великим сусідом, який не виявляв особливого інтересу, була Росія. Вона не могла вирішити, що вбачати в Євросоюзі: можливості чи виклики.

На той час у ЄС налічувалося 25 країн, і його розміри почали перетворюватися на проблему. Стало значно складніше ухвалювати рішення, право кожної країни вето вати рішення вже викликало сумніви. Європейська комісія частково утратила динамічність, яку мала ко-

лись за президента Жака Делора, а в багатьох держав, особливо в Британії, з'явилося відчуття, що Брюссель надто віддалився, недостатньо відповідальний перед учасниками й у край забюрократизований. До Європарламенту додалися представники нових країн, тож тепер там засідало понад 700 депутатів. Їхню роботу вважали неефективною, а багатьох європарламентаріїв звинувачували в надмірних витратах і «красивому житті».

Щоб зробити функціонування ЄС простішим і більш відповідним до потреб його членів, було укладено низку договорів, зокрема Лісабонський. Вони установлювали якісніший баланс сил між великими та малими країнами. Але глобальна фінансова криза 2008 року різко увиразнила всі проблеми. У єврозоні, яка на початку працювала доволі добре, почав збільшуватися економічний розрив між учасниками. Німеччина до-

ПІСЛЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ 2008 РОКУ ТОДІ ЩЕ НОВИЙ ДЛЯ ЄС НАСТРІЙ ЄВРОСКЕПТИЦИЗМУ (СПЕРШУ НАЯВНИЙ У БРИТАНІЇ) ПОСТАВИВ ПІД СУМНІВ ІДЕАЛІЗМ БАТЬКІВ-ЗАСНОВНИКІВ

мінувала дедалі дужче, а периферія — Ірландія, Іспанія, Португалія та особливо Греція — зіткнулася з непосильними дефіцитами бюджетів та проблемами, що були зумовлені негнучкістю правил єврозони. Остання почала демонструвати вкрай низькі показники зростання; кілька країн докотилися до банкрутства — їх довелося терміново рятувати пакетами фінансової допомоги. Відмова Афін обмежити бюджетні видатки й провести економічні реформи (збільшити податкові надходження, боротися з корупцією) вилилась у масштабну втрату довіри до євро. На цьому почали грати лідери-популісти багатших північних країн, стверджуючи, що національні уряди віддали забагато влади Брюсселю.

І вже тоді поки що новий для ЄС загалом настрої євроскептицизму (спершу наявний у Британії) поставив під сумнів ідеалізм батьків-засновників. Колись чітко проєвропейські Франція та Нідерланди у 2004-му проголосували проти нової спільної Конституції ЄС. Прави популісти на кшталт Жана-Марі Ле Пена у Франції та

Піма Форгейна й Геерта Вільдерса в Нідерландах вели кампанії проти мігрантів із країн поза ЄС, особливо мусульман. У Британії, де завдяки вільному руху робочої сили працює понад мільйон поляків, почалося несприйняття мігрантів навіть із ЄС.

Міграційна криза 2015-го вдарила по ЄС не тільки політично, а й психологічно. З огляду на тисячі людей, які на небезпечних човнах перетнули Середземне море (а багато втопилося дорогою), постало питання: рятувати їх, надаючи притулок, чи відправляти назад, щоб стримати контрабандистів, які перевозять утікачів? Криза поглибилася, коли ще тисячі пішли через Балкани до Німеччини й Швеції, які похапцем наобіцяли приймати сирійських біженців без обмежень. Багато новоприбулих виявилися не втікачами, а економічними мігрантами з Африки чи інших регіонів.

Це сильно розкололо ЄС. Члени Союзу не могли домовитися про квоти розселення прибулих, про соціальні виплати або зміну Дублінської конвенції, яка визначає правила надання притулку. Величезні натовпи прохачів прихистку та потенційне потрапляння до ЄС поміж ними терористів змусили багато країн відновити — тимчасово — прикордонний контроль. Схоже, сьогодні Шенгенська угода приречена. Інтегрувати так багато іноземців виявилось складно, а напади на жінок у Кельні роздмухали ксенофобію та ісламофобію по всій Європі. Сьогодні ніде в ЄС не вірять, що Брюссель вирішить проблему. А в Британії через кілька місяців референдум про вихід із Союзу. Наразі думки «за» і «проти» розділилися майже порівну. Якщо Сполучене Королівство, одна з основних економічних сил спільноти, припинить членство, це завдасть ЄС фатального політичного удару. Інші країни, не виключено, теж погрожуватимуть піти слідом, якщо Брюссель не дасть їм кращих економічних умов. Тим часом у єврозоні досі не видно потужного зростання чи видужання грецької економіки.

Давній ідеалізм випарувався навіть у проєвропейських країнах. Італія свариться з Брюсселем. В Іспанії проблема сепаратизму. У Польщі щойно обрали виразно націоналістичний уряд. Менші країни почувуються маргіналізованими. І всі проти домінування Німеччини. Майбутнє колись могутнього ЄС — другого за величиною демократичного союзу світу — справді бачиться дуже похмурим. ■

щосуботи о 21.00

Щотижнева аналітична програма
«Погляд на тиждень»

Ведучі Дмитро Тузов та Наталка Струк

Думки про майбутнє

Спілкувалася Анна Корбут

Експерти про те, якою Європа може вийти з нинішніх викликів

«Що менше допомагають із біженцями інші країни ЄС, то сильніші настрої проти Союзу в Німеччині»

ДЖУДІ ДЕМПСІ

Старший науковий співробітник Центру Карнегі — Європа, головний редактор блогу *Strategic Europe*, авторка книжки «Феномен Меркель»

У сприйманні німцями своєї влади сталися певні зміни. По-перше, сильно впала популярність партії Ангели Меркель. По-друге, більшість населення вважає, що уряд не в змозі контролювати питання біженців. По-третє, і це дуже тривожить, зростають рейтинги «Альтернативи для Німеччини» (АДН). Нині її 12% свідчать, що це вже не маргінальна євроскептична партія, а серйозна крайньо права сила. Буде дуже цікаво побачити, чи виберуть АДН до регіональних парламентів наступного місяця, коли вибори відбудуться у трьох важливих землях. Партія тисне на союзника Меркель у Баварії — Християнсько-соціального союз. Той, своєю чергою, змушений закликати канцлера обмежити кількість біженців, яких приймають у Німеччині.

ХСС, який стає дедалі більш популістським, обрав цей курс, щоб утримати свій базовий консервативний електорат у Баварії. Партія не хоче, аби виборці потягнулися до АДН. Один із лідерів останньої вже запропонував поліції стріляти в біженців, які намагаються перетнути німецький кордон. Це викликало обурення. Нормальні німці не голосуватимуть за таку політсилу. Але саме вона є нині партією, що пропонує платформу для тих, хто проти мігрантів і ЄС. На противагу тенденції до зростання її рейтингів є ще й інший тренд у суспільстві країни: тут багато потужних волонтерських організацій. Вони годують біженців, навчають їх німецької. Забезпечують їм дах над головою. І повільно, але впевнено діти шукачів притулку йдуть до шкіл, вивчають мову та інтегруються.

Популярність самої Меркель упала, але раніше була дуже високою — понад 70%. Тож тепер вона намагається знайти спосіб (хоча, звісно, про це не каже) обмежити потік біженців до Німеччини. Канцлер не закликатиме до відновлення кордонів: не може собі такого дозволити, бо це суперечить усьому, за що вона виступає. Понад те, Меркель знає, наскільки серйозного удару завдасть такий крок економіці ЄС та Німеччини, а заодно, звісно, і шенгенській системі. На початку міграційної кризи вона казала однопартійцям: «Дайте мені трохи часу — і в нас усе вийде». Але проблема в тому, що цей час залежав великою мірою від мирних перего-

ворів щодо Сирії. А вони провалилися. Насправді ситуацію для Меркель ускладнив Володимир Путін. Вона сподівалася, що переговори принесуть бодай якусь мирну угоду. Натомість до Європи рухається дедалі більше біженців. Тож тиск на Меркель іде ззовні, особливо з огляду на бомбардування Росією сирійських міст.

До речі, нещодавню поїздку лідера баварського ХСС до Росії німці сприйняли не дуже добре, особливо після історії про зниклу російсько-німецьку дівчинку й того, як ЗМІ РФ рознесли брехню. Зрештою, якщо еліти ФРН побачать, що від Росії в сирійській війні жодної користі, то думатимуть, які взагалі відносини з нею потрібні їхній країні. Міністр Штайнмайер іще вважає, що простір для дипломатії залишається. Але Меркель нині, схоже, з ним не погоджується, особливо з огляду на події в Східній Україні й той факт, що бомбардування Путіним міст у Сирії тільки поглиблює кризу.

Тим часом німецькі соціал-демократи залежать від Меркель, бо перебувають у спільній коаліції і не можуть її надто критикувати. Крім того, в СДП немає нікого, хто міг би конкурувати з нею. І взагалі важко знайти когось, хто хотів би опинитися зараз на її місці.

Не допомагає в цій ситуації і такий факт: Ангела Меркель звернулася за підтримкою до інших країн ЄС, але більшість їх відмовилася прийняти біженців. І що менше вони допомагають, то сильніші настрої проти Союзу в Німеччині. Звичайні проєсівські німці вірили в солідарність між союзниками. А сьогодні, коли виникла міграційна криза, вони не відчувають дружнього плеча останніх.

Меркель намагається закликати до солідарності та єдності ЄС. Але в інших його країнах вибори, зокрема президентські у Франції; у Данії популісти зачинили двері для шукачів притулку; у Британії буде референдум щодо виходу з Євросоюзу. Через усе це втримувати єдність важче. Крім того, з огляду на міграційну кризу вплив Німеччини слабне. Їй не вдається переконливо донести до інших, чому вони мають моральний і правовий обов'язок допомогти біженцям.

Політична вага країни в ЄС не останньою чергою залежить від того, як вона представлена в європейських інституціях:

— **Німеччина** є найвпливовішою, бо має найбільше представників у євроінституціях. **15,4%** європарламентаріїв, працівників офісу єврокомісара та генеральних директоратів, а також **20%** координаторів парламентських груп — громадяни цієї країни;

— **Франція** швидко почала втрачати вплив: ще у 2009-му її громадян в інституціях Європейського Союзу було найбільше — **16,4%**, однак сьогодні вона посідає за відповідною статистикою лише п'яте місце: **8%** усіх чиновників ЄС — французи;

— **Велика Британія** була лідером за цим показником (мала **17%** представників у згаданих організаціях) 1999 року, але відтоді поступово здавала позиції й нині зберігає в євроінституціях лише **11,4%** репрезентантів, хоч і залишається на другому місці за кількістю координаторів парламентських груп — **14,8%**;

— в **Італії**, котра 1999-го мала стільки представників, як і Німеччина, зараз їх лише **9,4%**: шляхи країн виявилися різними;

— в **Іспанії** налічується дещо менше представників порівняно з 1999 роком — **9,5%** проти **8,7%**, проте частка її громадян серед європарламентаріїв, працівників офісу єврокомісара та генеральних директоратів зростає.

«Шенген — це найкращий проект ЄС на сьогодні»

КРИСТОФЕР ГАРТВЕЛЛ

Президент Ради правління Центру соціальних та економічних досліджень (Варшава)

Європейський Союз останніми роками губить свій шлях: напевне, це почалося з фінансової кризи. Він надто зосередився на макроекономіці, на захисті євро, і занедбав інші питання. Нинішня криза показує, як ЄС намагається взаємодіяти з країнами-членами. І так само він робив у випадку з єврозоною — проштовхував свою волю. Тож нині бачимо реакцію на це. Думка про відновлення прикордонного контролю й демонтаж Шенгенської зони — своєрідна реакція на не зовсім демократичний спосіб мислення Брюсселя; таким чином країни Євро-союзу хочуть сказати, що мають право на власну міграційну політику. Наразі ця реакція скидається на позу. Але якщо процес набере серйозних обертів, то можуть настати дуже неприємні економічні наслідки. Шенген — це най-

кращий проект ЄС на сьогодні. Польща неймовірно виграла від вільного руху й капіталу, й людей. Відкриття кордонів із Німеччиною стало чудом для польського виробництва, розвитку технологій та прямих зовнішніх інвестицій. Вільний рух робочої сили допоміг не тільки в тому, що громадяни виїжджали (хоча про це говорять найбільше). Окрім іншого, він сприяв імпорту управлінського ноу-хау (якого тут досі бракує) з Німеччини, Нідерландів, Британії: там знають, як керувати організаціями, технологічними фермами тощо. Але найважливіше те, що поляки здобули можливість жити в Британії, Нідерландах чи деінде, користаючись із можливостей, яких поки що немає в їхній країні. До речі, їхня трудова міграція до інших країн звільнила чимало місця на ринку праці для українців.

«Виклик для Євросоюзу — це запит на потужний європейський голос у безпековій політиці»

БАСТІАН ГІГЕРІХ

Директор секції оборонного й воєнного аналізу Міжнародного інституту стратегічних досліджень (Лондон)

Мені здається, насамперед ЄС треба визнати, що нині безпекове середовище значно складніше. І виклик для Євросоюзу — це запит на потужний європейський голос у безпековій політиці. Наразі спільнота не зовсім спроможна задовольнити цей запит, бо має внутрішні проблеми, а ще певне розчарування країн-членів щодо інструментів спільної політики. Теоретично я бачу хорошу перспективу ЄС у здатності поєднувати цивільний інструментарій — від дипломатії та допомоги до кризового менеджменту — з мілітарним. Але проблема в тому, що наразі це не реалізовано практично. Натомість Північноатлантичний Альянс є військовою організацією і не має тих цивільних механізмів, хоча власне цей останній аспект, на мою думку, теж невід'ємний у реагуванні на нинішні безпекові виклики, адже вони не суто воєнного характеру. Ось у цьому полягає потенціал ЄС, але він не усвідомлений і не реалізований на практиці. Оптимісти тут додадуть «поки що». А я настроєний скептичніше.

На червень 2016 року має бути представлено нову «Глобальну стратегію ЄС». Думаю, в ній напишуть, що світ став значно складнішим, тож Євро-союзові необхідно поліпшити координацію механізмів та інструментів і подумати, як ефективніше працювати в цьому новому середовищі. Проблема в тому, що це не зовсім конкретний план дій. Не думаю, що він стане революційним планом дій, після якого ЄС перейде до іншого рівня безпекової політики.

Що стосується управління кризами, які мають і цивільний, і воєнний виміри, то тут сам Євросоюз не володіє відповідними інструментами й повинен використовувати спроможності своїх країн. Дуже часто його дія як політичного гравця стає можливою, коли один чи два члени займають потужну лідерську позицію. Водночас це лідерство не має викликати в інших враження виключеності з процесу, мовляв їхній голос не чується, а інтереси не враховують. Бо ж, якщо в котрійсь із держав ЄС таке відчуття з'явиться, знаходити компроміси стане набагато складніше.

«Найбільший ризик для нас нині — брак солідарності в ЄС»

СВЕН БІСКОП

Директор програми Europe in the World в Королівському інституті міжнародних відносин «Еґмонт» (Брюссель), член Виконавчої академічної ради Європейського оборонного коледжу (ESDC)

Відповідь на нинішню кризу полягає не в НАТО, а у власній політиці країн стосовно біженців, до того ж у дипломатичному полі. Тобто більше на рівні ЄС. Що стосується загрози, то справді ближчі до Росії країни інакше сприймають небезпеку звідти. А тут вважають, що треба бути обачними з Москвою, але не варто перебільшувати військову загрозу, яку вона становить для ЄС і НАТО. У випадку України ситуація, звісно, інша. Настрої в Брюсселі швидше можна описати так: гаразд, Путін намагається перемістити протистояння у військове поле, бо вважає себе там сильним. А нам треба його утримувати в дипломатично-економічному, де він слабкий. Хоча це аж ніяк не означає применшення ризиків. Не так давно я читав лекції в Балтійському оборонному коледжі: там розуміють, що ескалація напруженості у відносинах із РФ не в інтересах Європи і

єдина відповідь на наміри Кремля — це комплексні дипломатичні, економічні та військові заходи, з акцентом, мабуть, на перших двох. Ми не воюватимемо з Росією.

Загалом, як на мене, НАТО не бачить сьогодні для себе якоїсь реальної військової загрози. Не думаю, що нам безпосередньо у військовому сенсі загрожує Росія. Існує небезпека тероризму, як засвідчили теракти в Парижі та Брюсселі. Але вона не є життєвою для наших країн та суспільних моделей. Кажучи про загрози, я маю на увазі ризик застосування насильства.

Найбільший ризик для нас нині — брак солідарності та єдності в ЄС: про це свідчить, зокрема, прихід до влади політичних сил у деяких країнах, що вбачають вирішення проблем у самоізоляції від Євросоюзу. Це дуже помітно підірває ЄС як політичне утворення і гравця.

«Виклик для НАТО завжди полягав у тому, щоб одночасно займатися різними секторами»

БЕН НИММО

Науковий співробітник Центру аналізу європейської політики (СЕРА, Вашингтон), старший науковий співробітник Інституту державного управління (Лондон), колишній провідний прес-офіцер НАТО з питань Росії та України

10–11 лютого відбуваються зустрічі міністрів оборони країн НАТО. Вони розглядають два основні сектори: Східну й Південно-Східну Європу, Середземномор'я та «ІДІЛ». Східноєвропейський аспект — це фактично питання Росії, воно найбільше турбує країни Балтії, Польщу, Болгарію. Південноєвропейський аспект акцентований на Сирії, Середземномор'ї. Виклик для НАТО завжди полягав у тому, щоб одночасно займатися такими різними секторами.

Буде цікаво послухати, що міністри скажуть у ці дні. Генсек НАТО Єнс Столтенберг щойно заявив, що вони дійшли згоди щодо більшої військової присутності сил НАТО в передових районах східної частини Альянсу й розширення можливостей надсилати туди підкріплення. За його словами, буде мультинаціональний контингент за ротаційним принципом, що доволі цікаво й поновому. Раніше НАТО не мало постійної присутності бойових сил безпосередньо на тих територіях. Торік було рішення про створення підрозділів з інтеграції сил НАТО в Балтійських країнах. Але то не бойові сили. Наскільки я розумію, те, про що міністри країн Альянсу говорять зараз, — це потенційно бойові підрозділи, хоча Столтенберг сказав, що деталі ще не обговорено. Вперше НАТО може дислокувати на тих територіях бойові підрозділи.

Якщо справді йдеться про бойові частини, то Росія звинуватить Альянс у порушенні Основоположного акта Росія — НАТО 1997 року. За словами Столтенберга, рішення «цілковито відповідає» зобов'язанням Альянсу.

В Акті йдеться про те, що НАТО обіцяє «додатково не розміщувати на постійній основі значні бойові сили» «за поточного й передбачуваного безпечного середовища», як у 1997-му, але зобов'язується забезпечувати «необхідну сумісність, інтегрованість і здатність до підсилення» колективної оборони. У мене таке враження, що НАТО й далі дотримуватиметься букви акта, але Росія, напевно, все ж звинуватить Альянс у його порушенні. Столтенберг сказав, що планує зустрітись з російським міністром закордонних справ Лавровим на Мюнхенській конференції з питань безпеки (12–14 лютого. — Ред.), тож побачимо, як пройде зустріч і як відреагує Лавров.

Водночас на порядку денному НАТО є й інші питання. Щойно пройшли переговори між Туреччиною та Німеччиною стосовно активнішого залучення Альянсу на маршрутах біженців в Егейському морі. Формального прохання ще не було, але це обговорюється. За словами Столтенберга, він, можливо, оголосить щось із цього приводу вже 11 лютого. Це може стати ще одним фактором для залучення НАТО на Південному Сході в той час, коли розташовуватиме сили чи бази в Східній Європі. А ще говорять про надання розвідувально-координаційних систем AWACS — не безпосередньо для кампанії в Сирії, але американці не раз просили Альянс надіслати свої системи до регіонів, де зараз працюють такі системи від країн окремо. Тож НАТО не буде безпосередньо залучене до операції в Сирії, але свої функції там виконуватиме.

UKRAINIAN DEFENSE & SECURITY FORUM '16

18 лютого 2016 року | InterContinental Kyiv
a7conf.com/defense

ПІД ПАТРОНАТОМ

Міністерство оборони України

УкрОБОРОНПРОМ
Державний концерн

ОРГАНІЗАТОР

A7 CONFERENCES

ІННОВАЦІЙНИЙ ПАРТНЕР

ЕКСКЛЮЗИВНИЙ
ЮРИДИЧНИЙ ПАРТНЕР

大成 DENTONS

ВИСТАВОВИЙ ПАРТНЕР

ГЕНЕРАЛЬНИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ
МЕДІА-ПАРТНЕР

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
ТВ ПАРТНЕР

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАРТНЕР

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
МЕДІА-ПАРТНЕР

МЕДІА-ПАРТНЕР

Усі чемно в чергу

Як контролювати хвилю мігрантів, що прориваються через європейські кордони

За п'ять років громадянської війни в Сирії загинуло сотні тисяч людей. Мільйони лишилися без даху над головою. Вона втягнула країни регіону у вир геополітики. Вона створює сприятливий ґрунт для появи терористів і фанатиків. Через неї історично нестабільним регіоном шириться насили. А ще вона зумовила найбільшу за останній час кризу біженців у Європі.

Кількість утікачів сама по собі не так уже й шокує: Європейський Союз із населенням 500 млн прийняв торік 1 млн нелегальних мігрантів — це трохи більше, ніж чисельність сирійських біженців у 5-мільйонному Лівані. Але через хаотичність напливу мігрантів і їхнє цілеспрямоване бажання потрапити до кількох багатих країн європейські уряди ополчилися один на одного, а й без того неоднорідний підхід європейців до питання надання притулку різниться тепер ще більше. Однак жодна з європейських країн не вирішить цієї проблеми самотужки. Більшість відреагувала одностороннім закриттям кордонів і жорсткішими правилами надання притулку, відтак мігрантам лишається в небезпечній подорожі покладатися на злочинні мережі контрабандистів, які ніяк не вдасться прикрити.

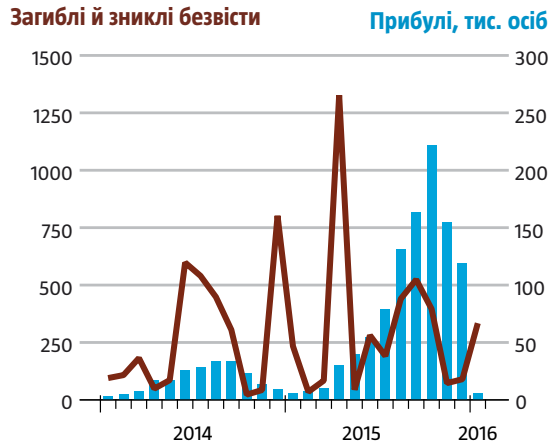
Зростання кількості пунктів прикордонного контролю підриває Шенгенську зону ЄС, яка створювалася як простір без кордонів, а ще шкодить торгівлі, перевезенням і туризму. Через політичний тиск у Німеччині Ангел Меркель, можливо, доведеться зачинити двері своєї країни для біженців, а це потягне за собою закриття кордонів по всьому континенту. На думку президента Європейської комісії Жана-Клода Юнкера, кінець Шенгену може спричинити обвал євро й навіть розпад єдиного ринку — одного з найбільших досягнень ЄС. Це перебільшення, але така перспектива ставить під загрозу європейську співпрацю в інших галузях і може виявитися для Союзу, який і без того потерпає від криз, украй серйозним ударом.

Крім того, міграційна криза грає на руку правим популістським партіям по всій Європі. У країнах, на які ліг найбільший тягар, наростає хвиля насильства проти іммігрантів: минулого тижня після низки нападів на центри для біженців очільник німецької поліції заговорив про «атмосферу погромів». Унаслідок терактів у Парижі й нападів іммігрантів на жінок у Кельні до токсичної суміші додалися тероризм і культурна нетерпимість. У деяких частинах Східної Європи через ксенофобський націоналізм люди налаштовані проти Німеччини. Усе це теж загрожує ЄС.

Але, поки європейці гризуться між собою, ситуація з мігрантами лишається вкрай складною. Взимку різко зросла кількість загинув під час переправи в Егейському морі: за минулий місяць під час переправи з Туреччини до Греції загинуло або зникло безвісти 365 мігрантів (див. «**Жорстока стихія**»). Відтак у січні кількість зареєстрованих утікачів, які щодня прибували до грецьких островів, впала до

Жорстока стихія

Мігранти, які перетинають Середземне море

За даними Міжнародної організації з міграції, УВКБ ООН, Economist.com

менш ніж 2 тис. (у жовтні 2015-го їх було майже 7 тис.). Але той факт, що Німеччина приймає щодня 3 тис. мігрантів, свідчить, що насправді до Європи їх прибуває більше. З настанням весни потік біженців однозначно повернеться до пікових показників осені.

Більшість пропонованих варіантів подолання кризи видаються нереалістичними, аморальними або беззмисовними. Перспектива домовленості щодо Сирії зараз далека як ніколи. Остання спроба розпочати мирні переговори минулого тижня ні до чого не привела. У Лівії, через яку мігранти потрапляють до Італії, немає нормального уряду. У Європі паркани, зведені політиками на зразок угорського прем'єр-міністра Віктора Орбана, просто перекочують проблему з одного місця в інше. Але держави ЄС за законом зобов'язані надавати притулок біженцям від війни. Вони не можуть розвертати човни з мігрантами від Греції (як, кажуть, запропонував один бельгійський політик). Хтось наполягає на виключенні Греції з Шенгену, але це нікого не зупинить, бо вона й без того не має сухопутних кордонів з іншими країнами Шенгенської зони.

Тим часом плани, розроблені в Брюсселі, надто амбітні: вони призводять тільки до сварок між державами ЄС, тим часом потік мігрантів не зупиняється. Єдине досягнення квотного розподілу шукачів притулку поміж членами Євросоюзу — повернення розколу між сходом і заходом ЄС. Далеко й до визнання рішень однієї країни Євросоюзу про надання тому чи тому втікачеві статусу біженця всіма іншими (щоб біженці могли подорожувати ЄС так само безперешкодно, як і його звичайні громадяни).

Натомість пріоритетом має стати впорядкування потоків мігрантів. Це допоможе перевантаженим країнам на кшталт Німеччини планувати прибуття й

заспокоїть стурбованих громадян, які не бачать цього кінця-краю. Європі потрібно також навчитися ефективніше відрізняти біженців, які справді можуть претендувати на міжнародний захист, від шукачів кращої долі, яких у потоці втікачів стає дедалі більше.

Такі заходи в найближчій перспективі допомогли б європейцям виграти час на те, щоб забезпечити захист людям, які його потребують, і виробити справедливіші механізми розподілу міграційного навантаження, щоб урешті мати змогу впорядковано приймати більше біженців.

Така робота починається в Туреччині. По-перше, там уже є 2,7 млн біженців (здебільшого це сирийці). По-друге, туди стікаються біженці та мігранти з інших напрямків. Європейська стратегія повинна складатися з двох частин. Одна ілюструється торішньою поспішною домовленістю про переваги, які Туреччина матиме в обмін на зменшення потоків мігрантів. Зокрема, йдеться про обіцянку виділити €3 млрд (\$3,3 млрд) на допомогу втікачам і безвізний режим із ЄС для турків в обмін на виконання плану з повернення біженців з Європи до Туреччини.

Щедрі поступки, передбачені цією угодою, напевно, занадто масштабні з огляду на те, що в Європи обмаль часу, адже згаданий документ повинні будуть схвалити всі держави ЄС, а це навряд чи реально. Що стосується коштів, то Євросоюз насилу їх знайшов минулого тижня, та й то тільки невелику частину необхідної суми. Втім, домовленість уже дала певні плоди: турецька поліція, яка бореться з контрабандистами, заарештувала 3,7 тис. осіб. Але кількість мігрантів, які висаджуються на грецьке узбережжя, не зменшилася настільки, як сподівалися європейці.

Інші частини домовленості можуть виявитися результативнішими. Нещодавно Туреччина запровадила часткові дозволи на працевлаштування для сирийських біженців. Якщо в результаті десятки тисяч їх зможуть вийти з масштабного тіньового сектору економіки країни, то деякі матимуть мотивацію не їхати деінде. Крім того, Туреччина змінила візові вимоги для Йорданії та Лівану (звідки багато хто прямував далі до Європи), відтак потік сирийських біженців звідти різко зменшився.

ЗНЯТИ ТЯГАР ІЗ БІДНИХ

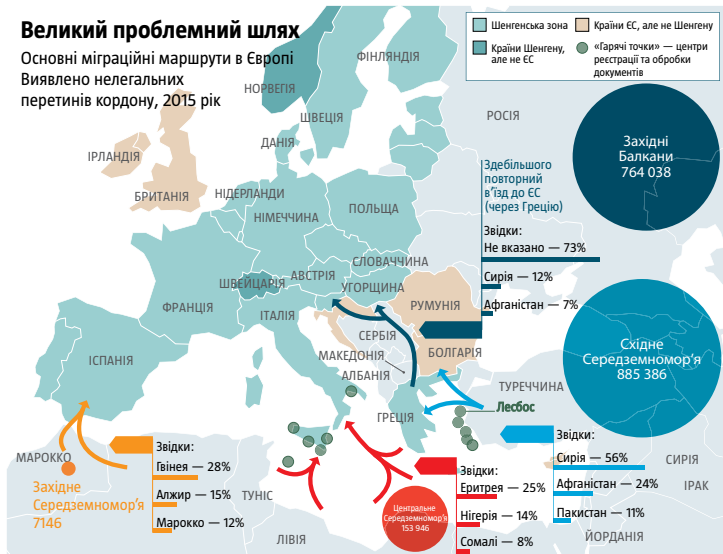
Щоб навантаження на ці країни не стало нестерпним, потрібно зробити значно більше. І це друга частина європейської стратегії. Разом Туреччина, Йорданія і Ліван дають притулок понад 5 млн біженців, зокрема 2 млн дітей. Переважна частина з них бідні. Це серйозний матеріальний тиск на згадані держави, тому їхні уряди всіляко намагаються не допускати біженців на свою територію. Зараз у пустелі на кордоні з Йорданією нидіє близько 20 тис. сирийців. Більшість із них країна відмовляється випускати. Закрив кордони й Ліван.

Умови для біженців у цих країнах погані й далі погіршуються, через що сповнена небезпек подорож до Європи видається не такою вже й страшною. Половина сирийців у Йорданії висловлюють бажання покинути країну. Минулого літа з Лівану до Туреччини пришило до 150 тис. сирийців — вони сподівалися їхати далі до Європи.

4 лютого в Лондоні відбулася конференція донорів. Вона мала на меті забезпечити майже \$9 млрд фінансування для регіону. Минулого тижня Брита-

Великий проблемний шлях

Основні міграційні маршрути в Європі
Виявлено нелегальних перетинів кордону, 2015 рік

нія пообіцяла виділити ще £1,2 млрд (\$1,75 млрд). Гроші потрібні для шкіл та інфраструктури, наразі перевантаженої (як-от у Лівані, де не витримує система водопостачання). Ще одна пропозиція — щоб донори вимагали від Йорданії та Лівану зняти обмеження на працевлаштування біженців. Допомога європейських країн тут може полягати у відкритті ринків. Якщо біженці матимуть стимул залишатися там, куди прибули, то рідше зважуватимуться на ризиковану подорож до Європи.

ЗРОСТАННЯ КІЛЬКОСТІ ПУНКТИВ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ПІДРИВАЄ ШЕНГЕНСЬКУ ЗОНУ ЄС, ШКОДИТЬ ТОРГІВЛІ, ПЕРЕВЕЗЕННЯМ І ТУРИЗМУ

Перекриття маршруту через Егейське море збереже життя біженцям і зменшить прибутки контрабандистів. Але рух у напрямку Європи триватиме, бо вже є усталені шляхи, міцні контрабандистські мережі та величезний попит. Чи не дві третини сирийців, які опиняються в Греції, потрапляють туди безпосередньо із Сирії, а не через Туреччину, Йорданію та Ліван.

Тому натовпи прибуватимуть до Греції й далі. ЄС у відповідь намагається відкрити «гарячі точки» на п'яти островах, де висаджується найбільше мігрантів. Але з усіх цих центрів обробки документів та реєстрації належним чином функціонує тільки один — на острові Лесбос (і, кажуть, один із шести, розміщених в Італії). Тут мігрантів перевіряють, беруть відбитки пальців і проводять із ними співбесіду. Перекладачі дивляться, чи немає серед тих, хто називає себе сирийцем, самозванців: щоб підвищити шанси на отримання ▶

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

притулку, багато інших арабів заявляють, що вони із Сирії. Посвідчення особи перевіряють на справжність під ультрафіолетовим світлом. Після цього виявлених північноафриканців везуть до Афін, де вони повинні подати заявку на надання притулку або чекати на депортацію. Більшість інших одержують документ, із яким можуть самі їхати до континентальної Греції. Здебільшого вони негайно так і роблять.

На інших грецьких островах місцеві жителі не дають відкривати пункти прийому, бо бояться, що це може зашкодити туризму. Тепер за початок роботи решти чотирьох центрів (із п'яти запланованих) відповідає армія. За словами чиновників, усі вони запрацюють до середини березня. Але не факт, що впрацюють з весняним сплеском міграції. До того ж мігранти часто уникають реєстрації або обходять систему.

Більша проблема полягає в тому, що реєстрація не зупинить потоку мігрантів, якщо вони не бояться депортації. З листопада чиновники на грецько-македонському кордоні пропускають лише сирійців, іракців та афганців, які мають належні підстави для отримання притулку (див. «Звідки й куди?»). Інші країни, через які проходять міграційні маршрути, починають робити так само. В ідеалі планується, що чутки про суворіший контроль поширяться й відохотять від подорожі інших. Наприклад, у сербському прикордонному селищі Прешево раніше було чимало вихідців із Чорної Африки — тепер їх там практично немає, за винятком кількох сомалійців. Через кордон намагаються пробиратися втікачі з Північної Африки, але їм доводиться звертатися до контрабандистів або самотужки блукати лісами й перелазити через огорожі. Хтось стає жертвою пограбувань чи побиттів. Багато з них відкрито кажуть, що їдуть до Європи в пошуках кращого життя.

Ускладнити перетин кордону — це одна справа. Але Німеччина та Європейська комісія розглядають можливість повного його закриття між Грецією та Македонією. Міністр закордонних справ Македонії Нікола Попоскі каже, що це зробити нереально, натомість головне — перекрити нелегальні маршрути. Але якщо закриваються кордони далі за маршрутом, то в Македонії не залишиться вибору, якщо вона не хоче швидкого скупчення мігрантів на власній території.

Перекриття кордонів для шукачів притулку може створити величезні затори в Греції. Запропонована ЄС схема переміщення 66,4 тис. утікачів з Греції та 39,6 тис. з Італії мала б вирішити проблему. Для брюссельських бюрократів цей план дуже перспективний, адже дає змогу перейти від неконтрольованого потоку біженців до упорядкованого й рівномірного перерозподілу їх по Європі. «Мігранти чи біженці не повинні самі вирішувати, куди їм їхати», — переконаний єврокомісар у справах міграції Дімітріс Аврамопулос.

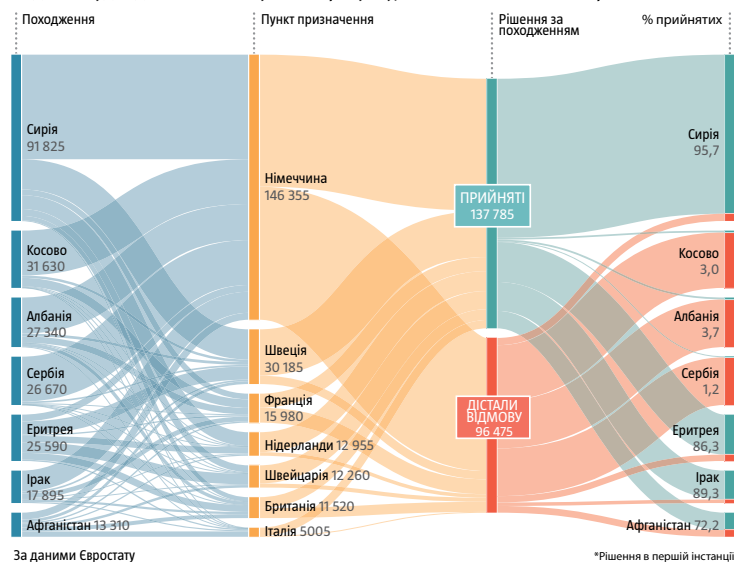
Але поки що переміщено менше ніж 500 шукачів притулку. Країни ЄС відмовляються виконувати свою частину й саботують процес бюрократією. Мігранти, які погоджуються на переїзд, часто погано поінформовані. Наприклад, еритрейці з однієї групи, готуючись виїжджати з Риму до Швеції, розповіли журналістам, що не можуть дочекатися, коли виберуться з холодної Італії.

ЄС і далі наполягає на своєму, але навіть найоптимістичніший прогноз не обіцяє нічого втішного,

Звідки й куди?

Рішення про надання притулку в Європі

Звідки й куди їде більшість шукачів притулку, жовтень 2014-го — вересень 2015-го

якщо через закриття північних кордонів Греції за короткий час там скупиться величезна кількість біженців. Уряд країни планує підготувати за кілька місяців місця для 40 тис. мігрантів, але їх може знадобитися значно більше. УВКБ ООН і держави ЄС готують допомогу. У відповідь на співпрацю Греції з Берліном та Брюсселем чується обережний шепіт про те, що до її гігантського державного боргу ставитимуться поблагливіше, коли настане час платити за рахунками.

Але якщо й існує хоча б один залізний закон нелегальної міграції, то полягає він у тому, що «закриття кордонів змінює маршрути», навіть якщо ними скористається менша кількість людей. В очікуванні закриття північного кордону Греції злочинці із сусідньої Албанії вишукують лазівки для перевезення біженців деінде. Зафіксовано збільшення потоків утікачів до Боснії через Сербію. Італія боїться, що актуалізується центральний середземноморський маршрут, що є небезпечнішим за шлях через Егейське море. Може збільшитися потік нелегалів до Норвегії чи Фінляндії через Росію. Зараз імовірні варіанти розвитку подій передбачити важче, ніж будь-коли раніше, вважає Елізабет Коллетт із Європейського інституту міграційної політики (Migration Policy Institute Europe).

Схоже, що перспектива жорсткіших правил у Європі підганяє багатьох мігрантів рухатися, доки не пізно. За словами одного співробітника ЮНІСЕФ на македонському кордоні, «цей страх просто витає в повітрі. Вони хочуть перетнути кордон якомога швидше». Торік саме швидкість руху не дала Греції задихнутися від напливу мігрантів. Але ніхто не може з певністю сказати, що 2016-й буде кращим. За словами одного грецького посадовця, «мова може йти про мільйони людей». «Хоч яких екстрених заходів ми вживатимемо, їх усе одно буде замало».

НЕБЕЗПЕЧНА ЗОНА?

Один зі способів розвантажити Грецію — пришвидшена депортація звідти деяких мігрантів до Туреччини. Ідея «термінового повернення» мігрантів,

яким відмовлено в наданні притулку або які вирішили не подавати відповідних документів, сприймається неоднозначно. Але досягнута домовленість між Грецією та Туреччиною про повернення шукачів притулку може працювати, якщо перша кваліфікує другу як «безпечну третю країну» для іноземців, а та дозволить їм подавати прохання про повний притулок (зараз це можуть робити лише європейці). Теоретично процедура повернення може тривати кілька днів. На практиці все часто буває складніше. Це мало б переконати вихідців із країн, у яких невеликі шанси дістати притулок (як-от марокканці чи пакистанці), що поїхати далі до Європи з Греції не вийде. Певні джерела повідомляють, що Туреччина охоче прийматиме назад таких осіб, але не сирійців чи афганців, яких значно більше.

Однак шукачам притулку, яким відмовлено, але які вже потрапили до бажаної країни, важко. Хтось із них зникає, інші зловживають лояльним законодавством. У Німеччині після відмови в наданні притулку три чверті прохачів дістають тимчасовий дозвіл на проживання, часто на сумнівних підставах на кшталт відсутності паспорта чи просто скарги на посттравматичний стресовий розлад. Нещодавня заява Швеції про те, що 80 тис. шукачів притулку в цій країні, очевидно, підлягають депортації, — то радше зойк відчаю, ніж план дії. А країни походження утікачів часто не погоджуються приймати назад своїх же громадян — не в останню чергу тому, що вони можуть стати джерелом грошових переказів на батьківщину. Тому не дивно, що загалом у Європі депортують лише 40% іммігрантів, яким відмовлено в притулку.

ЄВРОПІ ПОТРІБНО НАВЧИТИСЯ ЕФЕКТИВНІШЕ ВІДРІЗНЯТИ БІЖЕНЦІВ, ЯКІ СПРАВДІ МОЖУТЬ ПРЕТЕНДУВАТИ НА МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ, ВІД ШУКАЧІВ КРАЩОЇ ДОЛІ

То де ж вихід? Просто пакувати людей у літаки не досить — греки зрозуміли це ще в грудні, коли більшість із 39 пакистанців, депортованих на батьківщину, тамтешні чиновники негайно відправили назад з Ісламабада на сумнівних адміністративних підставах. Так само не виправдано багато уваги приділяється бюрократичним вигадкам в угодах про реадмісію, наспіх укладених ЄС із країнами походження мігрантів. Натомість європейським державам слід будувати партнерські відносини з країнами, що розвиваються, не лише в межах міграційної політики. Історія успіху в Європі — це, зокрема, результат давніх двосторонніх відносин: Британії і Пакистану, Іспанії і Марокко, Італії і Тунісу.

Зосереджуватися варто на політичному, а не правовому аспекті. Німці думають, яким чином використати торгівлю й зовнішню допомогу як дипломатичний важіль і джерело робочих місць, особливо щодо країн, які живуть на переказах своїх громадян із-за кордону. Не зайві будуть й ефективніші канали легальної трудової міграції. Крім того, уряди можуть спільно протиснути угоди про депортації з країнами, з яких їдуть мігранти. ЄС працює над переліком «безпечних країн», до яких, на думку європейців,

можна повертати шукачів притулку. Торік Німеччина мінімізувала кількість заявок на надання притулку від косоварів та албанців, кваліфікувавши їхні країни як безпечні. Минулого тижня ту саму практику застосували до Марокко, Алжиру й Тунісу.

ПОЧИНАЙМО ПЕРЕСЕЛЕННЯ

Багаті країни не повинні розраховувати на те, що бідні візьмуть на себе рівнозначне їхньому навантаженню біженців. Щойно наплив утікачів почне зменшуватися, Європа зможе зробити набагато амбітнішу спробу переселити біженців безпосередньо з регіонів, прилеглих до Сирії. Почати можна з 250 тис. на рік, основна маса при цьому перебуватиме з Туреччини. Щоб досягти такої кількості, країнам доведеться, ймовірно, запровадити по-блажливіші критерії відбору. Якись держави, не виключено, захочуть працювати з Туреччиною на пряму, в обхід УВКБ ООН — звичайного посередника під час переселень. Крім того, країни ЄС можуть об'єднати зусилля з ідентифікації та перевірки кандидатів, що дасть їм змогу заощадити час і гроші. Пріоритетним завданням може бути возз'єднання родин.

Таким країнам, як Німеччина та Нідерланди, доведеться йти в авангарді процесу переселення; якщо пощастить, за ними підуть й інші. Невдалі спроби нав'язати релокацію силою з Брюсселя свідчать про те, що квоти викликають лише обурення. Але частину нереалізованих величезних квот із релокації (тобто переміщення біженців у межах Європи) можна перевести в площину політично простішого завдання — переселення (тобто переміщення з-поза її меж). Тут значно більше можуть докластися Британія і Франція.

Зробити більше дасть змогу низка міжнародних конференцій з питань біженців, які проводитимуться цього року й закінчатимуться самотім у Нью-Йорку у вересні. Багаті країни на зразок Канади й Австралії можуть заохотити Європу теж долучитися до процесу. Більше сирійських біженців можуть офіційно прямувати до держав Перської затоки на додачу до тих, що перебувають там неофіційно. Америка до листопада не докладесться ніяк, але після, якщо буде відповідна атмосфера на міжнародній арені, допомоги міг би навіть президент-республіканець.

А наслідки бездіяльності відомі: жорсткіший прикордонний контроль, більше незаконного перевезення людей, злиденне становище біженців. Якщо наплив утікачів не зменшиться, Німеччина може втратити бажання домагатися вирішення в межах Європи й піде одностороннім курсом, уже прокляденим іншими країнами. Але вражає брак розуміння нагальності проблеми серед європейських лідерів. Тільки Меркель, схоже, міркує з позицій, що виходять за межі національної політики.

Цілком можливо, що ситуація залишиться незмінною. Але більш нагальна реакція в інтересах самих держав ЄС. Інакше країни, які дорожать Шенгеном, можуть опинитися за його межами, а ті, які вважали себе захищеними від міграції, — перетворитися на битий шлях для біженців. Нездатність стримати кризу матиме сумні наслідки для Європи, що з усіх сил намагається зберегти цілісність. Ще гірше буде біженцям, піклуватися про яких — її обов'язок. ■

Фортеця на семи вітрах

Алла Лазарева, Париж

Брак спільної імміграційної політики спонукає країни Євросоюзу вирішувати проблеми зовнішніх кордонів за рецептом лебедя, рака та щуки

Слова залишаються словами, гучні заяви — риторикою, вплив мігрантів — тлом тривожної невизначеності брюссельських чиновників. Кордони ЄС, що не раз за останню чверть століття змінили конфігурацію, помалу перетворюються на тему номер один нескінченних міжнародних зустрічей різних рівнів. Щоправда, результат бюрократичної активності поки що куций. Це переважно констатація ризиків: від можливого виходу з ЄС Великої Британії до ймовірного припинення дії Шенгенської угоди...

Проект спільного прикордонного корпусу, який запропонували ще у 1980-х роках Франсуа Міттеран і Гельмут Коль, з осені відновився в порядку денному європейських самітів. Проте, як і 30 років тому, задум не знаходить одноголосної підтримки країн-членів. Державний кордон для багатьох політиків Європи — надто потужний символ державного суверенітету, щоб його зректися, бодай частково, в ім'я колективної європейської безпеки. Надто виразний маркер для виборця без гарантій швидкої електоральної дії.

В узгодженнях позицій минають дні та місяці. Створення Frontex — агентства з управління зовнішніми кордонами ЄС — гальмують різноманітні лобістські структури. Під час головування в Єврокомісії італійця Романо Проді справа дещо зрушила з місця. Вирішили створити структуру з 500 осіб, які за бажання тієї чи іншої країни могли бути залучені до захисту її кордону. А коли проблема є, але бажання немає? Тоді починається бюрократична тяганина, заплутана й виснажлива, де кожна зацікавлена сторона витягує з каламутної води свою рибку.

«У листопаді Греція, може, і з помсти за тиск з боку Брюсселя під час валютної кризи не тільки пропустила через свою територію всіх охочих потрапити до Західної Європи, а й забезпечила їх залізничним супроводом до кордону з Македонією, — розповів *Тижню* французький офіцер-прикордонник. — Мовляв, розбирайтеся самі, ці гості не до нас. Frontex тоді спробував відрядити туди 743 європейських прикордонників. Афіни довго не давали згоди, і тільки коли виникла правдива загроза виведення Греції за межі Шенгенської зони, уряд країни погодився розмістити на своєму кордоні європейський загін, але в складі лише 447 осіб. Сталося це тільки під Новий рік».

Чому така непоступливість? Бо прем'єр-міністр Алексіс Ципрас проковтнув, але не пробачив Брюсселю поступки, на які він мусив піти, щоб країна залишилася в євразоні. Бо нинішня

популістська влада в Афінах найбільше прагне подобатися своєму виборцеві. Бо, нарешті, у грецького уряду своя вельми неоднозначна співпраця з Росією, якій об'єктивно вигідний вплив нових мігрантів до ЄС. Тут також можливі свої домовленості та реверанси. І це лише один приклад.

Криза мігрантів продемонструвала, з одного боку, наскільки ЄС потребує спільної імміграційної політики, а з другого — наскільки він не готовий провадити таку політику. Різні країни, точніше групи країн, плекають різновекторні інтереси, що походять з історичного досвіду, пріоритетів, політичних традицій кожної з них. Якщо Греція максимально вмиває руки в питаннях, що стосуються кандидатів на притулок, то країни Центральної Європи, передовсім Угорщина, а також Чехія, Словаччина та Польща, чітко заявили про незгоду долучатися до розподілу мігрантів за квотами, як пропонує Європейська комісія.

ЗАПРОПОНОВАНИЙ У 1980-Х РОКАХ ПРОЕКТ СПІЛЬНОГО ПРИКОРДОННОГО КОРПУСУ З ОСЕНІ ВІДНОВИВСЯ В ПОРЯДКУ ДЕННОМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ САМІТІВ. ПРОТЕ, ЯК І ТОДІ, НЕ ЗНАХОДИТЬ ОДНОГОЛОСНОЇ ПІДТРИМКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ

Західні європейці обурюються. «Ситуація з квотами показує, наскільки в нас із цими державами відмінні цінності, — вважає журналіст із французького видання *Libération* Жан Катрмер. — Полякам, угорцям, чехам не притаманні відкритість і толерантність, характерні для західних демократій». Країнам Східної Європи, що не так давно долучилися до ЄС і НАТО, закидають невдячність та егоїзм, жадібність та жорстокосердість. «Польща — майже моноетнічна держава, переважна частина мешканців якої — практикуючі католики, — намагається пояснити позицію Варшави польський журналіст Марек Зарецький. — У нас немає традиції прийому іммігрантів, як на французькій або британській землі. Людям, які за останні 30 років пережили стільки різких змін і випробувань, необачно було б накинути силовим методом обов'язкову присутність десятків тисяч несхожих на них чужинців, з іншою вірою, ідентичністю, культурою...»

Німеччина, Швеція та Австрія поквапилися виявити найбільшу гостинність до біженців. А, наприклад, Франція поводить себе так, ніби чекає, що все закінчиться само собою, лихо мине, проблема зникне. Різні стратегії, різні політичні

ФОТО: REUTERS

Такі різні межі. Прикордонна політика ЄС потребує перезавантаження

розрахунки, різні цілі... Відцентрові сили в Євро-союзі стають дедалі потужнішими й колись таки можуть дозріти до стану детонатора, хоча б на рівні Шенгену, на що відверто сподівається Росія. Спільна політика ЄС її ніде не влаштує. Санкції через анексію Криму, антимонопольне розслідування проти Газпрому, відмова від проекту «Південний потік», перешкоди в побудові нових гілок «Північного потоку»... Хоч би яким слабким був сьогодні Брюссель, бодай якусь протизагугу Москві він створює.

Якщо європейський прикордонний корпус набуває запланованих повноважень, він матиме змогу діяти на території країн навіть усупереч бажанням урядів. Заперечити відправку контингенту змогла б тільки кваліфікована більшість (55% держав, які представляли б 65% населення ЄС). Корпус міг би з'являтися на місці подій у триденний термін. 1,5 тис. прикордонників, €322 млн річного бюджету, власне устаткування, доступ до інформації із супутників... Це проект. Він передбачає також, що Frontex міг би опікуватися відправкою за межі ЄС тих, кому відмовлено в приїзді. Поки що з Євросоюзу виїжджає лише 40% тих, кому відмовлено.

Що на заваді? Позиція кількох країн ЄС, котрі не хочуть поступитися частиною контролю над своїми кордонами. Системно критикує «недемократичну та незрозуміло кому підпорядковану структуру» польський міністр закордонних справ Вітольд Ващиківський. Не схвалюють її й керівники Великої Британії, Данії, Угорщини, Словаччини та Чехії. «Прикордонний корпус ЄС пробуджує

в пам'яті недобрі згадки про військовий контингент СРСР, — пояснює Марек Зарецький. — Так, асоціація неправомірна, як усе ірраціональне. Але, як усе підсвідоме, вона працює»...

Натомість Франція та Німеччина на політичному й експертному рівнях просувають тезу, що створення спільного європейського прикордонного корпусу — єдиний шлях зберегти Шенгенську угоду в дії. Суто юридично, щоб проект набрав чинності, достатньо буде кваліфікованої більшості голосів на рівні ЄС. Але залишається важливий політичний аспект, а саме механізм залучення збройного контингенту на території країни, яка не зверталася з проханням про його розташування на своєму кордоні. Більше навіть — держави, яка може виступити із застереженнями. Поки що й за позитивного голосування в Брюсселі практичний бік справи видається вельми непевним.

А якщо голосування в Єврокомісії провалиться? Така перспектива цілком реальна. Нові мури, що будуються на кордонах європейських держав, надзвичайний стан у Франції, небезпека терактів... Багато хто з мешканців ЄС почуватиметься незахищеним, розгубленим, прагне надійно сховатися від непривітного зовнішнього світу. Євросоюз із території комфорту та доброту поступово перетворюється на «Європу-фортецю», про яку дедалі більше пише західна преса. Якщо усвідомлення спільних небезпек і викликів не підштовхне європейських політиків до рішучих дій, Шенгену, швидше за все, залишиться зовсім недовго жити. ■

Шви розходяться

Ольга Ворожбит

Чи поділять кризи Євросоюз на «клуби за інтересами»

Непокірні. Девід Кемерон та Віктор Орбан із різних мотивів чинять опір Брюсселю

Після терористичних актів у Парижі 13 листопада 2015 року французький президент Франсуа Олланд попросив інші країни ЄС про військову допомогу. Це його звернення базувалося на статті 42.7 Лісабонської угоди. Вона закликає до солідарності держав-членів у випадку збройного нападу на одну з країн ЄС. Уперше в історії Євросоюзу один із президентів озвучив таке прохання, і, що справді визначально для поняття європейської єдності, промовляв він саме до членів цієї спільноти, а не просив про застосування п'ятої статті Північноатлантичного договору, учасником якого є Франція (адже власне цього могли від неї очікувати після таких подій). Утім, цей політичний хід бачився швидше парадоксом на тлі того, як упродовж останнього року розриваються ЄС і континент загалом.

«НОВА» ЄВРОПА ХОЧЕ ЖИТИ ПО-НОВОМУ

«Ми збираємося дотримуватися політики, що забезпечує максимальний зиск для польських громадян, економіки та нашої вітчизни, цінуючи при тому наше членство в ЄС» — так польська пре-

м'єрка Беата Шидло пояснила журналістам раптове зникнення синього прапора Євросоюзу, який доти разом із державним прикрашав урядові прес-конференції. Після перемоги на останніх парламентських виборах у Польщі євроскептичної партії «Право і справедливість» такий крок сприймався як символічний цвях у європейську домовину: одна з найстрімкіших у розвитку європейських економік від інтеграційного процесу перейшла до самоізоляції. Перемога ПiС на останніх виборах, окрім того, відродила активність у групі країн, які називають себе Вишеградською четвіркою (Чехія, Словаччина, Угорщина та Польща). Під час війни в Іраку в 2003 році американські політологи ще назвали ці країни «новою» Європою. На відміну від більшості старих членів ЄС країни колишнього соцтабору підтримували ту військову кампанію. Тепер вони виділяються діаметрально протилежним ставленням до застосування сили на Близькому Сході проти «ІДІЛ», а тим більше проти нової політики ЄС стосовно прийому мігрантів, яку намагається проштовхнути Німеччина на чолі зі Ангелою Меркель.

Попередні виклики для Євросоюзу у вигляді російської загрози та війни РФ проти України помітно роз'єднали країни Вишеградської четвірки. Варшава мала чітку й сувору позицію щодо Москви, але при цьому разом із Берліном намагалася згладити непорозуміння між членами ЄС та продукувати спільні рішення, що подекуди могли бути слабкішими за ті, яких прагнули польські політики. Після перемоги євроскептичної ПiC польський уряд утратив інтерес до Євросоюзу, проте відродив до регіональної співпраці в межах Вишеградської четвірки. Усі чотири країни єдині у своєму протистоянні пропонувані ФРН способам вирішення міграційної кризи: ніяких квот для розподілу біженців і пильний нагляд за кордонами ЄС. Їхня однотайність у цих двох питаннях позначає на сьогодні одну з найчіткіших ліній розколу в ЄС — між «старою» та «ною» Європою. До тієї ж таки групи можна зарахувати й пострадянські країни Балтії, однак факт, що вони є менш потужними економічно й не мають євроскептиків у керівних коаліціях, робить їх більш проєвропейськими (хоча Вільнюс, Рига й Таллінн теж проти постійних квот на прийняття біженців). Тому першу лінію розколу можна окреслити десь між Балтійським морем та озером Балатон.

ТУМАННА ЄДНІСТЬ

Велика Британія, попри те що є членом ЄС від 1973 року, завжди виділялася особливим статусом. Не останньою чергою так було й через позиції Лондонського Сіті. Однак Туманний Альбйон забавив іще більше. Так, уже майже три роки британський прем'єр Девід Кемерон обговорює можливість посилити «особливий статус» своєї країни. Якщо цього не відбудеться, то британці готові покинути ЄС і референдум із цього питання може відбутися вже навіть у червні 2016 року, хоч і планувався на 2017-й. Окрім того, що Лондону кортить мати більше можливостей, аби ветоувати рішення єврозони, які суперечитимуть Сіті, він прагне ще й обмежити кількість трудових мігрантів, які прибувають до Британії з менш вибагливої Східної Європи, а це порушує засадничі для ЄС чотири свободи (вільне пересування капіталу, товарів, послуг та робочої сили). Поки що членам Європейського Союзу не дуже хочеться йти на поступки королівству, втім, вихід Великої Британії з ЄС може потягти за собою інші приклади. Тож іще одна лінія розколу цілком може проходити Ла-Маншем.

ФІКА VS СІЄСТА

Європейські країни Півночі та Півдня різняться не лише кліматом, менталітетом чи стилем життя. Спершу економічна криза, а тепер міграційна найбільше вдарили саме по південцях — греках та італійцях. Іспанія досі оклигує після економічних негараздів, утім, ані вона, ані її сусідка Португалія не бажає брати на себе проблеми Греції. Тим часом економіки Півночі, як-от Швеція, взагалі не належать до єврозони й за статистичними показниками перебувають серед найзаможніших. Хоча країни Півночі та Півдня останніми роками багато в чому відрізняються й одна від одної.

Південь Європи прийнято вважати євроскептичним та русофільським. Так склалося історично й

політично. Криза єврозони, яка найбільше вдарила саме по цих країнах, призвела до зростання там євроскептичних політичних сил, які вже навіть устигли поурядувати в Греції та зайняти чимало крісел в іспанському й італійському парламентах. Донедавна, скажімо, Італію вважали однією з найменш проблематичних країн у межах європейського Півдня (попри те що Ренці був серед найбільших прихильників зняття санкцій із Росії). А міграційна криза створила нові точки опору між Римом та Брюсселем. Так, Італія блокує кошти, які ЄС зібрався передати Туреччині, щоб допомогти в запобіганні незаконному перевезенню мігрантів зі Сходу в Європу. І крім цих проблем у спілкуванні двох європейських столиць є ще й інші. Що ближче буде до виборів, то помітнішими вони ставатимуть.

Нордичні країни, попри те що видаються найбільш близькими, теж мають різне бачення у ставленні до європейської єдності й солідарності. Данія є найглибше інтегрованою в ЄС через тісні економічні зв'язки (у сільському господарстві, наприклад) і тривалі перебування у спільноті (країна вступила до неї разом із Великою Британією та Ірландією в 1973-му). Швеція та Фінляндія — навпаки, а Норвегія та Ісландія взагалі перебувають поза ЄС.

Проте, коли ми говоримо про Південний та Північний регіони, то лінії розколу там швидше умовні, ніж чіткі, як і у випадках із «ною» та «острівною» Європою. Це різні регіони з дещо відмінним баченням політичних процесів у ЄС, проте на рішучий опір, який зараз чинять члени Вишеградської четвірки чи Велика Британія, вони поки що не спроможні.

ЛІНІЇ РОЗЛАМУ — ЦЕ НАСЛІДКИ, ЗОКРЕМА, ТОГО, ЩО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОЄКТ УТРАТИВ ПЕРВІСНІ ЦІЛІ (ПРОСУВАННЯ ДЕМОКРАТІЇ, ЕКОНОМІЧНА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ, СПІЛЬНІ ІНТЕРЕСИ)

В одній зі своїх повоєнних промов Вінстон Черчилль казав, що задля мирного та безпечного співіснування потрібно створити «Сполучені Штати Європи». Та останні виклики, які випали на долю європейських країн, наразі показують, що рух до такого формату або ж навіть існування в нинішньому є малоімовірним. ЄС замість дієвого організму — гаранта безпеки та економічного розвитку регіону, яким він, на думку батьків-засновників, мав би стати, перетворюється на стару лісову хатинку з десятком модерних надбудов. Ангела Меркель як добра господиня намагається вчасно латати дірки, утім, постійне латання заважає зробити сучасний ремонт. Лінії розламу, які дедалі чіткіше нині проступають, — це наслідки не лише останніх політичних викликів (економічної та міграційної криз), а й того, що європейський проєкт утратив первісні цілі (просування демократії, економічна взаємозалежність, спільні інтереси). Що й казати, навіть у ключових державах ЄС — Франції та Німеччині євроскептики дістають щоразу більше підтримки. Та подеколи серйозні виклики виявляються причиною нестандартних рішень. Кажуть, навіть китайський ієрогліф «криза» складається із двох, що означають «небезпека» й «можливість». ■

Утрачений імідж

Ігор Лосєв

Як українська влада дискредитує себе в очах Заходу

Європейські та євроатлантичні перспективи України великою мірою залежать від іміджу нашої країни, що формується на Заході. Саме тому потужна пропагандистська машина Російської Федерації докладає величезних зусиль задля дискредитації Української держави в медіа-просторі країн Європейського Союзу, США та Канади. Проте головним іміджмейкером України є її нинішня влада: президент, Кабінет Міністрів і парламент. Від них найбільше залежить, якою буде громадська думка щодо України в Європі. Вони повинні показати своєю діяльністю, що рішуче налаштовані покінчити з тією системою, проти якої українці двічі за 10 років виходили на Майдан, що хочуть і можуть змінити державу, що справді здійснюють реформи, які здатні завдати шкоди деяким егоїстичним інтересам реформаторів, але йдуть на це в ім'я поступу українського суспільства.

Однак від чинної української верхівки тхне відчутним саботажем і явним небажанням щось посправжньому міняти. І це все на тлі нескінченної пропагандистської псевдореформаторської демагогії. Реформаторські «зусилля» влади нагадують такий феномен історії, як «потьомкінські деревні». Відомо, що коли російська імператриця Єкатеріна II поїхала оглядати нові володіння на півдні сучасної України, то її фаворит князь Грігорій Потьомкін

будинків закривають матерією, на якій намальовано щось дуже архітектурно гарне. З вікна автомобіля побачити обман так само важко, як із корабля, яким на південь просувалася Дніпром Єкатеріна II...

«Потьомкінські деревні» й «туфта» — це найогидніше, що запозичила Україна в колишньої метрополії. Нині в нас створено величезну кількість антикорупційних структур, що не діють і не дають жодного практичного результату. А тут і Національне антикорупційне бюро, і окремих антикорупційний прокурор, і всілякі комітети, групи, асоціації. Народний депутат від Блоку Петра Порошенка Мустафа Найєм публічно заявив, що НАБУ (Національне антикорупційне бюро) не працює... Його керівник пан Ситник, обраний президентом, кілька місяців скаржився, що ніяк не може сформувати кадровий склад. Тепер уже й скаржитися перестав, результатів роботи також немає. Щось трохи заврушилося після демаршу міністра економіки Айвараса Абромавичуса, але схоже на те, що нічим реальним не закінчиться. Навряд чи хтось нагорі кине на поталу антикорупціонерам «любого друга» Ігоря Кононенка, якого відкрито назвав і звинуватив пан Абромавичус. Щодо іміджу української влади, а отже, і держави, то депутат Європейського парламенту пані Ребекка Гармс уже запросила Айвараса Абромавичуса в Європу на конференцію, присвячену боротьбі проти корупції... Там усе добре бачать і розуміють, що відбувається на найвищих поверхах влади в Києві. Порошенко, Яценюк і К^о наївно сподіваються, що їм удасться щось приховати... Тоді як ті самі корупція, боротьба угруповань при президентові, прем'єрі, у парламенті за контроль над грошовими потоками, за статус і владу є очевидними. Як нещодавно заявив на телеканалі «1+1» знаний у минулому політик з оточення Віктора Ющенка Євген Червоненко, нині ми переживаємо дежавю, повернення в добу «любих друзів».

Звісно, Європа, попри все, не може остаточно зректись України, бо тоді Путін посує до станції Чоп, а в Європейський Союз прийдуть мільйони українських біженців. Проте вона не зможе нескінченно підтримувати корумпований клептократичний режим, незважаючи на всю псевдodemократичну риторику й хорошу англійську мову його провідників.

А сигнали Європі щодо негараздів у середовищі українського істеблішменту надходять постійно. Тут і заяви Міхеїла Саакашвілі, і той-таки демарш Абромавичуса, і багато іншого. Корупційні вади нинішньої влади важко приховати (фінансова розвідка західних держав діє кваліфіковано, а банківська таємниця, коли треба, вже давно не таємниця). Цілодобова балаканина про боротьбу з корупцією,

**ЄВРОПА НЕ ЗМОЖЕ НЕСКІНЧЕННО ПІДТРИМУВАТИ
КОРУМПОВАНІЙ РЕЖИМ, НЕЗВАЖАЮЧИ НА ВСЮ
ПСЕВДОДЕМОКРАТИЧНУ РИТОРИКУ Й ХОРОШУ
АНГЛІЙСКУ МОВУ ЙОГО ПРОВІДНИКІВ**

збудував на берегах Дніпра велику кількість щедро розфарбованих фасадів хат. Там, де Єкатеріна висаджувалася на берег, хати будували справжні, а на столі стояла тарілка зі смаженою качкою, що викликало задоволення імператриці «високим добробутом» її селян. Коли вона виходила з хати й прямувала до іншої, хлопчик-козачок хапав тарілку й прожогом біг туди городом, щоб поставити на стіл ту саму качку, випередивши Єкатеріну... Відтоді вираз «потьомкінська деревня» став позначенням фейкової, фіктивної діяльності, бутафорії. На сталінському будівництві Біломорсько-Балтійського каналу, де в'язні могли вижити тільки завдяки брехні, підробленій звітності, виникло суто російське поняття «туфта» — аббревіатура від «технологія учета фиктивного труда». У нинішній Російській Федерації під час проведення якихось міжнародних форумів фасади напівзруйнованих

ФОТО: REUTERS

Ввічлива недовіра. Петро Порошенко вже не чує аплодисментів у своїх закордонних турне

від якої суспільство вже нудить, не може замінити кількох відкритих судових процесів проти топ-корупціонерів. А таких процесів немає і не передбачається. Два роки тому Порошенко порадив тодішньому генеральному прокуророві Яремі посадити трьох своїх друзів. Самому президентові можна обмежитися одним: заступником голови фракції БПП у парламенті Ігорем Кононенком, якщо його провину буде доведено. Звісно, ми знаємо всі ці юридичні відмовки, що все вирішує тільки суд, але ті самі слова ми чули, коли Янукович «не мав ніякого стосунку» до засудження Тимошенко «незалежним» суддею Кіреєвим... На жаль, у сфері судочинства Україна ні на крок не наблизилася до Європи. Однак є підстави вважати, що Кононенку нічого не загрожує. Сам фігурант вимагає, щоб його справу передали до Національного антикорупційного бюро (НАБУ). А на чолі НАБУ стоїть пан Ситник, якого Порошенко ніколи не обрав би, якби відчув із його боку найменшу загрозу незалежності й підпорядкування лише закону. Власне, найближчим часом *a posteriori* (за досвідом) ми зможемо пробачити, чи відповідають дійсності ці здогадки автора статті. Всі ті антикорупційні структури насправді не є незалежними від найвищої влади, це ще одна «потьомкінська деревня»...

Влада відчайдушно намагається під несамовиті антикорупційні волюнтаризми за будь-яку ціну зберегти корупційну систему управління державою, хоча така геть вичерпала себе ще за Януковича й здатна лише провокувати гострі політичні кризи. Зворушують спроби Порошенка, Яценюка та їхніх бізнес-груп змінювати Україну, реально нічого в ній не змінюючи. Якщо так піде й далі, Європа перестане давати гроші й преференції, бо скільки можна витратити податки європейських громадян

на годування ненажерливої корупції в Україні... І чи не доведеться тоді українському народові йти на третій Майдан, а Порошенкові запрошувати в Україну путінські «миротворчі війська»? Адже між вільною Україною і своїми маєтками ця публіка, що керує нині країною, може обрати маєтки... А як вони вміють здавати, було наочно продемонстровано в Криму... Верхівка вперто не хоче відмовлятися від корупції, що є способом її життя. Це її атмосфера, її довкілля, іншого вона не знає. Не можуть не бачити на Заході виведення мільярдів доларів на офшорні рахунки, зникнення величезних сум у вигляді так званих рефінансувань із держбюджету комерційних банків «любих друзів», інших дивних справ НБУ, що не вписуються в уявлення про нормальну банківську діяльність. Захід повинен чомусь постійно давати гроші Україні в той час, коли цілком зіставні суми регулярно надходять за кордон в інтересах окремих осіб. Це важко було б організувати без участі високої влади. На тлі постійних прохань офіційного Києва до Заходу щодо надання Україні зброї Укроборонпром і далі постачає її іноземним військам, забуваючи про українську армію. А варто було б саме їй надавати всю свою найкращу продукцію. Не припиняється також торгівля з Російською Федерацією. А бізнес із ворогом під час війни створює феномен тотальної корупції, не лише економічної, а й політичної, руйнуючи державу зсередини.

Ніщо сьогодні так не підважує європейських та євроатлантичних перспектив України, як чинна влада (разом із опозицією!), що не хоче рвати зв'язки із системою Кучми — Януковича. І особлива роль тих-таки Кучми та Медведчука в зовнішньополітичних оборудках Петра Порошенка в Мінську є яскравим символом цього... ■

Роберт Ондрейчак:

«Вишеградська четвірка підтримає Україну в інтеграції до НАТО, якщо ваша країна вирішить ступити на цей шлях»

Спілкувався
**Віталій
Рибак**

Тиждень спілкувався з Робертом Ондрейчаком, колишнім секретарем Міністерства оборони Словачької Республіки, директором Центру європейських та північноатлантичних справ (CENAA), про стратегічні цілі Вишеградської групи, імовірність членства України в НАТО, а також про розвиток української армії.

Протягом 1990-х років основним завданням Вишеградської групи була євроатлантична інтеграція країн, які до неї входять. Яка стратегічна мета тепер, коли країни Вишеградської четвірки вже є членами ЄС і НАТО?

— Вишеградська група працює в багатьох напрямках, як-от колективна безпека, інфраструктура, енергетика, освіта, і помилково було б обмежувати співпрацю лише євроатлантичною інтеграцією. Проводимо разом наукові дослідження. Окрім того, з 1 січня 2016-го в межах фреймворку Європейського Союзу починає діяти Вишеградська бойова група — це наш провідний проект у сфері колективної безпеки.

Є також Міжнародний вишеградський фонд, який фінансує різноманітні культурні, наукові та освітні проекти. Країни Вишеградської групи

зацікавлені в стабілізації ситуації у Східній Європі. Україна, безумовно, є найважливішою в цьому контексті, але не забуваймо й про Західні Балкани та Південний Кавказ.

А чим конкретно є Вишеградська бойова група? Як вона організована, які функції має?

— Бойові групи Європейського Союзу набули повної операційної готовності в 2007-му. Це не постійна група. Кожні шість місяців нова група держав створює два бойові підрозділи. У 2011-му міністри оборони країн Вишеградської четвірки на зустрічі в словацькому місті Левоча домовилися про створення Вишеградської бойової групи, яка почне діяти в першій половині 2016-го під проводом Польщі.

Група складається майже з чотирьох тисяч солдатів і є, по суті, силою швидкого реагування Європейського Союзу. Польща — її лідер, проте інші країни четвірки також роблять великий внесок. Найбільшим випробуванням для групи буде її потенційне застосування, адже за майже 10 років існування бойові групи ЄС ще жодного разу не застосовувалися.

Роберт Ондрейчак має докторський ступінь у сфері міжнародних відносин, магістр політичних наук, історії та філософії. Очолює Центр європейських та північноатлантичних справ (CENAA) У 2010–2012 роках був державним секретарем Міністерства оборони Словачкої Республіки, займався стратегічним оглядом оборони та підготовкою Білої книги з оборони, був відповідальним за політику оборонного сектору, займався питаннями ЄС та НАТО. Є співзасновником проекту «Огляд глобального безпекового середовища і трансатлантичних архівів».

Чи є потенціал для розширення співпраці між Україною та Вишеградською четвіркою?

— Для Вишеградської групи Україна є дуже важливим партнером. Існує безліч можливостей для співпраці в найрізноманітніших царинах. Наприклад, начальники штабів оборони країн четвірки та України підписали минулої осені в Брюсселі угоду, згідно з якою ваша країна долучиться до Вишеградської бойової групи: надасть повітряний транспорт, адже у вас ця сфера дуже розвинена, що стане Вишеградській четвірці в пригоді.

Як змінилися шанси на членство України в НАТО від початку війни з Росією? Чи може вплинути на них потенційне заморожування конфлікту на Донбасі?

— Зростання підтримки НАТО в Україні — одна з найважливіших стратегічних змін у Східній Європі за останні роки. За різними опитуваннями, від 60% до 75% українців схвалюють членство України в НАТО, тоді як раніше приблизно 20%. Така широка підтримка є критично важливою, адже за її відсутності немає жодних шансів на членство в Альянсі. Але це все ж не єдиний критерій.

Передусім Україна повинна визначитися з тим, яким бачить своє майбутнє безпеки. Якщо вона хоче приєднатися до НАТО, відповідне рішення має бути озвучене на політичному рівні. Наскільки мені відомо, цього ще не сталося. Крім того, Україна повинна відповідати певним політичним, економічним та військовим критеріям.

Я абсолютно впевнений у тому, що Вишеградська четвірка підтримає Україну в інтеграції до НАТО, якщо ви вирішите ступити на цей шлях. Безпека членів групи є невіддільною від стабільності в Україні, отже, ми почуватимемося безпечніше, якщо ваша країна належатиме до тих самих міжнародних організацій, що й ми. Але це рішення повинні прийняти самі українці, ніхто не має права казати вам, приєднуватися до Альянсу чи ні. Щодо конфлікту на Донбасі, то його критично важливо вирішити, у жодному разі не можна заморожувати, адже це дасть Росії потужний важіль впливу на майбутнє України.

Говорячи про реформи, як ви оцінили б розвиток української армії порівняно з 2013 роком?

— Дуже важко реформувати армію в той час, коли країна воює. Зазвичай такі зміни проводять тоді, коли вже досягнуто миру й можна робити висновки з набутого досвіду. Але ми не знаємо, коли закінчиться війна на Сході України, тому очевидно, що зволікати було б помилкою. Покращення вже є,

але попереду ще багато роботи. Насамперед потрібно підвищувати рівень військових кадрів і працювати над інтеперабельністю бойових систем. Без якісних військових і цивільних експертів рух уперед неможливий. Гармонізація планування оборони з НАТО також буде величезною перевагою. Отже, роботи ще багато.

Ми іноді читаємо в європейських медіа, що НАТО вторгнулося в геополітичний простір Росії, а тому спричинило конфлікт на Сході України. На чому ґрунтується це твердження?

— Ви зараз говорите про суто російський наратив. Російська пропаганда є частиною інформаційної війни і, на жаль, має великий вплив у Центральній-Східній Європі. Ми, звісно, повинні комунікувати з росіянами, але також маємо встановити жорсткі правила, яких дотримуватимуться обидві сторони. Це і визнання недоторканності території кожної держави, і цілковита незалежність у визначенні стратегічного напрямку зовнішньої політики. Якщо говорити про майбутнє України та її зовнішню політику, тільки українці мають слово в цьому. Коли хтось звинувачує НАТО в спричиненні конфлікту на Донбасі, це просто смішно, адже лише одна країна вторглася на чужу територію — Росія. Тільки росіян можна звинуватити в початку війни.

НАМ ПОТРІБНА НОРМАЛЬНА, ПЕРЕДБАЧУВАНА РОСІЯ, ЯКА ПОВАЖАЄ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО, НЕ АНЕКСУЄ ТЕРИТОРІЇ СУСІДІВ, НЕ СТВОРЮЄ ЗАМОРОЖЕНИХ КОНФЛІКТІВ ТА МАРІОНЕТКОВИХ РЕСПУБЛІК

Чи може конфлікт з Україною стати вирішальним для майбутнього Росії?

— Майбутнє Росії дуже важко передбачити. Ми не зацікавлені в її розпаді — цього не хоче ніхто, хай там як пропаганда намагається вкласти таку ідею в голови росіян. Нам потрібна нормальна, передбачувана Росія, яка поважає міжнародне право, не атакує сусідів, не анексує їхньої території, не створює заморожених конфліктів та маріонеткових республік. Ключ до майбутнього РФ лежить у діях росіян: як влади, так і простих громадян. Якщо вони й надалі обиратимуть агресивну лінію поведінки, то неминуче платитимуть за це: матимуть не лише економічні негаразди, а й повномасштабну кризу в суспільстві, що стане безпосереднім наслідком дій Кремля.

Як ви оцінили б регіональну співпрацю між Україною та Словаччиною?

— Потенціал значно вищий, ніж реальні відносини. Обидві сторони через це багато втрачають. Україна не надто намагалася перейняти словацький досвід у проведенні реформ, необхідних не тільки для вступу до ЄС, а й просто для економічного та соціального розвитку країни. Словаччина теж не приділяла достатньо уваги співпраці з Україною, а дарма, адже це наш найбільший сусід, майбутнє Словаччини не відділити від українського. ■

Мечі й щити

Сполучені Штати і Європейський Союз домовилися про обмін інформацією

Сприймання Європейським Союзом розвідки характеризується двома словами: наївність і параноя. У ЄС немає своєї розвідувальної служби, а також доступу до розвідданих, зібраних членами спільноти та їхніми союзниками. У цьому є свої переваги: керівникам Євросоюзу не треба перейматися оберіганням секретної інформації (бо вони її не знають); не потрібно їм і морочитися з повсякденними юридичними та політичними аспектами контролю за інформацією, наприклад рівнем доступу шпигунів до приватних даних. Серед мінусів те, що вони не бачать користі від розвідки й відчувають непереборний страх (а ще, не виключено, певну заздрість) до можливостей розвідувальних служб, особливо американських.

Але саме Європейський парламент голосує за правила захисту даних, Європейська комісія веде перемовини про угоди з іншими країнами, а суд ЄС виносить остаточне рішення про те, чи відповідають ці угоди стандартам. А в жовтні 2015-го Європейський суд за рекомендацією Єврокомісії та під оплески багатьох парламентаріїв визнав недійсною угоду про «безпечну гавань», яка протягом останніх 15 років дозволяла іноземним компаніям зберігати персональні дані європейців на американських серверах.

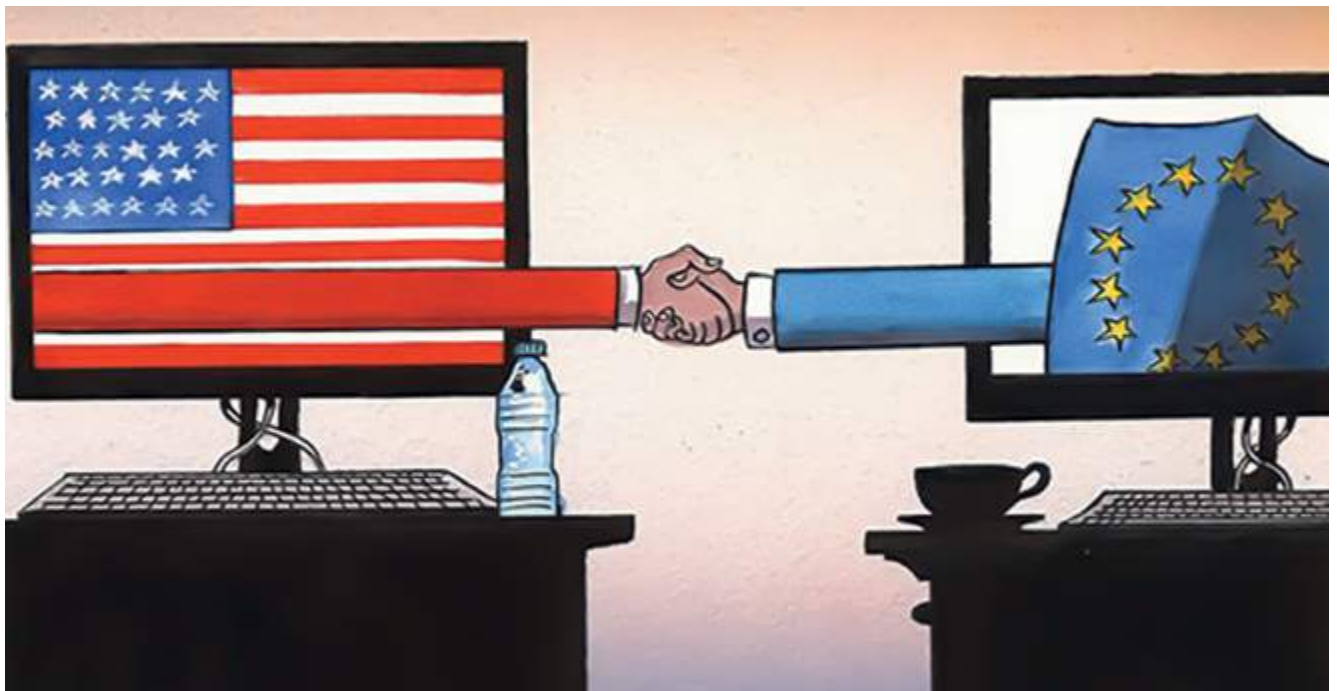
Така схема була надзвичайно вигідна як гігантам інтернет-економіки, що могли безперешкодно продавати свої послуги обабіч Атлантики, так і на-

багато меншим підприємствам, котрі, наприклад, займалися аутсорсингом послуг американським підприємцям. Але в основі цієї моделі лежала думка про те, що Америка забезпечує захист приватної інформації за європейськими стандартами. Після викриттів Едварда Сноудена, технічного співробітника американської безпекової служби, який утік до Москви, багато хто перестав у це вірити: «тотальне стеження» (якщо говорити орвеллівською мовою, яка прижилася серед прибічників Сноудена) за всіма даними, що зберігаються у США, видавалося грубим порушенням європейського права на конфіденційність.

УКЛАДЕННЯ УГОДИ «ЩИТ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ» СВІДЧИТЬ ПРО ТЕ, ЩО ПО ОБИДВА БОКИ АТЛАНТИКИ РОЗУМІЮТЬ ВАЖЛИВІСТЬ ВЗАЄМНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Американці сприйняли таку реакцію європейців радше як «ставання в позу». Адже скандалом навколо матеріалів, опублікованих Сноуденом, грубо маніпулювали. Крім того, за іноземцями стежать усі служби зовнішньої розвідки — для того вони й існують. «Збір масивів даних» (якщо вживати улюблений термін шпигунів) є невід'ємною частиною сучасної розвідки: усі розвідувальні служби,

які можуть збирати й просіювати інформацію з інтернету, це робитимуть. Але американська розвідка працює на такому рівні законодавчого й судового контролю, рівного якому немає в жодній європейській державі. США — єдина країна, котра після президентської директиви від січня 2014 року трактує захист персональних даних іноземців та своїх громадян під час збору масивів інформації однаково.

Крім того, розвідувальні служби європейських країн дістають величезну перевагу від обміну розвідувальними даними зі США щодо тероризму, організованої злочинності й діяльності таких держав, як Росія та Китай. Неспроможність політиків визнати це перед власними виборцями свідчить про боягузтво й невдячність. А може, тут не обійшлося й без прихованого протекціонізму: за побоюваннями Європи щодо порушення конфіденційності ховається задріть до першості Америки в цифрових технологіях. Старий світ помітно відстає і не може висунути конкурентів для Amazon, Apple, Facebook чи Google.

У такому непростому середовищі прийнятий минулого тижня проект угоди щодо нової домовленості на заміну «Безпечній гавані» скидається на певний тріумф. Під серйозним тиском інтернет- і технокомпаній обабіч Атлантики й з огляду на загрозу трансатлантичної «війни в торгівлі даними» обидві сторони заворушилися. У новій угоді «Щит конфіденційності» (Privacy Shield) Америка запропонувала засоби обмеження й захисту на своїй програмі стеження. Європейці зможуть скаржитися в індивідуальному порядку або на рівні інституцій на порушення (зокрема, новому омбудсменові в Державному департаменті). Цю угоду переглядатимуть щороку.

Попереду ще чимало перешкод. Європейські національні агенції із захисту даних вітають цю угоду, але заявляють про бажання ознайомитися з нею детальніше (що можна буде зробити до кінця цього місяця). Якщо один із цих регуляторних органів залишиться невдоволений, він зможе заборонити компаніям у своїй країні надсилати дані до США. Це дасть поштовх іще одній затяжній юридичній битві, яка закінчиться, ймовірно, у Європейському суді.

Якщо чиновники з горем-бідою погоджуються на умови угоди, то борці за захист конфіденційності вважають «Щит...» фарсом. Позаяк розвідувальні служби діють у таємному режимі, як можна з'ясувати (якщо не з'явиться новий Сноуден), що хтось незаконно пхає носа до вашої інформації? Нова адміністрація у США може змінити правила, вироблені нині. І в будь-якому разі з якого дива взагалі вірити американським шпигунам? Тож на обрії над новою угодою вже збираються правові хмари. Але щойно Європейська комісія оприлюднить розширене «рішення про відповідність», Європейському суду буде важче опротестувати «Щит конфіденційності». Тим часом трансатлантична економіка даних, не виключено, і далі набиратиме оберті.

ОЧИСТИТИ ПАМ'ЯТЬ

Попри всі реальні й вигадані хиби, нова угода свідчить, що трансатлантичні перемовини досі працюють. Це дає надію кволому Трансатлантичному торговельному та інвестиційному партнерству

(ТТП) — аналогові Транстихоокеанського партнерства, укладеного між США й 11 іншими тихоокеанськими державами 4 лютого. А ще свідчить про те, що на обох берегах океану розуміють важливість трансатлантичних зв'язків. Панічність Європи сердить Америку, а самовпевненість останньої лякає і дратує Старий світ. Але обидві сторони потрібні одна одній. Європа — найбільший торговий партнер Сполучених Штатів. Америка — ключ до європейської безпеки (минулого тижня це підкреслила заява США про збільшення вчетверо видатків на оборону для стримування Росії в країнах уздовж східних кордонів НАТО).

Але ще важливіше те, що «Щит конфіденційності» може зупинити сповзання до роздроблення кіберпростору по лінії державних кордонів. Інтернет від першого дня бореться за те, щоб залишатися простором без кордонів заради руху ідей і торгівлі. Тим часом країни на зразок Китаю встановлюють, як їм здається, верховну владу над своїми комп'ютерами й мережами, захищаючись від загроз «інформаційної зброї» (деінде відомої як «новини»). Іншим теж кортить повторити цей приклад. Якби США і ЄС, у яких спільна історія, інтереси й цінності, не змогли домовитися про захист даних своїх громадян, то що казати про решту? ■

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПАЛАЦ МИСТЕЦТВ
«УКРАЇНА»
У РАМКАХ ПРОЕКТУ JAZZ KOLO

01/03
ПОЧАТОК
МАЛИЙ ЗАЛ 19:00

WILL TO LIVE & ПЕНЕЛОПА
МУЗИКА ІЛЛА АЛАБУЖЕВА

ОЛЬГА ЛУКАЧОВА
вокал

ІЛЛА АЛАБУЖЕВ
контрабас, аранжування

ІГОР ЗАКУС
бас-гітара

АРТЕМ МЕНДЕЛЕНКО
саксофон

СЕРПІЙ БАЛАЛАЄВ
барабан

ОЛЕСЯ ЗДОРОВЕЦЬКА
вокал

ІЛЛА ЄРСЬКО
клавирні аранжування

СЕРПІЙ ОВСЯНИКОВ
гітара

ІГОР ЗАКУС
бас

АНАТОЛІЙ ШМАРГУН
барабан

СТРУНИ
КВАРТЕТ АСТУРІЯ

TEMPORA

Тиждень

На допомогу ведмедю

Ностальгія за Ostpolitik вносить сум'яття в німецьку дипломатію

На початку лютого прем'єр-міністр Баварії та свавільний коаліційний союзник Ангели Меркель Горст Зеєгофер збував німецькі дипломатичні кола, відвідавши Владіміра Путіна. Візит Зеєгофера був неофіційним. Але обійми з лідером, якому не довіряє Меркель, викликали ще більше сум'яття в переколоченій «східній політиці» Німеччини, вона ж Ostpolitik.

Цей термін народився в часи зближення з комуністичним блоком, розпочатого 1969 року Віллі Брандтом — першим соціал-демократом на посаді канцлера Західної Німеччини. Тоді стартувала нормалізація відносин зі Східною Німеччиною та іншими державами Варшавського пакту, а також розрядка у відносинах із Радянським Союзом. Сьогодні соціал-демократи й досі вважають, що саме завдяки Ostpolitik зрештою впав Берлінський мур. Після воз'єднання Німеччини з благословення Радянського Союзу дух примирення поширився й на правоцентристів — християн-демократів, на чолі яких сьогодні Меркель. Він же й породив поняття Russlandverstehер («ті, хто розуміє Росію») — це німці, у яких симпатія до Росії поєднується з антипатією до Америки.

Меркель перестала вірити в засадничий принцип Ostpolitik — «трансформацію через зближення» — після того, як Путін захопив Крим і послав російські війська в Україну на підтримку сепаратистів. Вона ініціювала рішучу реакцію Європи, що поєднала в собі жорсткі економічні санкції з діалогом задля уникнення подальшої ескалації.

Але за 10 хв їзди на таксі від робочого кабінету Меркель, у німецькому Міністерстві закордонних справ, Ostpolitik живе собі далі. Міністр закордонних

справ Франк-Вальтер Штайнмайєр — соціал-демократ. Він був також главою Адміністрації Гергарда Шредера — останнього канцлера від соціал-демократів. Програвши Меркель у 2005 році, друг Путіна Шредер очолює раду акціонерів «Північного потоку», німецько-російського трубопроводу, який транспортує російський газ дном Балтійського моря до Німеччини. Сьогодні ж Штайнмайєр грає незмінну роль «голуба» при «яструбові» Меркель.

Слід соціал-демократів чітко видно і в планах будівництва іншого балтійського газопроводу «Північний потік-2», який мають намір споруджувати, хоча вже наявний працює лише на половину потужності. Про відповідну угоду між Росією та Німеччиною повідомив у Москві минулої осені міністр економіки й голова Соціал-демократичної партії Зігмар Габріель.

У «Північного потоку-2» небагато симпатиків за межами Росії і табору німецьких соціал-демократів. Польщу, Словаччину й країни Балтії цей проект шокує: вони вбачають у ньому лиху змову німецького бізнесу, у якій той хоче зіграти на власні інтереси коштом їхньої енергетичної безпеки. Росія може перекрити свої газопроводи, прокладені через Польщу й Україну, і залишити їх без газу, на милість могутніх (й історично недружніх) сусідів. Такої самої думки і Європейська комісія. У 2014 році вона заблокувала інший проект газопроводу, яким російське блакитне паливо мало транспортуватися через Чорне море та Центральну Європу. Проти цього виступає й Америка, яка боїться, що «Північний потік-2» залишить Україну без плати за транзит російського газу її територією.

Проти виступає і чимало німців. Член ХДС і голова Комітету Бундестагу із зовнішньої політики Норберт Реттген вважає, що бачення німецьким урядом «Північного потоку-2» як комерційного, а не геополітичного проекту «не витримує критики».

НІМЕЦЬКІ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИ, ЧІПЛЯЮЧИСЬ ЗА OSTPOLITIK З АКЦЕНТОМ НА РОСІЮ, ДЕДАЛІ БІЛЬШЕ СТАВЛЯТЬ ПІД ЗАГРОЗУ ВІДНОСИНИ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ НА СХОДІ

Поза сумнівом, таке формулювання було нав'язане Ангелі Меркель, щоб зберегти мир із соціал-демократами, які є її партнерами по коаліції. Але Реттген вважає, що енергетична незалежність від Росії чи солідарність із ЄС без «Північного потоку-2» лише на користь інтересам Німеччини. У неї й так не все гладко з Польщею та Угорщиною, відколи там до влади прийшли націоналістичні сили. А соцдеми, чіпляючись за Ostpolitik з акцентом на Росію, дедалі більше ставлять під загрозу відносини з іншими країнами на сході. ■

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Час переоцінки

Віталій Рибак

Україна має кардинально змінити принцип партнерства з Німеччиною

Нині ФРН є одним із наших найважливіших партнерів серед країн Європейського Союзу не тільки в політичній та економічній сферах, а й у культурній та соціальній. Проте в обох сторін існують фактори, які не дають змоги вивести взаємодію на ще вищий рівень.

Німецька проблема — тісні зв'язки з Росією. Хоча насправді німців важко звинуватити в підтримці Путіна. Так, звісно, є «путінферштери», які підтримують політику російського президента, проте вони в меншості. А от історичні зв'язки так просто не розірвеш: шість східних німецьких земель у формі НДР 51 рік були сателітами Радянського Союзу, а решта у складі ФРН від початку 1970-х мала тісне партнерство з комуністичним блоком.

Не забуваймо і про контакти між Путіним та Гергардом Шредером, через які останній 2005 року потрапив у корупційний скандал, подав у відставку, а згодом і програв дострокові вибори. Зв'язок між Берліном та Москвою не так політичний, як економічний та суспільний: їх об'єднує багато бізнесу, проектів розвитку й культурного обміну. Такої взаємозалежності позбутися непросто. Саме тому не варто називати візити прем'єр-міністра Баварії Горста Зєгофера до Путіна «тотальною зрадою», адже ми зробили не так багато, щоб дати йому альтернативу.

Україні, власне, і не потрібно рвати ці зв'язки натомість слід розвивати власні. Однак дуже проблемним є її бренд. Для німців це війна на Донбасі, брати Клички та медова з перцем. А ще з Давоса-2011 усі пам'ятають, що Україну можна «увікнути», а навесні на вулицях роздягаються жінки. Якось замало для партнера. Після Євромайдану, звісно, ситуація покращилася, наша держава доволі часто фігурує в німецьких медіа, проте зовсім не завжди в хорошому світлі: який позитивний меседж несуть щоразу нові корупційні скандали?

Нині Україна сприймається швидше як одна з ланок у маршруті Берлін — Москва, натомість нам потрібно побудувати паралельний шлях, який вестиме до Києва. Для цього насамперед потрібно не тільки їздити до Берліна, як це роблять президент та міністри, а й співпрацювати з німецькими землями та їхніми урядами, які є не менш важливим за федеральний. Не забуваймо і про діалог між муніципалітетами: маємо 27 офіційних партнерств із німецькими містами по всій країні.

Під час дискусії, організованої Інститутом світової політики, делегат німецької економіки в

Не «Мутті» єдиною. Партнерів у Німеччині слід шукати не тільки в офіційному Берліні, а й на рівні регіональних еліт та бізнесу

Україні Александер Маркус звернув увагу на те, що, хоч наше господарство й не в найкращому стані, ще гіршим є вітчизняний маркетинг. Україна просто не вміє показати, що вона може запропонувати, а до того ж має проблеми з пошуком клієнтів та залученням інвестицій. Німеччина нині є її третім інвестором, проте потенціал наш значно більший. Від інших учасників дискусії з

**НИНІ УКРАЇНА СПРИЙМАЄТЬСЯ ШВИДШЕ
ЯК ОДНА З ЛАНОК У МАРШРУТІ БЕРЛІН — МОСКВА,
НАТОМІСТЬ НАМ ПОТРІБНО ПОБУДУВАТИ
ПАРАЛЕЛЬНИЙ ШЛЯХ, ЯКИЙ ВЕСТИМЕ ДО КИЄВА**

ФРН звучали тези про те, що Україна мала б вийти зі «сліпої зони» німецького геополітичного бачення. Якщо до Євромайдану вона для німецьких еліт була ще однією пострадянською бідною країною зі схильністю до авторитаризму, з нечіткими пріоритетами, катастрофічно корумпованими політичними елітами й засиллям олігархів, то нині маємо шанс переконати партнерів у тому, що справді прагнемо змін. Якщо вдасться, перетворимо партнерство із ситуативного на стратегічне. ■

Іслам у Західній Україні: традиційна релігія?

Михайло Якубович

Як виникла і сформувалася мусульманська громада Волині

Татарська вежа в Остро́з. Навколо неї компактно проживали татари

Коли звертаємося до теми ісламської присутності в Україні, передусім на думку спадає Крим. Кримське ханство, яке проіснувало понад три століття, охоплювало не лише півострів, а й значні території південних областей, зокрема частини сучасних Донеччини, Запоріжжя та Херсонщини. Згадуючи ще й Османську імперію, до переліку можна додати Одещину та Миколаївщину, де наприкінці XVIII століття локалізувалася ногайська орда; ці землі називалися Буджаком (регіон між Дунаєм і Дністром) та

Єдисаном (між Дністром і Південним Бугом). Хтось із істориків, зрозуміло, поведе мову і про так званий Кам'янецький еялет — про часи панування османів на півдні сучасної Хмельницької, на заході Вінницької та в частині Чернівецької областей (1672–1699). Сьогодні іслам асоціюється головню з Південним Сходом нашої країни, бо ж найбільші мусульманські громади залишилися в анексованому Криму та на Донбасі, й навіть міграція до інших регіонів поки що не змінила становища докорінно.

Існує, втім, іще одна сторінка вітчизняної минувшини, прямо пов'язана з прихильниками ісламу, але досить рідко згадувана нашими вченими. Ба більше, в жодному підручнику з історії України нині не прочитати про такий «мусульманський народ», як польські чи литовські татари (уживається також поняття «західні татари»; самоназва — «татари-липки»). І це навіть при тому, що його перебування на теренах історичної Північно-Західної України налічує понад 500 років, а ще до часів Другої світової війни в деяких містах і селах регіону діяли мечеті, переписувалися тексти Корану та інша сакральна література, відзначалися релігійні свята, існували свої, без перебільшення, унікальні фольклорні традиції. І якщо в Польщі, Білорусі та Литві

Нечисленні свідчення. Плита на острозькому мусульманському цвинтарі

навіть засновано спеціальні наукові центри й видання, що вивчають спадщину західних татар, в Україні дослідження спадщини цього народу обмежується, на жаль, кількома краєзнавчими розвідками. Чи не єдиним спеціальним заходом за всі роки незалежності було відкриття у 2015-му виставки в Музеї книги та друкарства (місто Острого, Рівненська область); утім, як у нас часто буває із провінційними культурними подіями, широкого розголосу вона так і не дістала, і це попри справжню унікальність окремих експонатів.

Звідки взяли на українській землі татарські поселення, особливо тоді, коли іслам унаслідок активних дій ординських ханів, а потім османів, кримських татар та ногаїв сприймався як загроза?

Варто, звісно, пригадати й інший бік історії. Попри те що в українській культурі «бусурмани» загалом вважалися ворогами, так було зовсім не завжди й, очевидно, цей образ ворога сформувався не без допомоги Московії та промосковського лобі серед українського козацтва. Навряд чи хтось із істориків сприймає всерйоз «Лист запорожців турецькому султану», знаючи про «чолобитні» Богдана Хмельницького на адресу османського халіфа з характерними вихвалюваннями останнього, запевненнями у відданості та іншими проявами пошани. Не забуваймо і про таких авторів XVI–XVII століть, як Іван Вишенський та Василь Суразький, котрі прямо протиставляли мусульман-османів католикам, наголошуючи, що перші не завдали такої шкоди православним, як другі, й що «турки чесніші перед Богом у хоч якійсь правді, ніж хрещені жителі Речі Посполитої» (Іван Вишенський, «Книжка»). Вочевидь, відверта дискредитація ісламу й мусульман почалася вже після Переяславської ради, коли частина українських інтелектуалів активно включилася до конструювання імперської політики Москви. Достатньо згадати факт, що перший антиісламський твір тих часів — «Алькоран» Іоанікія Галяттовського (Чернігів, 1683), де вміщено різні «пророцтва» про звільнення царем усіх православних церков від володарювання «турків», уже містить присвяту саме московським володарям Іванові V та Петру I.

ЗВІДКИ ПІШЛИ МУСУЛЬМАНИ НА ЗЕМЛІ РУСЬКІЙ

Доти, а саме в XIV–XVI століттях, ситуація бачилася дещо інакшою. Згадаймо, наприклад, спільні дії проти Польщі вже мусульманського правителя Золотої Орди хана Узбека й галицько-волинського князя Юрія II Болеслава в 1337–1340-му; пізніше, коли ординський хан Тохтамиш (помер 1406 року) повстав проти Тамерлана й попросив притулку в литовського князя Вітовта, його війська билися в кількох баталіях разом із руськими магнатами, зокрема на Ворсклі (1399); один син Тохтамиша, Джалал ад-Дін, брав участь у Грюнвальдській битві (1410), а інший, Гаджі-Гірей, узагалі був посаджений литовцями й русичами на кримський престол, завдяки чому й постало

як незалежна держава Кримське ханство.

Саме з Тохтамиша та його загонів починається історія мусульманської громади в Україні. Певний час прибічники цього хана перебували на Київщині, якісь татарські залоги починали осідати в містах Правобережжя, навіть попри те що тоді точилися збройні конфлікти з їхніми єдиновірцями (розгром найближчого ординського улусу в степу київськими князями Олельковичами в середині XV століття). Уже наприкінці того ж таки XV століття на теренах Польщі, Литви, Білорусі та Північної України існували окремі татарські поселення зі своїм внутрішнім ладом, відповідними привілеями й спробами розбудувати власну культуру на новому місці. Останнє було порівняно легкою справою, адже для кочових народів перехід в інший край належав до типових явищ. До того ж з огляду на військове значення цих поселенців жодної насильницької християнізації не проводилося.

НАПРИКІНЦІ XV СТОЛІТТЯ НА ТЕРЕНАХ ПОЛЬЩІ, ЛИТВИ, БІЛОРУСІ ТА ПІВНІЧНОЇ УКРАЇНИ ІСНУВАЛИ ОКРЕМІ ТАТАРСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ ЗІ СВОЇМ ВНУТРІШНІМ ЛАДОМ, ВІДПОВІДНИМИ ПРИВІЛЕЯМИ Й СПРОБАМИ РОЗБУДУВАТИ ВЛАСНУ КУЛЬТУРУ НА НОВОМУ МІСЦІ

Початок XVI століття став новою добою в історії мусульманського населення Волині. У 1512 році, зазнавши поразки від князя Костянтина Острозького під Вишневлем, велика група так званих перекопських татар опинилась у полоні. Уже маючи досвід надання притулку татарам, які з певних причин залишали Кримське ханство (зокрема, через внутрішні конфлікти), князь фактично перетворив їх на союзників, розселивши у своїх володіннях і надавши певні гарантії. Уже на початку XVII століття, за даними різних історичних джерел (свідчення папського нунція Фульвіо Руджієрі, «Акт поділу Острога» між синами Василя-Костянтина Острозького від 1603 року, інвентарі та ін.), татари мешкали відразу

Письмові пам'ятки. Сторінки з Корану, переписаного в Острозі 1804 року

в кількох населених пунктах. Передусім це саме місто, де вони мали мечеть, власне кладовище й земельні ділянки, а вулиця їхнього компактного проживання називалася Татарською. Мешкали татари й у близьких селах Хорів та Розваж (нині Острозький район Рівненщини), Підлужжя (Дубенський район тієї самої області). Окрім того, дані вже за другу половину XVII століття фіксують компактні татарські громади на території нинішньої Хмельниччини: у селах Новолабунь (Полонський район) та Ювківці (Білогірський), містах Полонне і Старокостянтинів. Повідомляється про «татарських попів» і «татарських гетьманів»; у першому випадку, очевидно, мова про імамів мечетей, які окрім суто обрядових виконували дуже широкі суспільні функції; у другому — про місцевих урядників, що відповідали за громаду перед княжою владою. Один із інвентарів 1620-го називає функції татар: «Повинні ставати на кожну оборону ґрунтів, лісів, границь і, де їм староста накаже, також і на сторожу під час набігів». У Старокостянтиніві 1636 року налічувалося «60 хат» татар, тобто кількості осіб (місто мало кілька тисяч жителів, тож ішлося про 5–10% його населення). Фіксує присутність цих людей і «Луцька міська книга» (літд 1619 роком), оповідаючи про тих, хто служив родині Острозьких. Невеликі групи татар мешкали й у селах регіону, користуючись протекторатом князівського дому. У 1669-му польський король Міхал Вишневецький видав спеціальний «привілей», яким підтверджував волинським татарам усі права шляхти; поіменно згадувалися й деякі провідники їхніх громад, зокрема чимало сказано про особу острожанина Ромодана Мілкомановича, котрий клопотав про підтримку своїх єдиновірців.

Ще в 1600 році латиномовний письменник Шимон Пекалід описував звичаї татар: «...отут, в Острозі, поселилися жити. Тож біля Горині, річки скелястої, всі там осіли. І в інших місцях, і вже орють поля, не лишаючи зброї... День Баєрана святкують вони дуже гучно: до міста всіх їх скликає мечеть із полів, що розкидані всюди...» («Про Острозьку війну», переклад Володимира Литвинова). Як бачимо, тут зображено святкування одного з Байрамів — Ураза-Байраму чи Курбан-Байраму, двох найбільших мусульманських

свят. Мечеті, які діяли в Острозі та низці інших місць, на жаль, не вцілили. Імовірно, вони представляли той самий «простий» стиль, який використовували татари-липки на теренах Білорусі, Литви й Польщі. Це були типові дерев'яні хати з однією чи двома надбудовами-мінаретами, які відрізнялися від малих церков чи капличок лише орієнтуванням у бік Мекки й відсутністю хрестів. Кілька десятків таких мечетей досі стоять у селах Богоники, Крушиняни (Польща), у містечках Ів'є, Новогрудок (Білорусь) та інших населених пунктах. Мали місцеві татари й свої кладовища (так звані мазари); наприклад, в Острозі зберігся такий мазар, останні поховання на якому датуються 20-ми роками минулого століття.

Особливе зацікавлення викликає соціальне життя місцевих татар. Їхні нащадки практично на всі 100% були чоловіками, а отже, єдиним способом продовження роду для них залишалися шлюби з місцевими: уже в острозькому інвентарі від 1621 року трапляються типово українські жіночі й чоловічі імена тих часів (Богдана, Наливайко та ін.) із прізвищем Татарчин(а); вочевидь, ішлося уже про місцевих членів татарських родин. Неминуча асиміляція на якомусь етапі спричинялася до того, що певна частина мусульманського населення переходила в християнство; так сталося, наприклад, із дідом відомого українського сходознавця й україніста Агатангела Кримського, який належав до «вихрещених татар».

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ У ГАЛАНТНОМУ СТОЛІТТІ

Дуже цікаво формувалися лінгвістичні особливості цієї татарської спільноти. Уже в XVI–XVII століттях місцеві татари фактично переставали володіти рідною мовою; у той період у всіх сферах життя, окрім релігійних обрядів, котрі відправляли арабською, домінують місцеві мови. Більшість дослідників наголошують, що найуживанішою серед татар-липків була тоді старобілоруська з домішкою полонізмів, для відтворення якої в письмі використовували арабські й перські літери. Утім, 2006 року в науковій розвідці, опублікованій у *Slavonic and Eastern European Review*, американський науковець Андрій Даниленко досить переконливо довів, що принаймні частина давніх татарських текстів була написана «поліським діалектом», тобто своєрідним суржиком білоруської та української мов. Лише у XVIII й XIX століттях волинські татари вже переважно використовували польську, а білоруські — білоруську. Проте в одному з трьох збережених волинських кетабів (як називають писемну спадщину місцевих татар; від арабського «кітаб» — «книга») XIX століття окрім польської лексики звиваються й українізми. До цих кетабів належали Корани, які поряд із арабським текстом часто містили переклади; хамаїли — збірки молитов, різні тексти лікувального характеру; травники, замовляння тощо. В Острозькому історико-краєзнавчому заповіднику є арабський Коран, переписаний 1804 року Мустафою Адамом Алієм; в одній родині, яка походить від ювківецьких татар, зберігся й хамаїл 1870-х років, де міститься переклад українською кількох сур Корану, записаний арабськими літерами.

Полишивши військову функцію надвірної міліції в магнатів (це вже у XVIII столітті стало неактуальним), місцеві татари перетворилися на дрібних землевласників і купців. 1708 року в Острозі, наприклад, діяла якась «пекарня» (про що свідчить міський реєстр), котра виготовляла «придатну до вжитку продукцію», вочевидь, так звану халяльну їжу. Подібні заклади існували й в інших містах Волині. Деякі татари навіть мали кріпаків (аж до 1861 року).

АСИМІЛЯЦІЯ

Після 1792-го, коли за наслідками другого поділу Польщі Волинь опинилась у складі Російської імперії, життя місцевих татар загалом не зазнало суттєвих змін: вони залишалися привілейованою групою населення, а деінде навіть працювали в державних установах (як свідчать документи, російське начальство особливо цінувало їх за байдужість до алкоголю). Не припиняли діяти мечеті; стали тіснішими зв'язки з мусульманами інших регіонів держави, зокрема кримськими й казанськими татарами. Так, у своїх родинах липки читали вже не тільки рукописні арабські Корани, а й друковані, видані в Петербурзі, Казані та Криму; серед збережених ними реліквій трапляється й інша друкована релігійна література, переважно казанського походження. Інше питання, що вже в XIX столітті мало хто з місцевих татар читав тюркськими мовами. Утім, імами мечетей Північно-Західної України, які за імперських часів формально перебували в підпорядкуванні Таврійського духовного магометанського управління, відвідували Крим із метою навчання: не виключено, хтось міг здійснити й такий обов'язок мусульманина, як хадж чи умру, що вже наприкінці XIX століття завдяки розвитку транспорту стало зробити значно легше. Зазвичай прочани відбували морським шляхом з Одеси до Стамбула, а потім, уже переїхавши на спеціальні турецькі суда, прямували через Суецький канал до арабської Джидди.

На початку XX століття на Волині мешкала доволі велика група осіб, що ідентифікували себе як «магометани». За даними першого в Російській імперії перепису населення (1897), у Волинській губернії їх проживало 4703 чоловічої статі й 174 жіночої; 3703 чоловіки та 114 жінок серед них вважали своїми рідними мовами татарську, ще понад 1 тис. — башкирську й чуваську. Ця тендерна диспропорція, ймовірно, пояснюється тим, що значна частка мусульман перебувала тут тимчасово, можливо, з комерційною чи іншою метою. Як наслідок — можна стверджувати, що частка «корінних татар» на Волині не перевищувала кількості осіб («Генеральна опись Волинской губернии», укладений на століття раніше, взагалі подає цифру 90). Попри невелику кількість нащадків татар-липків, що залишилися вірні ісламу, в Острозі та деяких близьких селах іще в 1910-х роках діяли мечеті. Цікаво, що мечеть у Ювківцях за часів Першої світової війни опинилася під пильним наглядом таємної поліції, бо туди прибули татари, які відвідували Османську імперію. Як свідчать документи, збережені в Центральному державному історичному архіві (Київ), влада підозрювала цих «емісарів» у спробі закликати місцевих татар до антиросійського повстання («Переписка с Департаментом полиции помощником начальника управления в уездах о

сборе сведений и установлении наблюдения за членами мусульманской секты: Ждановичем А. Я., Мухлино Ю. А. проживающих в Волинской губ. 19 февраля — 14 июля 1915 г.», шифр Ф. № 1335. Оп. № 31. Д. № 1899).

Останні згадки про діяльність татарських громад (релігійну та культурну) припадають на часи входження частини Волині до складу Польщі, а саме на 1922–1939 роки; у 1936-му іслам навіть здобув «офіційне» визнання Варшави, а мусульманські організації почали отримувати фінансування з

НЕМИНУЧА АСИМІЛЯЦІЯ НА ЯКОМУСЬ ЕТАПІ СПРИЧИНЯЛАСЯ ДО ТОГО, ЩО Певна ЧАСТИНА МУСУЛЬМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПЕРЕХОДИЛА В ХРИСТИЯНСТВО

державного бюджету. Ще в ті роки кладовище в Острозі відвідували татари з Білорусі (зокрема з Мінська та інших міст), які мали тут родичів, але після Другої світової війни їхній слід губиться. На сьогодні від колись великих громад залишилися тільки окремі представники, інші фактично були асимільовані й в абсолютній більшості втратили свою первинну релігійну та культурну ідентичність. Хочеться сподіватися, що колись ця тема зацікавить не тільки окремих ентузіастів, а і якийсь солідний науковий проект, підсумком якого стане реальний чи бодай цифровий музей історії та культури волинських татар. ■

Тигрові надії

Катерина Барабаш

Роттердамський фестиваль знову згадував про Олега Сенцова

Кіно без лоску. Неформальна, демократична атмосфера — одна з ознак Роттердамського фестивалю

Роттердамський кінофестиваль — єдиний із великих міжнародних кінооглядів, що був заснований за ініціативою не «згори», а від сінєфільських «низів». 1975 року його придумав кінокритик Губерт Бальс, щоб зібрати на одному майданчику найцікавіші, найсміливіші й найбільш новаторські фільми, причому переважно з азіських країн. Тоді ще не народився «феномен китайського кіно», Європа не надто акцентувала увагу на кінематографі Гонконгу, а про тайландське кіномистецтво майже не знали навіть найдосвідченіші фахівці. Роттердам почав поступово підтягувати фільми з країн, що не претендують на звання кінодержав.

Може, саме цьому народженню «з низів» і зобов'язаний знаменитий нині кінофорум своєю винятковою демократичністю. Тут, на відміну від його старших побратимів, не знають аніякісенької ієрархії серед акредитованих, тут на бейджах немає жодних розпізнавальних знаків: «преса», «гість», «індустрія». Якщо вже тебе запросили, то ти дорогий і жаданий гість. Ієрархію нехай відточують монстри на кшталт Канн чи Берліна. Тому, на противагу тим-таки Каннам, де крок управо чи вліво карається грізними викриками охоронців, в Роттердамі до пізньої ночі гудуть загальні веселі посиденьки з неодмінними прокльонами на адресу голлівудської продукції, яку штампують ділки, що ну геть нічого не тямлять

у мистецтві. Градус проклять прямо пропорційний кількості порожніх пивних кухлів, тому ранні покази, о дев'ятій, — доля лише найдисциплінованиших.

До Роттердама приїжджають тільки по одне — кіно. Тут нікому немає діла до голлівудських зірок — тих, заради яких мокнуть під дощем роззяви у Берліні й ноцують під пальмами напередодні крутих прем'єр візитери Канна. Ніякому Дікапріо й їже з ним сюди ліпше не потикатися: їх тут можуть просто не помітити. Зате не дадуть проходу якомусь молодому маловідомому юному талантові, що зумів заговорити новою кіновою.

Одним із найяскравіших фільмів Роттердамського фестивалю, що відбувся, несподівано для багатьох стала «Чума в аулі Каратас» казахського режисера Адільхана Єржанова. Це історія про те, як у селі хворіє 90% населення, згідно із запевненнями місцевої влади, на грип. На боротьбу із грипом кинута величезні гроші, однак приїжджі лікарі доходять висновку, що це різновид чуми. При цьому все населення аулу включно з начальством відмовляється погодитися, що зараза куди страшніша за ту, якої очікували. Знятий у жанрі злої антиутопії фільм увібрив у себе і брехтівську умовність, і страшні мотиви робіт Гойї, і ознаки злободенної сатири. Звісно, мало надій, що молодий казахський режисер стане зіркою на пострадянських теренах (не вельми-бо тут цінують спроби

поспілкуватись із глядачем непростю кіномовою), але принаймні професіонали ім'я Єржанова тепер знатимуть. І це вже величезна справа.

Або, наприклад, інший герой цього ж таки Роттердамського фестивалю — режисер-дебютант із Таїланду Прабда Юн, відомий завдяки сценарію картини «Останнє життя у Всесвіті». Його конкурсна кінокартина «Мотель Міст» розповідає про юнака, схиленого на спілкуванні з інопланетянами, котрий шукає контакту з ними в номері задріпаного придорожнього готелю. Доки він готується до зустрічі з прибульцями, за стіною, в сусідньому номері, літній педофіл схиляє до розваг школярку, мимоволі проголошуючи другорядність будь-яких космічних устремлень. Сумний гумор, сатира на сучасне пересичене суспільство, уважний погляд на людські вади — все це накладається на блискучу, гостру авторську мову. І розумієш: усі теми давно порушені й заявлені, все сказано, тепер черга не за змістом, а за інтонаціями, за вмінням розповісти про старе по-новому.

Певно, найбільшим відкриттям цього року в Роттердамі стало остаточне закріплення Латинської Америки як головної надії світового кіно. Те, що свіжі вітри дмуть звідти, з боку «палаючого континенту», відчутно давно, але нинішній Роттердам — швидше за все, навмисне — на цьому наголосив, спрогнозувавши підвищений інтерес до кінематографа згаданого регіону.

Ось, наприклад, фільм парагвайського режисера Пабло Ламара «Остання земля», знятий без жодного слова і з єдиним героєм у кадрі. Відсотків 80 екранного часу перед нами — близьким планом посичене зморшками, обвітрене обличчя старого селянина. У нього щойно померла дружина, з якою вони прожили відлюдниками в джунглях невідь-скільки років. І впродовж усього кінотвору герой готується до прощання з коханою: обмиває тіло, рие могилу, сидить перед небіжчицею, блукає джунглями. Він весь час один. Але чому в глядача з'являється й не зникає до кінця відчуття світлої надії? А річ у тому, що режисер зумів за допомогою звукового тла створити враження єднання і героя, і аудиторії з природою, із цілим Всесвітом. Такі, здавалося б, прості прийоми, як зйомка джунглів і диму над хатиною з неба, використання переливів пташиного співу, шарудіння листя і скрипу дерев, народжують чітке розуміння: ніхто не самотній, кожна людина — частина космосу, його піщинка і його герой. Хай і невибаглива, мовчазна, але така життєва філософія будується на віртуозному володінні постановника сучасними засобами.

Приблизно ті самі відчуття залишаються й від іншого безмовного фільму — «Темний звір» колумбійця Феліпе Герреро. Трагічна історія трьох жінок, які опинилися в епіцентрі громадянської війни з усіма супутніми їй кривавими жахами, теж супроводжується продуманим звуковим рядом: щебетанням птахів, крапанням дощу, бурмотінням радіоприймача. І глядач звідкись знову знає: скоро трагедія розчиниться в природному спокої, все закінчиться, все буде добре.

Це характерне для латиноамериканського кіно бачення світу і людини в ньому (простори Південної Америки, неозорі джунглі Амазонії, де ще збереглися племена, що не пізнали цивілізації) активно підживлює мізки тамтешніх режисерів.

Однією з головних подій фестивалю стала стрічка колумбійця Сіро Герри «Обійми змія», номінована

на «Оскар» у категорії «Найкращий фільм іноземною мовою». Тут незайману амазонську цивілізацію вміщено в контекст іншої, європейської — напористої, агресивної. Фільм розповідає про стосунки приїжджих учених з амазонським шаманом, останнім представником зниклого народу. Він залишився один, але від цього ще сильніше почувається частиною природи — єдиної сили, що здатна протистояти вторгненню іншої — ворожій, освіченої, енергійної.

Будь-яке авторське кіно так чи так досліджує самотність людини. Інакше й бути не може: тільки сам на сам зі світом людські ресурси можуть генерувати енергію, думку, цікаву дослідникові душу. Однак якщо для латиноамериканських режисерів самотність людини стає сходинкою до нових висот, до пізнання себе і свого місця в космосі, то європейцю вона бачиться катастрофою. Ось, наприклад, нідерландський фільм «Майбутнє історії». Герой цієї кінороботи утрачає пам'ять після нападу бандитів і травми черепа. Намагаючись знайти себе, він вирушає в подорож Європою, але знаходить натомість лише нову самотність, розгубленість, страх інших перед сьогоденням і майбутнім. Навіть збившись у натовп, люди залишаються втраченими, і навіть разом їм не врятуватися. Такий-от кінематографічний «присмерк Європи».

НАЙБІЛЬШИМ ВІДКРИТТЯМ ЦЬОГО РОКУ В РОТТЕРДАМІ СТАЛО ОСТАТОЧНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ ЯК ГОЛОВНОЇ НАДІЇ СВІТОВОГО КІНО

Але світла все одно хочеться. 2015-го кінофорум уже в перший день поширив вимогу звільнити Олега Сенцова й на знак солідарності кілька разів показав його фільм «Гамер», що переміг тут кілька років тому. Відозви з усміхненим обличчям режисера можна було бачити на кожному кроці, навіть поза фестивальною територією в місті були розвішані портрети українського кіномитця. Тоді ж такої Роттердам запросив на фестиваль Надєжду Тококоннікову та Марію Альохіну — їхня розмова з публікою після показу фільму «Pussy проти Путіна» тривала кілька годин. Цього року пасіонарності в правозахисній царині поменшало: до вивертів кремлівської влади починають звикати. Торік навіть продавці в крамниці, зачувши російську мову, починали емоційно обговорювати збитий Boeing, і в погляді відчувалась образа. Нині цього вже немає. Про Сенцова тут згадала тільки одна людина — режисер із РФ Василій Сігарев, який приїхав представляти свій фільм «Країна ОЗ», страшну й смішну замальовку моралі нинішньої Росії. Він вийшов на сцену у футболці з портретом Сенцова й заявив, що про Олега треба говорити, говорити й говорити. Ну хоч це...

А головну нагороду Роттердама — «Тигра» — дістав дуже милий, сумний фільм іранського емігранта в США Бабака Джалалі «Радіомрії» про маленьку радіостудію в Сан-Франциско, яку заснували іранці, щоб їхні земляки в Сполучених Штатах не розчинились у новій культурі. Мрії залишаються мріями, і, мабуть, саме їм випало стати головними супутниками новочасної самотності. ■

Трейлери дивитися тут:

«Мотель Міст»

«Остання земля»

«Темний звір»

Русотуристоїдентофобія

Богдан Логвиненко

Як українцеві уникнути ототожнень із «руським міром» за кордоном

У швидкісному човні в Таїланді на борту купа цікавих і різноманітних людей навколо. Усі вони пристойно вдягнені й усміхаються. Величезна арабська сім'я, поміж якої я сів, теж видається щасливою та радісною. Жінки в паранджі передають через мої руки дитину, я сиджу між ними. Навпроти влаштувалася дуже хрестоматійна сімейка. Татусь зі страшними наколками між пальцями, єдиний пасажир без футболки й у шортах, які дуже нагадують смугасті труси-сімейки. На пузі в нього висить хрест, не просто хрест, а ціле хреститище! Мамуля в жакливій блузці й окулярах-мухах, кривиться, і дочка, яка теж не дуже виділяється життєрадісністю чи цікавістю, схоже, що вона не могла народитися папайєю з яблуни. Я лише час від часу кидаю на них свій погляд, але намагаюся не дивитися вперед. Жодного контакту, жодної зацікавленості. Тільки по боках, аби не навпроти. Я абсолютно впевнений, з якої вони країни, але про штампки стараюся не думати. Вони дивляться на всіх із претензією, вони й самі відчують, здається, свою інакшість, але сприймають її, схоже, як вищість. І разом із тим а що ж іще лишається? Родина французів по-сусідству з ними з усмішкою й зацікавленням розглядає пузо, хрест, труси, блузку мамини-дочки й усю цю еkleктику.

І ось ми виходимо з човна. Вони, звісно, пробиваються на корму, щоб швидше зістрибнути, їх навряд чи напружує так сам факт переїзду, як купа цих щасливих своїм відпочинком людей. Пробиваються без «ексклюзів», наступаючи іншим пасажиром на ноги, і зрештою всі змушені спостерігати, як три тіла вилазять із човна, мов Путін із коня. Тут, на березі, вже чекає невеличкий фуршет: печиво, тортки й фрукти. Не помічати сімейку вже стає неможливо. Вони одразу ж рвуться до столу з наїдками, а я думаю про те, щоб трохи пожартувати й порівняти оцей паром із тим, що в Керчі, де люди гризуть одне одного, щоб потрапити на борт, і стоять у кілометрових чергах, але стримуюся. Намагаюся себе не видати, роль спостерігача в цьому випадку куди вигідніша, тим більше що я зовсім не схожий на представника їхнього «міра» і їхньої країни. Я теж підходжу до печиво. Трое, що були навпроти, стоять переді мною мовчки. Всі навколо говорять, сміються й радіють життю, але вони насуплені. Може, у них щось сталося, може, переживають світове падіння ціни на нафту чи газ, але я знову намагаюся не думати, з якої вони країни, намагаюся не розглядати їх, не дивитися навіть у їхній бік. Зрештою, за всю поїздку ці люди не вимовили жодного слова. У них були дуже невдоволені життям обличчя. Вони так красномовно дивилися на всіх цих щасливих мандрівників, що так чи інакше висновки для себе я вже зробив. І тут дочка чистою солов'їною видає: «Мамо, будете плячок?».

Тоді я вперше подумав про фобію, до якої і сам мав уже стосунок. Фобію, що не спонукала мене познайомитися з милими співгромадянами, які на таку фобію абсолютно точно не страждають. Русотуристоїдентофобію. Отже, що це? Русофобія — страх перед будь-чим російським. Русотуристофобія — страх зустріти російських туристів за кордоном. Приміром, у деяких регіонах Азії, донедавна в Єгипті чи Туреччині з цих мандрівників зазвичай знімають три шкури. Це здебільшого саме такі пузаті мужички зі своїми дамами й хрестами. Їх відверто не люблять. Їх не люблять і в деяких країнах Близького Сходу, особливо після того, як «Новоросія» змінилася проектом «Новосирія». Бути в середовищі російських туристів — означає викликати й до себе певне ставлення. Але з цього народжується ще один страх, якого не уникнути нам, вихідцям із тюрми народів. Він називається русотуристоїдентофобія.

Коли нація живе все ще на зорі XIX століття, виправдовуючи свою могутність не науковими досягненнями, а імперськими війнами, і потураючи цареві своєму, його масткам та багатствам, складно зрозуміти світ інший, навіть нескінченну кількість разів відвідавши його. Відвідати по-справжньому за такої розстановки сил можна лише на танках, тоді й сатисфакція від візиту максимальна. Можна навчитися користуватися айфонами, але так і не зрозуміти, чому не варто на них читати «Московський комсомолец», якщо айфони вже є, а комсомольців давно немає.

Російських туристів бояться в багатьох регіонах. І самі росіяни, і безліч українців намагаються не зливатися з цією масою русотуристів.

Русотуристоїдентофобія — це, скажімо, коли ти зі знайомими в Європі, де можуть зрозуміти російську, переходиш на англійську. У Польщі — на польську. У Чехії — на чеську. Краще говорити неправильно і з помилками, ніж говорити російською. У Чехії до цього, приміром, уже звикли. Вони знають: це або прибалти, або українці.

На русотуристоїдентофобію страждають навіть поляки, чехи й хорвати, яких в Азії іноді сприймають за російських туристів й деруть із них три шкури.

Русотуристоїдентофобія — це коли ти довго пояснюєш своїм знайомим зі Шрі-Ланки й Таїланду, які в житті бачили й комунікували з великою кількістю неприємних персонажів із голим торсом і незадоволеним поглядом у публічному місці, що ти пишеш у Facebook інакше трохи, що в тебе є особливі символи «ї», «є», «г», і витрачаєш на це справді досить багато часу, на свою фобію, на страх бути зарахованим до «русміра».

Русотуристоїдентофобія — це коли твої індонезійські друзі чують, як ти розмовляєш українською чи російською, і кажуть: «О, ти говориш просто як «Маша і медведь!». І ти починаєш нову роз'яснювальну

роботу, а про себе думаєш, яка ж ця «Маша і медведь» до біса популярна в Азії й серед усіх верств населення. І коли ж нарешті наш невеличкий світ випустить хоча б одну якісну серію хоча б чогось, за допомогою чого можна було б ідентифікувати Україну для світу.

Русотуристоїдентофобія — це коли ви змушені з кимось говорити за кордоном російською і свідомо уникаєте відомих усім місцевим слів — ідентифікаторів мови. Приміром, «да», «спасибо», «пожалуйста», «собака», «давай», «хорошо». Коли намагаєтесь приховати мову, якою насправді говорите.

Або зустрічаєш подружжя в Пномпені, столиці Камбоджі. На вигляд наші. Зазвичай не розмовляєш із тими, хто схожий на наших, за кордоном, бо може бути русотуристо. Але тут дівчина свердлить тебе очима, і просто треба щось сказати. «Where are you from?» — питаєш, поки її хлопець відійшов. «Из Азербайджана, муж из России, но мы живем в Германии много лет». «Понятно», — кажу я. «А ты?» «Из Украины», — відповідаю. «А я вообще-то тоже из Украины. Из Ровно». І тут раптово приходить чоловік, і вони миттю зникають, а ти сидиш і думаєш: невже важко сказати, що ти з України, а чоловік із Росії? Звісно, війна, все таке, але ж навіть так боятися?

На русоїдентофобію насправді страждають навіть росіяни. На Тогeanських островах в Індонезії хлопець каже: «I'm from Prague». І ти починаєш із ним розмовляти чеською, думаєш: о, круто, чех, можна попрактикувати чеську. А він дивиться з величезним знаком запитання на обличчі й відповідає англійською, що чеською не говорить, а потім додає: «Ну взагалі-то я з Москви, але ось уже два роки в Празі».

Самі росіяни часто за кордоном страждають на русоїдентофобію, вони кажуть: «Я з Росії, але живу вже дуже давно в Парижі — Лондоні — Берліні — Празі». При цьому дуже давно — зазвичай кілька років, і за ці кілька років їм уже дали зрозуміти, що краще не казати одразу, звідки ти. Симптоматичне виправдання своєї національності. Чомусь я ніколи не зустрічав німця, який каже, що він «німець, але давно живе в Австрії». Німець — це німець. Жодних «але». Можливо, у середині 1940-х вони мали схожу ідентофобію. Для багатьох у ліберальних країнах сказати, що ти з Росії, — це як зізнатися в тому, що не вмєєш читати й писати. Або одразу ж маєш виправдовуватися, що лінію «партії» не підтримуєш, просто там народився. За кордоном страшно сьогодні бути українцем у середовищі «руського міра», зате можна пишатися цим у будь-якому іншому середовищі. Але росіянам тепер соромно бути практично в будь-якому, крім хіба що пострадянських, північнокорейського, китайського, в'єтнамського, ну й венесуельського.

Останні два роки стало дуже легко ідентифікувати адепта «руського міра». Варто лише відповісти на запитання, звідки ти: «Київська хунта», і спостерігати за реакцією. Далі можна вже й не говорити в більшості випадків. Ходити у футболці з прапором і тризубом — це теж тепер зазвичай означає уникати будь-яких розмов із росіянами, за винятком місць їх великої концентрації. А таких місць за останній рік значно поменшало: Єгипет і Туреччина зникли з російських туристичних агенцій, і московські офіс-менеджери полетіли в ще більший кількості окупувати пляжі дешевого Таїланду, Шрі-Ланки тощо.

ФОТО: REUTERS

Система «свій — чужий». Перша заповідь: не уподібнюватися російським туристам зовні

До речі, характерною особливістю русотуристо є неймовірний інтерес до пляжів і практично цілковита відсутність зацікавлення у всьому іншому. Мій друг малайзієць, що вчився у Слов'янську і вже 10 років працює гідом, якось розказував: «Я в джунглях у Малайзії навіть ніколи не був. Уявляєш? Я звідси, але ніколи не був. Знаєш чому? Бо росіянам не потрібні джунглі чи парки. Їм не треба ходити й щось дивитися. Для них головне — пляжі й просто там зависати. Я завжди кажу: немає пляжу — немає бізнесу». І справді, якщо подивитися на мапу, «російські» міста та курорти — це узбережжя Балі, Шрі-Ланки, Таїланду, Греції, Кіпру, Чорногорії та Хорватії, Іспанії і Таїланду, В'єтнаму й Камбоджі. Крим — це теж виключно пляж для типового туриста з Росії.

Ще одна особливість російського туриста — бажання змінити колір шкіри. Це статус і показник того, що клерк, який працював цілий рік, з'їздив на море, там була хороша погода й усе було «люкс». В індонезійців, приміром, шок, коли вони бачать, що білі загоряють. Бо вони намагаються відбілити свою шкіру, роблять пластичні операції, всі гелі для душу в Індонезії «відбілюючі». У постсвоку ж усе навпаки: всіх чомусь дуже лякає, приміром, зміна поглядів чи статі, але колір шкіри обов'язково треба поміняти раз на рік — це закон. «А он та парагалі не загоряла!» — люблять обговорювати інших іноземців на пляжах між собою російські тітоньки. «Що вони робили? У готелі сиділи? Нащо сюди приїхали?» Щире нерозуміння.

Наші східні сусіди все більше відрізняються від нас не за мовою. У період ура-патріотизму там дедалі більше «двоголових» наколок, їх усе менше сприймають інші іноземні туристи, тож вони стають злішими, а ми все більше відштовхуємося від цього світу та його ідеалів, тому ще трішки — і про русотуристоїдентофобію можна буде забути. ■

«Ошибка № 3»

ОНУХ

Громадянське суспільство в Україні почувається добре й захищає своє право формувати публічні дискурси. У ЗМІ, зокрема в онлайн-медіа, повно пропозицій, контрпропозицій і просто позицій. Недавно «Українська правда» опублікувала статтю «Системный сбой: 3 ошибки, которые не дают культуре развиваться», присвячену проблемам функціонування культури в Україні, її автори Ольга Балашова, Лизавета Герман і Марія Ланько. Стаття складається із трьох розділів, де подано аналіз помилок, які сталися їй, на думку авторок, «не дають культурі розвиватися».

«Ошибка №3: забыть нельзя вспомнить, или чем заменят серп-и-молоты на фасадах домов (и в головах граждан)?» надто зацікавила мене, бо ж ідеться про процес декомунізації, про яку багато розмовляють і яку навіть трошки здійснюють. Авторки, осмислюючи проблематичність ліквідації символів советської іконосфери, починають свій аргумент так:

«Процесс декоммунизации – долгоиграющая негативная тенденция культурного процесса, мгновенные последствия которой видны невооруженным взглядом уже сейчас, а вот долгосрочные еще только предстоит осмыслить».

Гм, десь недавно я бачив, здається, в газеті The Moscow Times за підписом Matthew Kupfer, таку саму аргументацію:

«Декомунізація—надміру дорогий і непрактичний захід за умов мало не повного занепаду української економіки. Проголошення советських символів незаконними зумовлює необхідність швидко ліквідувати їх, що видається не дуже реальним у країні, де повно викликів, які потребують коштів».

Інакше кажучи, The Moscow Times намагається втовмачити нам, що декомунізація передчасна, бо ж є важливіші справи, якими слід опікуватися: війна, біда, корупція, занепад економіки тощо. Авторки «Ошибок» не тільки притримуються такої думки, а й відверто намагаються довести, що звільнення від радянської символіки може бути шкідливим. Однак вони мають і певні пропозиції, що варто зробити в цій прикрій ситуації:

«На что можно было бы потратить огромные деньги, которые, вероятно, будут выделены на сложный демонтаж герба СССР со щита Родины-Матери? На современную, оснащенную и критически выстроенную историческую экспозицию об Украине в XX веке? На грантовую программу для поддержки художников, которые уже давно работают с темами советского наследия и формирования постсоветской идентичности? Или хотя бы на скромные таблички перед советскими городскими объектами, которые объективно разъясняли бы их историческое значение и художественную ценность?»

Надто мене потішили «скромні таблички», які пояснювали б (певно, об'єктивно) «історичне значення і художню цінність». Це очевидна спроба розмивання й поділу на «вигідні частки» процесу,

який мав початися чверть століття тому. І вона приголомшує тим більше, що авторки—молоді особи, освічені й не позбавлені досвіду, але на певному рівні їхніх роздумів таки з'явилось міркування, що розкриває основу, на якій вони будують свою оповідь:

«Декоммунизация, как разруха в незабвенной повести Булгакова, – прежде всего в головах. Демонтаж памятников вождям и мемориальных таблиц второстепенным героям октябрьской революции, имена которых давно уже стали абстракцией, не помешают немалой доле населения страны продолжать думать по-советски». Для мільйонів людей, для жертв комуністичної химери «другорядні герої революції» аж ніяк не абстракція, бо, власне, саме вони відповідали за першорядну реалізацію кривавої утопії. Не можна применшувати нелюд-

НЕ МОЖНА ПРИМЕНШУВАТИ НЕЛЮДСЬКІСТЬ КОМУНІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ, ВДАЮЧИСЬ ДО ТВЕРДЖЕНЬ ПРО «ХУДОЖНІ ЦІННОСТІ»

ськість комуністичної системи, вдаючись до тверджень про «художні цінності». Художня цінність, як учили класики, суспільне явлення, а не абсолютне буття, і про це теж інколи треба пам'ятати, надто історикам мистецтва. Крім того, варто подумати, в ім'я чого ми прагнемо зробити банальним, висміяти, а відтак і торпедувати процес декомунізації. Тут не зарадить надягання маски толерантного ліберала, бо, як і кожна маска, вона приховує наш неспокій та душевний розрив, одне слово, «заховані в шафі прикрі таємниці». За приклад декомунізації в такому, власне, стилі може правити запроваджена міськрадою Дніпропетровська нова етимологія назви міста: дотеперішнього комуністичного патрона Петровського замінили на св. Петра. Таку дію залежно від уподобань можна розглядати як: а) концептуальну акцію в дусі британського гурту Art & Language (це для любителів «мистецтва»); б) приклад магічної дії в советському стилі; в) ідею, живцем перейняту в Орвелла. А втім, не годиться передчасно складати руки, треба спокійно й наполегливо ставати лицем до нашої/не нашої історії.

Нехай розрадою в цій непротій ситуації будуть слова відомого політолога, професора Алекса Мотіля, що написав у журналі Foreign Affairs: «Розлучення з минулим буде сповнене напруження й суперечок, але полеміка—дух демократії, і жива публічна дискусія тільки зміцнить свободу й верховенство права в Україні, посприє прагненню збудувати вільне, толерантне й відкрите суспільство».

Декомунізація—необхідний рух у цьому напрямку. Декомунізація не **ПОМИЛКА**, **ПОМИЛКА** у вигляді комунізму вже була. ■

К Н И Г А Р Н Я

15–20 лютого 2016 року чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

- 15 лютого, 18:00** — презентація книжки сучасної прози про УПА «Лісові хлопці». Спільно з літературною агенцією Discursus.
- 17 лютого, 18:30** — «Що є дорога(?)». Дискусія в межах презентації книжки Олени Сом-Сердюкової «Дорожні знаки». Спільно з видавництвом «Ніка-Центр». Учасники: Олена Сом-Сердюкова, Діана Клочко, Михайло Собуцький, Ольга Петрова.
- 18 лютого, 18:00** — презентація роману Івана Корсака «Запізніле кохання Миклухо-Макля». Спільно з видавництвом «Ярославів Вал».
- 19 лютого, 18:30** — до Дня рідної мови: лекція професора Міхаеля Мозера (Австрія) на тему «Нові причинки до історії української мови» та розмова про однойменну книжку.

Київ (вул. Спаська, 5):

- 15 лютого, 18:30** — презентація книжки Юлії Смаль «Хто повірить Елеонорі Чайці?». Спільно з видавництвом «Брайт Стар Паблішинг».
- 17 лютого, 18:30** — творчий вечір поета Миколи Слюсаревського. Спільно з видавництвом «Самміт-Книга».

Львів (просп. Свободи, 7):

- 16 лютого, 18:00** — презентація книжки сучасної прози про УПА «Лісові хлопці». Спільно з літературною агенцією Discursus.
- 18 лютого, 18:30** — BOOK-DATING. Обговорення книжок, які читаємо, з усіма охочими. Спільно з ГО «Мозаїка».
- 19 лютого, 18:30** — до Дня рідної мови. Чистослів'я: робітня з творення українських відповідників до запозичень.
- 20 лютого, 14:00** — дитяча субота. Майстер-клас із малювання коміксів про Мумі-тролів. Спільно з видавництвом «Основи».

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

- 16 лютого, 18:30** — проект «Війна». Історії з передової за участю бійців батальйону «Дніпро-1».
- 17 лютого, 18:30** — Конкурс молодого поета: обрання лауреатів.
- 18 лютого, 19:00** — Чеський четвер: перегляд короткометражок виробництва ЧР (2013–2014) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром.
- 19 лютого, 18:30** — презентація книжки Валерія Макеєва «100 днів полону, або Позивний «911».
- 20 лютого, 13:00** — дитяча субота: Марафон казок та майстер-клас для дітей віком 7+.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

- 18 лютого, 18:00** — презентація книжки Тетяни Терен «REСвізити. Антологія письменницьких голосів». Модерує Олександр Вешелені. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Харків (вул. Сумська, 3):

- 16 лютого, 18:30** — дискусія «Кіберпанк у літературі». Учасники: Олег Шинкаренко, Андрій Войницький. Модерує Тетяна Трофименко.
- 17 лютого, 18:00** — презентація книжки «АД 242. Історія мужності, братерства та самопожертви». Учасники: журналісти «Радіо Свобода» Ірина Штогрін, Володимир Носков, Анатолій Мажора, оборонець Донецького аеропорту Вадим Довгорул. Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».
- 18 лютого, 19:00** — англійський тренінг «25 навичок, які ви можете опанувати». Виступає Джон Ланґ.
- 19 лютого, 18:30** — презентація книжки Тетяни Терен «REСвізити. Антологія письменницьких голосів». Учасники: Тетяна Терен, Сергій Жадан, Філіп Дикань. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

- 16 лютого, 18:00** — презентація книжки сучасної прози про УПА «Лісові хлопці». Спільно з літературною агенцією Discursus.
- 17 лютого, 18:00** — проект «Війна». «Революція гідності, військові дії на Сході та їх відображення у свідомості громадян сьогодні». Розмова з письменницею, громадською діячкою та волонтеркою Лілією Мусіхіною.
- 18 лютого, 18:00** — проект «Протиотрута». Розмова з письменницею та літературним критиком Тетяною Дігай про тернопільський літературний феномен.
- 19 лютого, 18:00** — п'ять років Книгарні «Є» в Тернополі! Презентація діяльності та «Читання про читання».

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

- 17 лютого, 18:00** — проект «Дім. Зміни». «Нова поліція = безпечний Луцьк?» Розмова з поліцейськими Сергієм Мерчуком та Володимиром Галишиним. Модерує Анна Луцюк.
- 19 лютого, 17:00** — презентація романів-фентезі Оршулі Фариняк. Модерує Анна Луцюк. Спільно з видавництвом «Твердиня».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

- 16 лютого, 18:00** — КОЛО КНИЖКИ з підлітками. Обговорення роману Джерома Девіда Селінджера «Ловець у житі».
- 17 лютого, 18:00** — презентація сучасної прози про УПА «Лісові хлопці». Спільно з літературною агенцією Discursus. Учасники: Василь Бабій, Антоніна Ряховська. Модерує Василь Карп'юк.

Інформаційний партнер

У К Р А І Н С Ь К И Й
Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Бізнес за окупації

Роман Герасименко

Серед представників середнього класу, що мешкали в Криму, було набагато менше тих, хто бажав вступити до Росії, ніж серед пенсіонерів чи пролетаріїв. Усе ж такі підприємці й значна частина освічених людей усвідомлювали, що їхнє життя в «рідній гавані» кращим не буде. Так і сталося.

Для кримчан було справжнім шоком, що в Російській Федерації закони значно менш сприятливі для малого бізнесу, ніж в Україні, а корупція та бюрократія присутні ще в більших масштабах. Додайте до цього міжнародні санкції, перебої з поставками товарів і матеріалів з України, нестабільне електропостачання, зниження купівельної спроможності населення, зменшення кількості туристів та необхідність отримання російських дозвільних документів — ось неповний перелік додаткових труднощів, із якими зіткнулися ті, хто мав бізнес у Криму. Підприємства найбільших українських олігархів лишилися недоторканими, і вони працюють, як і раніше, а тим бізнесменам, чиє майно та активи окупаційна влада Криму не націоналізувала, як, наприклад, Коломойському, довелося пристосовуватися до нових умов.

Найбільше «не пощастило» підприємцям, які займалися роздрібною торгівлею чи здавали житло відпочивальникам. Якщо підприємець має невелику крамницю «24 години», яка торгує алкоголем, цигарками та харчами, то йому для продовження діяльності за російської влади необхідно було отримати ліцензію на торгівлю лікєро-горілчаними виробами. Годі й казати, що це потребувало чималих коштів та кілька місяців часу. Не всі торгівці встигли її отримати навіть до кінця 2014 року. Крім того, у Росії заборонено торгувати горілкою, вином і коньяком із великих скляних діжок на розлив у звичайних магазинах, тому підприємцям довелося взагалі згорнути цей

рід діяльності. Також у РФ не можна продавати алкоголь після десятої вечора. Навіть пиво. Тепер у Криму живуть як за часів антиалкогольної кампанії Горбачова: після десятої вечора всі горілчані магазини замість горілки торгують настоянкою глоду та різноманітними лосьйонами. Вони розкуюються ящиками. Для потреб росіян навіть спеціальні лосьйони, приємніші для пиття. Наприклад, «Пшеничний» за своїм складом — звичайна горілка, байдуже, що він у стограмовій пляшці з написом «тільки для зовнішнього споживання» на етикетці. Хоча, за словами продавців, деякі з них шкідливі для здоров'я: багато любителів настоянки глоду не пережили навіть першого року російської окупації. За таких умов підприємливі громадяни вигадали новий вид бізнесу: вони купують алкоголь вдень і розвозять його по домівках після десятої вечора. Крім того, у Росії заборонено торгувати лікєро-горілчаними виробами на зупинках громадського транспорту, внаслідок чого власникам призупинкових павільйонів довелося закритися, адже лише на хот-догах та каві неможливо вийти на рівень рентабельності. А деякі відбудували на зупинках повноцінні магазини! Російська держава створює незручності для споживачів на кожному кроці. Наприклад, продавцям тепер доводиться затуляти полиці з цигарками штормками чи щитками, адже відкриті вітрини, на думку російських законодавців, пропагують куріння! Тепер охочим купити цигарки доводиться випитувати в продавців, чи є та або інша марка в продажу. Іноді доводиться відстоювати чергу тільки для того, щоб дізнатися, що потрібних цигарок у продажу немає.

Власникам приватних готелів також непросто. Кількість туристів, які їдуть у Крим, значно впала. Адже крім того, що доїхати тепер значно складніше, то ще й ціни на все не менші, навіть більші, ніж «на материк». Одна москвичка зі здивуванням розповідала, що кримське вино та фрукти на півострові дорожчі, ніж у Москві. Незважаючи на явне падіння галузі, російські податківці повні рішучості области податками здачу житла в сезон.

За таких умов багатьом підприємцям доводиться згорнути бізнес. Закриті магазини та офіси з написами «АРЕНДА» в чорних вікнах стали ознакою нового часу в кримських містах. Навіть ті, хто підтримував «руську весну», зараз вже усвідомлюють, що в Криму проводиться цілеспрямована політика зачищення півострова від місцевого бізнесу. Найяскравіший приклад — власник ялтинського зоопарку «Казка» Олег Зубков, який навесні 2014-го возив харчі «самооборонцям» на блокпости, а взимку 2015-го вже заявив про намір перенести бізнес до Європи, бо Крим перетворився на гетто.

Тому якщо колись Крим і повернеться в Україну, то він буде територією, населеною лише пенсіонерами та військовими, а весь бізнес там буде представлений виключно підприємствами та установами великих російських і проросійських олігархів. ■

У гості додому

Яна Вікторова

Настрій нагадає чорнильну пляму: межі розмиті й губляться. Учора бачилася з подругою. Вона приїхала з Краснодару провідати всіх нас, свою квартиру й місто. Везла всім замовлення: ліки й каву. І категорично відмовлялася від грошей за них.

Каже, стрес від побаченого тривав тільки перші два дні — потім звикаєш. Шокувала квартиру, у якій ніхто не живе від літа 2014-го: шар пилюки на всьому, брудні штори й заіржавілі крани. Воду цідила по краплині, чи то в їхньому помешканні так, чи то так подають. До сліз зворушили розгорнута книжка на тумбочці (читала перед від'їздом) і тюбик із засохлим лаком для нігтів під настільною лампою. Місто вразило супермаркетами. Думала, у торговому центрі відкрили зручну крамничку «Експрес» відразу біля входу, а виявилось, що то залишки колись величезного магазину, який займав до війни весь цокольний поверх.

А ще в одному супермаркеті заблукала. Охоронець водночас зважував лимони й говорив у рацію, приймальниця сумок (уже зовсім не приймальниця) фасувала яйця в камери схову, а моя подруга стояла поруч в очікуванні, доки візьмуть її сумку, як раніше, або принаймні звернуть на неї увагу. Довго не могла второпати, що входом став вихід, а звичного старого входу давно немає, бо зменшено територію магазину. А потім заблукала в тьмяному світлі між затягнутих плівкою стелажів та пари робочих кас — раніше їх було одинадцять. Моя подруга почувалася вкрай незручно, тикаючись між цих двох сосон у сутінках і боячись образити персонал. Ми ж бо звикли, знаємо, що так тепер повсюди. Питаю, чи була в торговому центрі «Россия» (у самому центрі Луганська). Ніякові: «Досить із мене вражень». Вагається, тут дім, друзі...

Рвалася сюди, до нас, щоб доторкнутися до спогадів і міста дитинства. Казала чоловікові: «Їду по речі». А відчинила шафу — і речі не потрібні, навчилася вже обходитися багато без чого, а щось уже купили за ці півтора року. Нічого брати. Та й ми, її спогади, якісь утрачені й безглузді. Спішила сюди по тепло, а ми чекаємо, щоб нас обігріли й пожаліли, бодай просто поглядом. Чванимось як можемо, мовляв, усе не так уже й погано, звикли. Вона каже, що майже ніхто з нас і не скаржиться. І майже всі повально запитують: «Я тобі не завдав прикрощів?». Ніби ми прохачі, які бояться мати жалюгідний вигляд. Вона втішає: «Ціни в Краснодарі й Луганську однакові. Зарплати тільки різні. Як ви живете на них?

Невже вистачає однієї, щоб вижити? Хоча ось піца в кафе у вас дешевша». Сказала й зніяковіла. Розуміє, що ми там не буваємо. І це для нас зовсім не показник, ніби тут усе нормально.

Учора трапився казус. Ми пили вино під низьким абажуром нашої затишної кухні, і раптом я спохопилася: «Сьома вечора, це ж ніч і темрява!». І практично силою виштовхала свою гостю на таксі, боячись, що вона не поїде пізніше, що таксі вже не ходитимуть. «Я ж не нарікаю, правда, не нарікаю?» — перепитала я в неї разів сто. Чоловік моєї подруги залізничник. «До Луганська не ходять потяги, навіть трамваїв уже немає, ким він тут влаштується, якщо повернемося?» — каже вона. Тому — Росія, статус біженця, котрий можуть будь-якої миті скасувати, робота без оформлення, знята трикімнатна квартира на три сім'ї, в одній із яких новонароджений... А третя сім'я — таксист, який їсть уночі все, що знайде в холодильнику: і своє, і чуже... З обновок — комод, бо не було куди складати речі. Комод і кицька за майже два роки в чужому місті чужої країни. І дім тут, який уже ніби й не дім, а спогади як старі фото на вигорілих сторінках альбому. І ми, друзі, — загублені закладки в цьому альбомі спогадів. Ох як не скоро їй знову захочеться побачити місто свого дитинства.

Зовсім увечері зателефонувала колишня колега. Вона працює «по той бік річки», у вищі, що виїхав на український бік. Просила вибачення, що пізно: забула про різницю в часі. Звичайне робоче спілкування: «Як у вас платять, скільки ставок, які зміни?». Здивував кінець розмови: «Ну нічого, скоро ми знову будемо разом, про це всі говорять. І вже несла чекаги, коли це станеться. Але скоро, зовсім скоро». Життя тут — не позаздриш: дорого, хистко, непевно. Складне життя там. Ніхто з приятелів, що переселилися, не хапає зірок із неба. Орендують житло, обзаводяться речами, новими знайомими й переймаються питанням, де ж тепер домівка: там чи тут? Додому сюди їздять за необхідністю: побачити батьків, нерухомість, сплатити комунальні. Набрид цей кочовий побут. Хоча до всього звикаєш — і вже в цьому вбачаєш переваги: діявся швидше, ніж минулого разу, кордони пройшов легше. До війни ми нарікали: грошей не вистачає, хотілося більших. А нині що й казати... Щасливі були часи, коли ми один раз щороку стабільно на море їздили, вважаючи, що заробітки наші якісь замалі. Скаржилися, що транспорт підводить — запізнюємося на роботу, були ще чимось незадоволені... ■

За рибу гроші-3

Юрій Макарів

Блінгвізм, кажете? Європа? Продовжуємо марафон (див. *Тиждень*, № 1–2, 4/2016), намагаючись розібратися з більшістю непорозумінь і забобонів стосовно взаємодії української та російської мов, що накопились у вітчизняному дискурсі з обох боків. Цього разу приводом стала давня репліка глибоко шанованого мною професора Єльського університету, яка днями потрапила мені на очі. Тімоті Снайдер трактує побутову українську двомовність із неприхованим захватом як ознаку поширеної в нас автоматичної чемності, гарних манер.

Може здатися, що сама лише чемність підказує гідний вихід із мовного глухого кута: розмовляймо як кому зручно, керуймося доброзичливістю, розвиваймо емпатію — і буде нам європейське щастя. Утім-то й річ, що це ілюзія тимчасового користування. Наскільки знання багатьох мов цілком нормальне й поширене явище, настільки абсолютний білінгвізм — феномен протиприродний.

Мови конкурують завжди. Це відбувається в соціумі й у голові кожного окремого мовця. Щоразу, коли ви змушені обирати між словами «борщ» і «первое», вибір стоїть «або/або». Серед живих має залишитися тільки одне. Із двох (або трьох, або чотирьох) варіантів висловлювання своїх думок ви віддасте перевагу тому, який для вас приємніший, природніший, легший, якщо протилежне не зумовлене етикетом чи іншими зовнішніми міркуваннями. Винятки підтверджують правило.

Мирне співіснування різних мов в одному просторі неможливе. Вони взаємодіють, взаємовпливають і невинно витискають одна одну, і тоді або вроджується щось третє, або аутсайдер буває відданий на поталу фаховим палеолінгвістам, спеціалістам із викопної мертвечини.

Чекайте, а як же Бельгія з її двома повноправними мовами (насправді трьома, зазвичай забувають іще валлонську)? А як Швейцарія зі своїми чотирма (включно з романською)? Швейцарія взагалі не є показовим прикладом, це країна з високим ступенем автономії кожного окремого кантону, кожної окремої громади, до того ж мови, які тут зійшлися, мають свої основні ареали поза кордонами держави. А от у Бельгії відчувається постійне тертя між франкомовними та нідерландськомовними, особливо коли фламандці змушені взаємодіяти зі своєю франкомовною столицею, але знову-таки становище дещо полегшується наявністю основних масивів відповідних мовців у Нідерландах та Франції.

Значно більш промовистим є статус, скажімо, валлійської мови в британському Уельсі або, ще яскравіше, ірландської (гельської) власне в

Ірландії. Валлійська — не якийсь там діалект, це повноцінна мова зі своєю писемністю й літературою, історія якої налічує 15 століть. На перший погляд із нею все нормально: офіційний статус, діловодство, обов'язкове вивчення у школах до 16 років, викладання в університетах, телеканал, дорожні знаки. Однак, попри всі зусилля останніх років як на місцевому рівні, так і на рівні Сполученого Королівства, кількість валлійськомовних валлійців зменшується щодесять років приблизно на 1%. Нині їх залишилося 20%. Буде менше, без варіантів.

Нещодавно читав нарис одного південноірландського націоналіста (у найкращому розумінні), який вирішив проїхатися своєю країною, послуговуючись виключно рідною мовою, — точнісінько за прикладом покійного Леоніда Плюща, про якого я згадував у попередній колонці. Результат польових досліджень виявився ще гіршим, ніж давали зрозуміти дані останнього перепису. Офіційно ірландською постійно користується приблизно

**АБСОЛЮТНИЙ БІЛІНГВІЗМ —
ФЕНОМЕН ПРОТИПРИРОДНИЙ.
МОВИ КОНКУРУЮТЬ ЗАВЖДИ.
ЦЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ В СОЦІУМІ Й
У ГОЛОВІ КОЖНОГО ОКРЕМОГО МОВЦЯ**

7% населення, решта — англійською. А практично хіба що одиниці можуть згадати щось зі шкільного курсу, а наполягання на спілкуванні рідною мовою викликає агресію. Шанси зустріти когось реально ірландськомовного є лише в чотирьох-п'яти відносно глухих районах на західному узбережжі, ці анклавні так і називаються: «гелтахи», їхнє населення не перевищує 65 тис. серед 4,6 млн громадян країни. Зауважмо: кого-кого, а ірландців важко запідозрити в браку патріотизму, згадаймо бодай день Св. Патріка, «Шинн фейн» та ІРА. Просто такі закони лінгвістики. Ніяка державна підтримка, ніякі спеціальні заходи чи то національного, чи то навіть загальноєвропейського масштабу (як у випадку з ірландською, котру визнали офіційною в Євросоюзі) не врятують мову-лузера від долі музейного артефакту.

Повторюю, в реальній українській ситуації ніякого повномасштабного білінгвізму не існує. Найкраще поточний стан речей ілюструється спілкуванням суперчемного СЗРО, робота-перекладача зі знанням 6 млн галактичних діалектів, зі своїм моторним товаришем R2-D2. Або Гана Соло зі своїм другим пілотом Чубаккою (раптом хтось не зрозумів, про що я, передивіться «Зоряні війни»).

Про те, що ж ховається під зручним міфом білінгвізму, — у наступній колонці. ■

1 БЕРЕЗНЯ
м.КИЇВ

Національна
опера України
імені Т.Г. Шевченка

РАДІСНЕ
СВЯТО
ВЕСНИ

4 БЕРЕЗНЯ
м.ЛЬВІВ

Львівський Національний
академічний театр
опери та балету
імені С. Крушельницької

використовується фонограма

Світові шедеври китайської культури
в рамках міжнародного туру
Чженчжоуський театр опери та балету
Шаолінська школа бойових мистецтв "ТАГОУ"

ІНФОРМАЦІЙНИЙ
ПАРТНЕР

ТИЖДЕНЬ

CONCERT.UA

222 00 22

КВИТКИ
ТУТ

中华人民共和国文化部
MINISTRY OF CULTURE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

信威集团
XINWEI GROUP

Міжнародна громадська організація
«Культурно-дослідницький центр
України та Китаю «Ланьхуа»
国际非政府组织“兰华”
乌克兰与中国文化研究中心

НОВИЙ LX

ВІДТЕПЕР І ДИЗЕЛЬ

Офіційний дистриб'ютор ПП «Тойота-Україна» Київ, пр-т Московський, 24Б

www.lexus.ua